

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

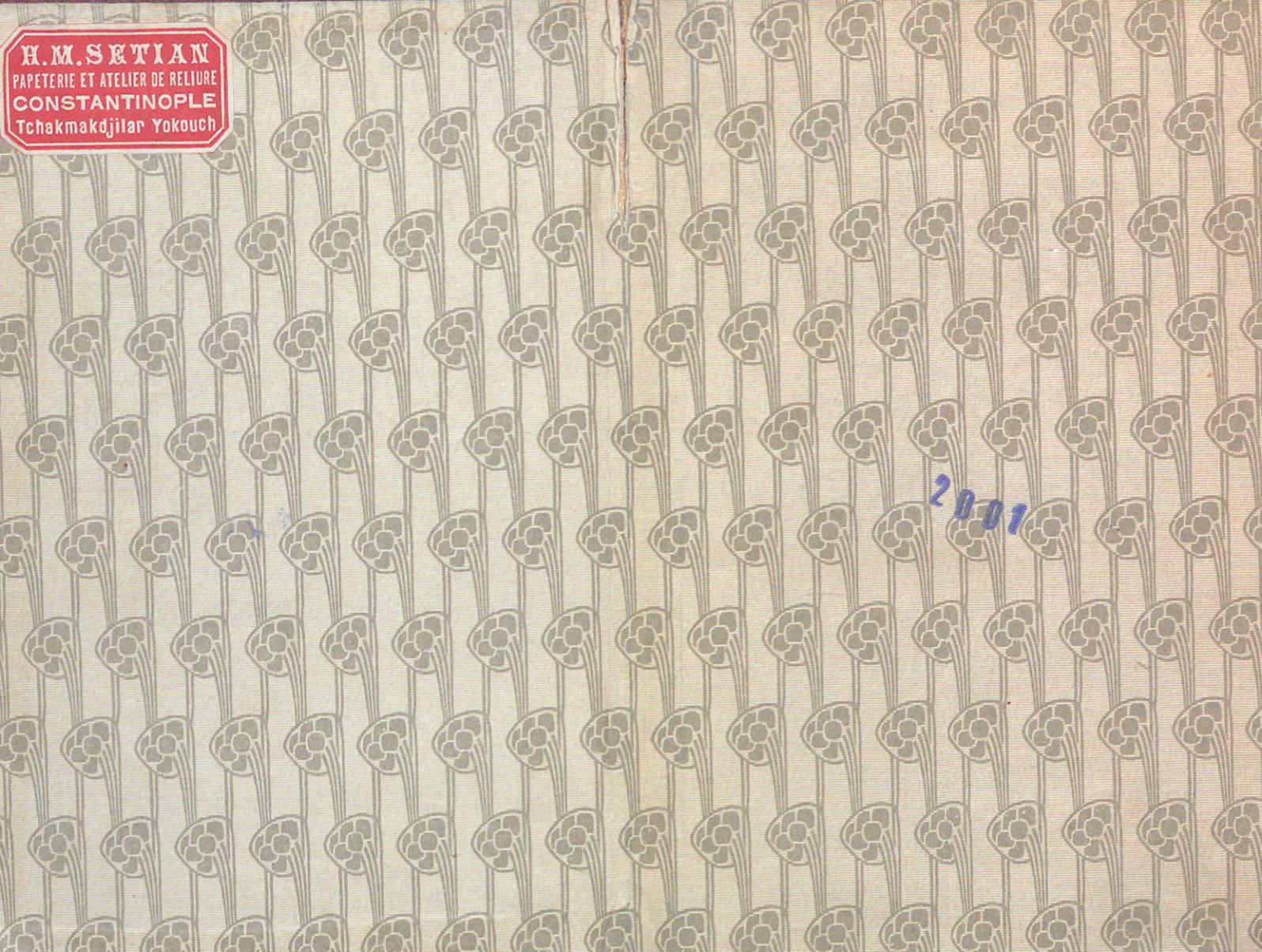
Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

6817, 6818
6819

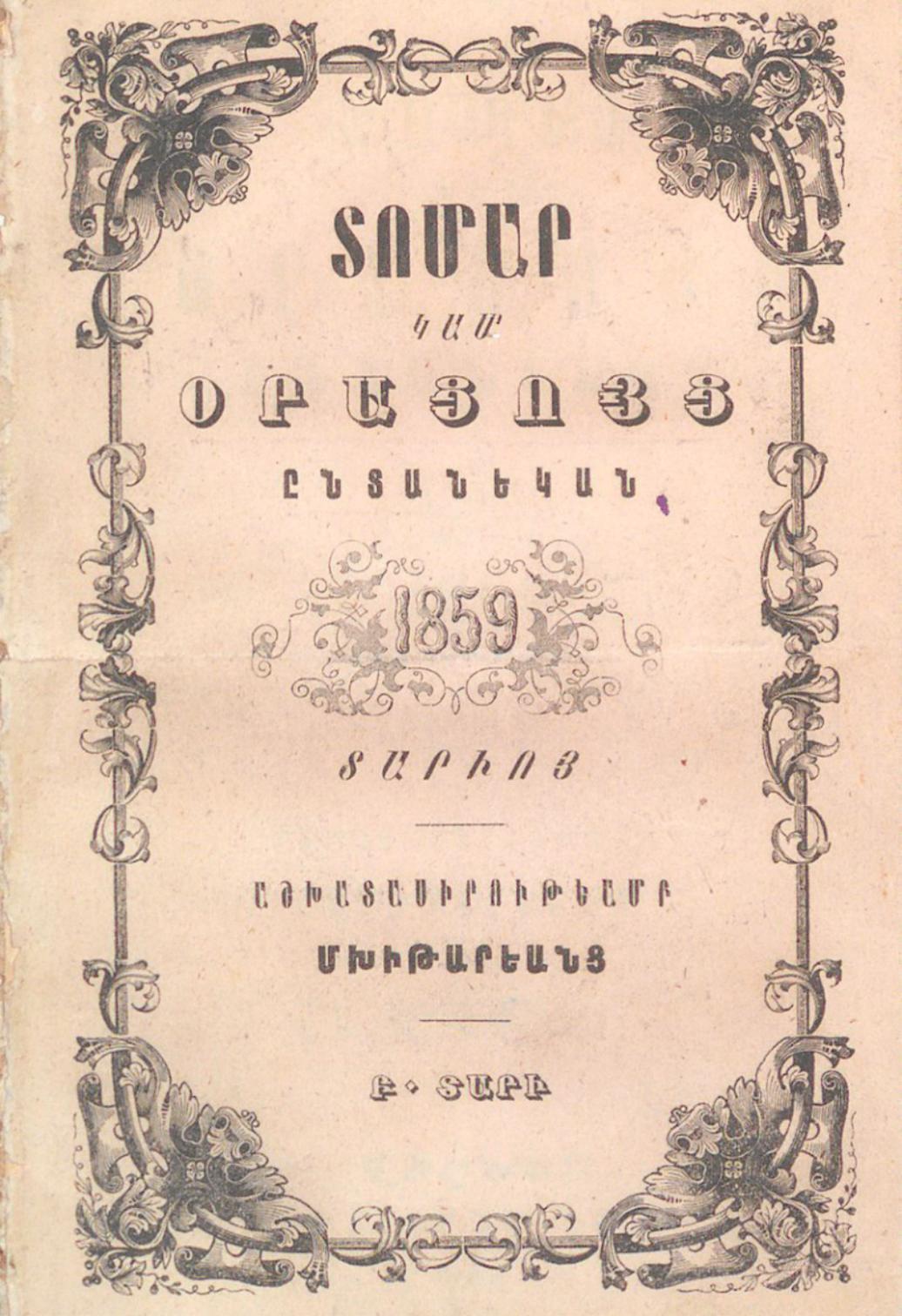
059

S-83

H. M. SETIAN
PAPETERIE ET ATELIER DE RELIURE
CONSTANTINOPLE
Tchakmakdjilar Yokouch

2001

ՏՈՄԱՐ

ԿԱՄ

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

1859

Տ Ա Ր Ի Ո Յ

Ա Յ Ի Ա Տ Ա Ս Ի Ր Ի Թ Ե Ա Մ Բ

Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Յ

Բ • Տ Ա Ր Բ

9415

այ.

ՏՈՄԵՐ

Կ Ա Մ

Օ Ր Ա Ց Ո Յ Ց

Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Տ Ա Ր Ի Ո Յ

Ա Յ Ի Ա Տ Ա Մ Ի Ր Ո Ի Թ Ե Ա Մ Բ

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Ց

Բ • Տ Ա Ր Բ

Վ Ի Է Ն Ն Ա

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Ց Տ Պ Ա Ր Ա Ն

Ռ Յ Ը

7377-57

Օրացոյց	1
Տարւոյն սկիզբը: — Հասարակապետական տարի	25
Տասուերիւս ամօնոց անուաններն ու հանգամանքը	28
Ռուսաստանի մէջ Հին տոմարը փոխելու համար եղած խորհուրդը	45
Հարկաւոր գիտելիք 1859 տարւոյն համար	46
Թուական Հայոց	"
Թուական Հրէից	"
Տարւոյս վարիչ աստղը	48
Արեւու եւ Առնոյ խաւարումներ	49
Եւրոպայի տէրութեանց սկզբնաւորութիւնը	50
Պրագիւիայի կայսրութիւնը	62
Եւրոպայի վեհապետաց ջեղարանութիւնը	65
Գլխաւոր չափեր	74
Գլխաւոր կշիռներ	75
Տախտակ տոկոսեաց	76
Երեկարականութիւն	77
Գիտղենէս փիլիսոփային նշանաւոր գործքերն ու խօսքերը	89
Ազգու խրատ	96
Առածներ	99
Չյուսալի գիւտեր. յանկարծական բախտ	103
Զարմանայի ազատումներ	106
Զուարճալիք	109
Գարուն	114
Նաւարիութիւն	115
Ատուծմէ ետքը հայրը կու գայ	"
Ծառատունկ մը տարբեր տերեւներ կ'ուզէ	116
Քանի մը շոգենաւք	119

Տարեկանայ

Հայոց թուականին ՌՅԹՈ Օգոստ . 19	
Տաճկաց " 1276 Յուլիս . 19	
Լատին " 1860 Գեղաեմ . 20	
Հրեից " 5620 Սեպտ . 17	

Տարւոյն վարիչ աստղը . . . տես երես 48 .
 Արեւու եւ Լուսնոյ խաւարումները " " 49 .

Չորս աստղաբաշխական եղանակները

Գարունը կը սկսի Մարտի 9ին անցած գեղեքը՝ երբ արեւը խոյնի նշանը կը մտնէ:	
Աշունը " " Յունիսի 10ին " " " " " " " " " " " "	
Աշունը " " Սեպտեմբ. 11ին աստու՛ն " " " " " " " " " " " "	
Չորսը " " Դեկտեմբ. 10ին " " " " " " " " " " " "	

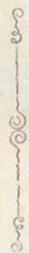
Կենդանականորին աստուերկոս աստղաստորանները
 (Կենդանակերպերը)

1 Խոյ Կ	4 Խեցեղեակին	7 Կշիւ ձ	10 Ածեղջիւր չ
2 Յուլ Ծ	5 Առիւծ Ջ	8 Կարիճ Ռ	11 Զրչոս չ
3 Երկաւոր Թ	6 Կոյս Խ	9 Աղեղնաւոր →	12 Զուկն չ

Իննեւտասներեակ	15 .
Վերադիր	Չ .
Էօթններեակ	Գ .
Գիր տարւոյ	Ն .

Համաստորութիւնը

Ա. քառ .	Առաջին քառօրդ
առ . առաք .	առարեալ
եպ . եպիս .	եպիսկոպոս
զին .	զինուոր
զոր .	զորավար
թագ .	թագաւոր
ժ .	ժամ
Լ. արիւն .	լարիւնացոյց
Լր . Լ .	Լրումն լումնի
Շն . Լ .	Շնունդ լումնի
Շն .	Հին տոմար
Տ .	Տարապետ
Տ .	Տարապետ

Հոր .	Հորանէր
Հց .	Հայոց
մարգ . մրգ .	մարգարե
Ն .	Նոր տոմար
Ս .	Սուրբ
սարկ .	սարկաւազ
վ .	վայրկեան
Վ . քառ .	Վերջին քառօրդ
վկ .	վկայ (մարտիրոս)
ր .	րամբուց
Տ .	Տաճկաց տոմար
քահ . քհ .	քահանայ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

Քրեանունի ասեի

Հ	Տ	Ն	Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ	Ծ Ա Ն Օ Ր ՈՒ Թ Ի Կ Ե
1	9	13	ԳՉ Ե	† Կազանդ . Տնօրնութիւն Բրիտանի . Լ . օր Ծնն . Լ . Վէրոնիգա :
2	10	14	ԳԿ Ո	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
3	11	15	ԴՉ Ը	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
4	12	16	ԴԿ Կ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
5	13	17	ԱՉ Բ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
6	14	18	ԱԿ Գ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
7	15	19	ԲՉ Դ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
8	16	20	ԲԿ Ե	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
9	17	21	ԳՉ Ո	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
10	18	22	ԳԿ Ը	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
11	19	23	ԴՉ Կ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
12	20	24	ԴԿ Բ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
13	21	25	ԱՉ Գ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
14	22	26	ԱԿ Դ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
15	23	27	ԲՉ Ե	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
16	24	28	ԲԿ Ո	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
17	25	29	ԳՉ Ը	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
18	26	30	ԳԿ Կ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
19	27	31	ԴՉ Բ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
20	28	1	ԴԿ Գ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
21	29	2	ԱՉ Դ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
22	30	3	ԱԿ Ե	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
23	1	4	ԲՉ Ո	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
24	2	5	ԲԿ Ը	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
25	3	6	ԳՉ Կ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :
26	4	7	ԳԿ Բ	Արեւը ամսոյ Տին ժա- մը 22ը 1 վայրկեան անցած Զրչոսին չ նշանին մէջ կը մտնէ :

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆԷ

Փ Ե Տ Ր ՈՒ Ա Ր

Չոսպալծ

Հ	Տ	Ն	Ք	Գ
27	5	8	Դ.2	Գ
28	6	9	Դ.4	Դ
29	7	10	Ա.2	Ե
30	8	11	Ա.4	Ո
31	9	12	Բ.2	Շ

Լրտե լեզու լիբբ
Խոճի փայրապար
Քու Տրէշ ճընունդներդ
Տալու մի շանան
Ես թեզ կը ծնանիմ
Օրհնութիւններ միւր .
Քու շիզ մտաց մէջ
Միայն կ'ըլան զիտ :

Չիւնին ու ցորտին
Յարգ կու տան բուրգին :

Պազ գլուխ
Տար սորեր .
Չտան երկիրդ
Քեզ միւններ :

Ստորք Անտոն սեւապատական :

Սուրբ Անտոն երեւելի ու հարուստ ծնողաց զաւակ էր, եզրկատացի (սպախ) ազգէն. պղտիկուց աւանձնութեան սիրող եղաւ. յաճախ կ'աղօթէր ու սուրբ զիբը կը կարգար : Երբ որ տանեւելութաւորեկան էր՝ մեռան իր ծնողքը. ուստի բոլոր տան ու իր մէկհառիկ քրոջը Տոգն իր վրան մնաց, որն սր աղէկ կը խնամէր : Օր մը Լէկ-դեցոյ մէջ լսեց աւետարանին աւ խօսքերը. «Թձե որ կատարեալ ըլլայ կ'ուզես նէ՛ զնա՝ ճախէ՛ ամէն ունեցածդ ու ստակը աղքատաց սուր ու իմ՝ ետեւէս եկու, ու երկիրքը մեծ դանձ կ'ունենաս» : Գուրս ելաւ եկեղեցիէն աս խօսքերուն հետեւելու առաջադրութեամբ, իր երկիրները իր մերձաւորներուն պարզեւեց. տան կահ կարասիքն ալ ծախեց, խել մը արծաթ ու ոսկի ժողջեց. միայն թիչ մը բան իր քրոջը թողուց : Ետքէն երբ որ հէզ մ'ալ եկեղեցի դնաց, լսեց աւետարանին աւ խօսքը. «Ապառն համար մի հոգաբար» : Գուրս ելածին պէս, այն ստակներն ալ աղքատներուն բաժնեց, ու իր քոյրը սուրբ կուսանքներու յանձնեց՝ որ զիբը բարագալտութեան ու սրբութեան մէջ կրթէին, ու ինքն ելաւ անապատ քաշուեցաւ՝ զեռ տանեւելիբ կամ՝ քանտ տարեկան ըլլալով : Հոն զիբը բոլորովին աղօթքի ու ձգնութեան տալով ու շատ փորձութիւններու համբերելով, այնպիսի ստաքներութիւններ ստացաւ՝ որ ամէն աւանդներն ու լսողները կը զարմացներէր : Հատկորդ եկան իրեն աշակերտ եղան ու կ'աշխատէին իրեն առաքելութիւններուն նմանելու : Անտոն զանաք կը կրթէր, բայց ինք միշտ աւելի խորունկ անապատներու մէջ կ'երթար ու օրէ օր աւելի խիտ կեանք անցընէրու կը ջանար : Սուրբ Անտանդիանոս թագաւորը, սուրբ Անտոն հայրապետ Աղեքսանդրացոյց ու սուրբ Աթանաս հայրապետ, որ իրեն վարը զրեց, եւ ուրիշ երեւելի անձիք զիբը իրեն կենդանի սուրբ կը յարգէին. բայց ինք ամէն պատիւն կը փախչէր : Արքայպէս խորին ծերութեան հասած՝ հարիւրհինգ տարեկան ըլլալով՝ արանելի մահուամբ մեռաւ. յամի տեառն 356 Յունուար ամսին տասնուեօթին, որ օր որ ամէն ազգ իր տօնը կը կատարէ :

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆԷ

Հ	Տ	Ն	Բ	Գ	Գ
1	10	13	Բ	Կ	+
2	11	14	Գ	Բ	+
3	12	15	Գ	Գ	Բ
4	13	16	Գ	Բ	Գ
5	14	17	Գ	Ե	Գ
6	15	18	Ա	Շ	Ո
7	16	19	Ա	Շ	Ո
8	17	20	Բ	Շ	Ո
9	18	21	Բ	Գ	Բ
10	19	22	Գ	Բ	Գ
11	20	23	Գ	Գ	Գ
12	21	24	Գ	Բ	Գ
13	22	25	Գ	Ե	Ո
14	23	26	Ա	Շ	Ո
15	24	27	Ա	Կ	Գ
16	25	28	Բ	Շ	Ո
17	26	1	Բ	Գ	Գ
18	27	2	Գ	Բ	Գ
19	28	3	Գ	Ե	Ո
20	29	4	Գ	Շ	Ո
21	30	5	Գ	Ե	Ո
22	1	6	Գ	Ե	Ո
23	2	7	Ա	Շ	Ո
24	3	8	Ա	Գ	Բ
25	4	9	Բ	Շ	Ո
26	5	10	Բ	Ե	Ո
27	6	11	Գ	Շ	Ո
28	7	12	Գ	Ե	Ո

Արեւը ամսոյս 7ին ժաւմը 12ը 5 վայրկեան անցած Չուկին (Նշանին մէջ կը մտնէ :

ԱՐԻՍՈՒՆ ԵՐԿՈՒՆ ԵՐԿՈՒՆ ԵՐԿՈՒՆ ԵՐԿՈՒՆ

1.13ժ.37վ. 1.10ժ.23վ.
7.13,,23,, 7.10,,37,,
14.13,,9,, 14.10,,51,,
19.12,,53,, 19.11,,7,,
25.12,,31,, 25.11,,26,,
28.12,,24,, 28.11,,34,,

Գիծ. ԵՐԿՈՒՆ ԵՐԿՈՒՆ ԵՐԿՈՒՆ ԵՐԿՈՒՆ

ժամերն ու վայրկեաններ ամէն օր արեւուն ելլելուն ժամերուն ու վայրկեաններուն հետ նոյն են :

1.01ՄԵՆ ԲԱՌՈՐԳՆԵՐԸ

5. Շ լ. 19 ժ. 22 վ.
Մըշու ու անձիբ :
12. Շ լ. 22 ժ. 53 վ.
Պարս, անախոք օր :
21. Շ լ. 3 ժ. 32 վ.
Հոգ՝ Երբէ :
28. Շ լ. 12 ժ. 49 վ.
Հոգ՝ ցորտ :

ԱՄԱՆԱՄԷ

Քուրբեր են նրանս,
Պատուեր ծով ու սպէս .
Ո՛հ ինչ աղետեց
Ասոր կն գուզկ .
Բայց ես լաւ կ'ուզեմ
Քուրբերուս մէկն
Սիրող անրաւ ծոփ
Մարդիկ միշտ յիշեն :

Մ. Չեկոքիոս եպիսկոպոս:

Մեր ազգին մէջ խիստ շատ ընտանիք կան, որոնց մէջ գաւկեան առաջնորդ Չեկոք է, եւ սակայն անոնց շատերն իրենց անուան Սուրբին ոչ վարքը դիտեն եւ ոչ սովնին օրը: Քանի մը տարի է ի վեր տամարեան մէջ սկսուեցաւ իր սովնին օրը նշանակուել: Հոս պատշաճ իր սովնիք իր վարքը համառօտիւ դրել: Երբորդ դարու մէջ Հռոմեացու Գիտեղեցիականոս կայսեր ժամանակները կիկիկիայն սահմանը Եգիպտոս քաղաքը ծնած էր Մ. Չեկոքիոս բարեպաշտ ծնողացմէ: ուներ բոլոր մայր Չեկոքիոս անուն: Երկուքն ալ իրենց ծնողքն առնելն պատշաճաւ որ ուսմանը սորվել տալու փոյթ տաւրն, եւ աստուածապաշտութեան մէջ ալ աղէկ կրթեցին: Չեկոքիոս բժշկութիւն սորվեցաւ ու անոր մէջ շատ քաջ եղաւ, առաւել լազուտ աղքատ հիւանդներու բժշկութեան հօգ կը տանէր, ու չէ լիւ է վիայն անոնցմէ ստակ չէր առնէր, հապա ինքն աննից ստակ կու տար: Հատ հեղ ալ իր հաստատուն ու կենդանի հաւատքին զօրութեամբ հիւանդներու վրայ միայն ձեռք դնելով կ'առողջացնէր: Ասանկով իր քաղաքացոց սիրելի ու յարգելի ըլլալով, երբոր Եգիպտոս քաղքին եպիսկոպոսը մեռաւ, զինքն անոր յաջորդը ընտրեցին: Անկից ետքը սիսաւ աւելն մեծ խնամքով իր ժողովուրդին մարմնաւոր հիւանդութիւններն ու հոգեւոր անխելք բժշկել: Իր հրաշալի բժշկութեանց համբաւը ամեն գի տարածուելով, Տեղի մասնակց իր հետ ու տեղերէն իրեն կ'երթային, ու իրենց հիւանդութիւններէն բժշկելով կը դառնային Քրիստոսի սուրբ հաւատք կրողներէն: Աս բանն ան կողմերն ըլլող Տեղի անոս բժիշկներուն նախանձը գրգռելով՝ դուրը եպիսկոպոսը Տեղի անոս դատաւորն մատնեցին, որն որ անիկա քրիստոնէութենէ խախտելու համար շատ ճանք ցրցօց, բայց երբ որ սուրբն իր հաւատքին վրայ անդաժ կը կենար, հրամայեց զինքը փայտէ մը կախել ու մարմինը անցիկութեամբ զգնել ու պատատտել: Աս բանն իր քոյրը Չեկոքիոս լսելով վաղեց եկաւ նոյն տեղը ու սիսաւ համարձակութեամբ դատարարն անցիկութիւնը յանդիմանել: "Ինչ քարայրով սիրտ ունի, բաւա", որ իմ անմեղ եղբայրս, որն որ քու մարմինիդ պէս զգայուն մարմին ունի, անանկ անողորմ խտութեամբ շարքաւել կու տաս: Գիտես որ ես ալ քրիստոնէայ եմ ու զՔրիստոս Աստուած կը պաշտամ": Գատաւորը մեծ բարկութեամբ հրամայեց որ Չեկոքիոս կախարանն վար առնեն, երկաթէ մահճի մը տակ սաստիկ կրակ փռուեն ու երկուքն ալ անոր վրայ պառկեցընեն: Երկայն ատեն անոր վրայ անկաւ կենալէն ետքը, երկուքն ալ վեցօղջն ու եւսացած ձիթով (ըստ պոյսոյ ջրով) լեցուն կաթնապի մը մէջ ձգեցին: Բայց երբ որ սուրբերն հոս ալ ողջ անողջ մնացին նէ, հրամայեց դատաւորը որ զերեկը քաղքէն դուրս տանին ու գլուխներն կտրեն: Աս հրամանը կատարեցաւ Հոկտեմբեր ամսոյն 29ին կամ 30ին, ու երկու քահանայք զիւրեանց եկան սուրբերուն մարմինն առն ու լեբան մը վրայ քարայրի մէջ թաղեցին: Ինչպէս որ մեր Յայտնուօրը՝ Մահմի Բ., Հոկտ. 29. որ օր իր յիշատակը կը կատարուի, ուրիշ ազգաց վկայարանութեանց համեմատ կը պատմեն:

Մ Ա Ր Տ

Մարտ

Օ Ր Ա Յ Ա Յ Յ					
Ն	Տ	Ն	Պ		
1	8	13	Գ	Ի. Բ. Բառասն. պատ. հոգ:	
2	9	14	Գ	Բ. օր Աղցեց:	
3	10	15	Ա	Թ. " "	
4	11	16	Գ	Ժ. " " Գ. Աբբուգր:	
5	12	17	Բ	Ե. օր Աղցեց:	
6	13	18	Բ	Ո. " "	
7	14	19	Գ	Ը. Գ. օր Մեծ պահոց. կիւ. բեղ. Երուսաղ. հայր. միւս. կիւ. բեղ. եւ մայր նորա Ան. Կ. Ս. Յովսէփ աստուածահայր:	
8	15	20	Գ	Կ. Գ. Բառասն. պատ. հոգ. Անտոնիէ. Գ. Պրոքսիմի:	
9	16	21	Բ	Ժ. օր Աղցեց. Լ. Բենեդիկտոս. Գիշերահաւատար պարնան:	
10	17	22	Գ	Ժ. օր Աղցեց:	
11	18	23	Ա	Ժ. " "	
12	19	24	Ա	Ժ. " " Լ. Աւետոյն:	
13	20	25	Ռ	Ժ. օր Մեծ պահոց. Յովհաննէս Երուսաղ. հայր:	
14	21	26	Բ	Երկուքն անցիկութեամբ զգնել ու պատատտել:	
15	22	27	Գ	Ի. Բ. Բառասն. պատ. հոգ. Տարաբուս:	
16	23	28	Գ	Բ. օր Աղցեց:	
17	24	29	Գ	Ի. Գ. " "	
18	25	30	Գ	Ի. Գ. " " Մեկն:	
19	26	31	Ա	Ի. Բ. " "	
20	27	1	Ա	Ի. Բ. " " Լ. Արթի:	
21	28	2	Ա	Ի. օր Աղցեց. Մեծ պահոց. 40 Մանկոքը Սերասախայ:	
22	29	3	Բ	Ի. Գ. Բ. Բառասն. պատ. հոգ. Գառաւորն:	
23	1	4	Բ	Ի. օր Աղցեց. Գառաւորն:	
24	2	5	Գ	Լ. " " Լ. Արթի:	
25	3	6	Գ	Ի. Լ. " " Աւետոյն:	
26	4	7	Գ	Ի. Գ. " "	
27	5	8	Ա	Ա. Գ. " "	
28	6	9	Ա	Լ. օր Մեծ պահոց. Ս. Գրիգորի Լուս. մուսնի վերապիս:	

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆԷ	
Արեւը ամսոյս 9ին ժամը 11 ր 15 վայրկեան անցած խոյն Կ'աշահն մէջ կը մտնէ:	
ԱՐԵՎՈՒՆ ՆԻՐԵՒ	ՅՈՐԵՎՈՒՆ ՆԻՐԵՒ
1.12.4.22.4.	1.11.4.38.4.
7.12.11.6.	7.11.11.54.
13.11.11.51.	13.12.11.9.
19.11.11.36.	19.12.11.41.
25.11.11.19.	25.12.11.24.
31.11.11.1.	31.13.11.1.
ԳԻՍ. ԵՐԿՆԵՆ ՆՈՒԹՆԵ	ԿԻՍ ԳԻՍՆԵՆ
Ժամերն ու վայրկեանները ամեն օր արեւուն:	1. 6. 4. 11. 4.
Երկուքն անցիկութեամբ զգնել ու պատատտել:	7. 6. 11. 4.
Կիւ. բեղ. եւ մայր նորա Ան. Կ. Ս. Յովսէփ աստուածահայր:	13. 5. 11. 56.
Գառաւորն:	19. 5. 11. 48.
Սերասախայ:	25. 5. 11. 39.
Կիւ. բեղ. եւ մայր նորա Ան. Կ. Ս. Յովսէփ աստուածահայր:	31. 5. 11. 31.
ԼՈՒՍՆԵՆ ՔՆՈՒՍԳՆԵՆ	
7. Ծ ԵՆՏԻՆ Լ. 5. Ժ. 46. 4.	
Մրբի. անցիկութեամբ զգնել ու պատատտել:	14. Ե. Բառ. 17. Ժ. 16. 4.
Պոյնտոս. ցառար:	22. Թ. Պոյնտոս. 17. Ժ. 17. Ժ. 17. 4.
55. 4. Մրբի. հոգ:	29. Ե. Բ. 18. Ժ. 49. 4.
Պոյնտոս. անցիկութեամբ զգնել ու պատատտել:	
ԼՄՍՈՒՆԵՆ	
Մարտ ու Մարտ յաշարեցէ զորոքն են նոյն քաղաքի. Անոր մէջ պաղ ու տաք. Անոր ներսն կիր անկող:	

29	8	7	10	ԲՁ	Կ
30	8	11	ԲԿ	Բ	
31	9	12	ԳՁ	Գ	

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Զ

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Կ Ե Բ

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ:

Առն Սուրբերուն տօնը կամ յիշատակը հասարակորէն տալին հեղ մը, ան ալ իրենց մահուան կամ մարտիրոսութեան օրը կը կատարուի: Մեր սուրբ Տօնն ու Լուսաւորչին Գրիգորի յիշատակը տարւոյն մէջ երեք հեղ կը կատարենք, ու անոնց եւ ոչ մէկն իր մահուան օրը կամ տարեդարձն է, որովհետեւ իր մահուան օրը անմտօթ է, ինչու որ ինքն ազգը Բրիտանոսի սուրբ հաւատքին դարձնելէն ու իր եկեղեցին կարգաւորելէն ու անիկա քանի մը տարի կառավարելէն ետքը պատրիարքութեան կամ կաթողիկոսութեան պաշտօնն իր որդւոյն Ս. Արիստակէսին յանձնեց ու ինքը Գարմատեացի գաւառին մէջ Սեպուհ լեռը քաշուելով, հոն շատ ատեն ձգնութեամբ անցուց ու Մաննեց պրիկն մէջ անտես ի մարդկանէ մնաւ: զորն որ հովիւները գտնելով՝ հոն թողցին առանց գիտնալու թէ որուն մարմինն է: Առ ատանի բլրայից, մեր երջանիկ Տօնը մահուան րուն օրը ազգին մէջ անմտօթ մնաց, ուստի եւ իր տօնն ու յիշատակը կատարուելու համար ուրիշ օր սահմանուեցաւ, ան ալ իր կենաց երեւելի անցքերուն համեմատ երեք այլ եւ այլ օր: Առաջինն որ միշտ մեծ Պահօց հինգերորդ շաբաթ օրը կը կատարուի է իր խոր վերազար ձգուելուն յիշատակը: Տրդատ թագաւորը Սուրբին հաւատոյ հաստատութիւնը խախտելու ու կուռքերու երկրպագութիւն քնել տալու համար իրեն տեսակ տեսակ ու անատանելի տանձանքեր տալէն ետքը, երբ որ տեսաւ որ անհնարին բան մըն է անոր վտար փոխել հրամայեց որ զնորը Արարատ գաւառին մէջ Արտաշատ բերդը տանին, հոն բլրոց մեծ ու խորովի հորին կամ վերապին մէջ իրջցնեն թողուն, որ հոն տեղաց խնամուածենէ ու գարշ հոտէն եւ ուրիշ նեղութիւններէն շարժուելով մեանի ու յիշատակը կորուսի: Բայց Աստուծոյ կամօնն ու կարգաւորութիւնն ուրիշ կերպ տրամադրեց, ան խոր վերապին մէջ Ս. Գրիգոր տանուչորս տարիէն աւելի մնաց աստուածային պահպանութեամբ ողջ ու անվատ: ու կին մը երկնաւոր տեսիլքէն յորդորուելով ամեն օր իրեն հայ մը կը բերէր հորը կը ձգէր, որով Սուրբը այնչափ ատեն կերակրեցաւ: Այնչափ տարիներէն ետքը երկնաւոր յայտնութեան ազդեցութեամբ (յամի 301 Ն.դ. 16.) աս խոր վերապէն հանուեցաւ, որուն տօնը կամ յիշատակը հոգեգայտան երկրորդ շաբաթը կը կատարուի, որ է երկրորդ տօն Ս. Լուսաւորչին, ու անկից 15 օր ետքը կը կատարուի իր նշխարաց Գիւտին յիշատակը, որ է երրորդ ու զիւսւոր տօն:

Իրարու կու տան մարտիկն ըլլալ սր իրարու: Մըտար կերբի խաղ ու գերբի

Ա Պ Ր Ի Լ

Կիսակ

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Զ

2	10	13	ԳԿ	Գ	ԼԸ. օր Աշտից:
2	11	14	ԳԶ	Բ	ԼԹ. " " "
3	12	15	ԳԷ	Ո	Խ. " " "
4	13	16	ԱԶ	Շ	Յիշատակ յարութեան զարարու: † Կեր. Ծարկազարդ, եւ լարի:
5	14	17	ԱԿ	Գ	Աւագ երկուշաբաթի: Աւագ երեքշաբաթի. Հց. Աւետան:
6	15	18	ԲԶ	Բ	Աւագ շաբաթշաբաթի. Գ. Սեբեթի սեփե:
7	16	19	ԲԷ	Գ	* Աւագ հինգշաբաթի: Աւագ ուրբաթի: Աւագ շաբաթի:
8	17	20	ԳԶ	Գ	† Չատիկ. եւ լարի:
9	18	21	ԳԷ	Բ	† Բ. օր Չատ. Օր Բեռեւել:
10	19	22	ԳԸ	Ո	† Գ. " " "
11	20	23	ԳԹ	Շ	Խ. " " " Գրիստուան Յով. Մկրտ.
12	21	24	ԱԶ	Կ	† Բ. " " " Կերկրակե. Լ. Մոյն:
13	22	25	ԱԷ	Գ	Թ. օր Յինանց:
14	23	26	ԲԶ	Բ	Թ. " " " Գ. Արեթի:
15	24	27	ԲԷ	Գ	Թ. " " " Գ. Շեկու. Բամազան:
16	25	28	ԳԶ	Բ	Գ. " " " Գ. Խորթի. Լեւ:
17	26	29	ԳԷ	Ո	Գ. Գ. " " " Թ. օր Յինանց. Աշխարհատան կերակե. Կուսալիս:
18	27	30	ԳԸ	Շ	Թ. " " " Գ. Կ. օր Յինանց:
19	28	1	ԳԹ	Կ	Թ. " " " Գ. Կ. օր Յինանց:
20	29	2	ԱԶ	Բ	Թ. " " " Գ. Կ. օր Յինանց:
21	30	3	ԱԷ	Գ	Թ. " " " Գ. Կ. օր Յինանց:
22	1	4	ԲԶ	Գ	Թ. " " " Գ. Կ. օր Յինանց:
23	2	5	ԲԷ	Գ	Թ. " " " Գ. Կ. օր Յինանց:
24	3	6	ԳԶ	Ո	Թ. Գ. " " " Թ. օր Յինանց:
25	4	7	ԳԷ	Շ	Թ. օր Յինանց:
26	5	8	ԳԸ	Շ	Թ. օր Յինանց:
27	6	9	ԳԹ	Բ	Թ. օր Յինանց:
28	7	10	ԱԶ	Գ	Թ. օր Յինանց:
29	8	11	ԱԷ	Գ	Թ. օր Յինանց:
30	9	12	ԲԶ	Բ	Թ. օր Յինանց:

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Կ Ե Բ

Արեւը անոնց ճին ժամը 22 ր. 39 վայրկեան անցած Յուլին ջ նշանին մէջ կը մտնէ:

Արեւի ճին	Յուլին ճին
6.11.11	6.11.11

1.11.11	1.13.11
7.10.11	7.13.11
13.10.11	13.13.11
19.10.11	19.13.11
25.9.11	25.14.11
30.9.11	30.14.11

Գիծ. Երգութ.	ԿԵ Գիծի
Նիսիական	

Ժամերն ու վայրկեանները ամեն օր արեւուն ելլելուն ժամերուն ու վայրկեաններուն հետ նոյն են:	1.5.30	7.5.22	13.5.14	19.5.6	25.5.	30.4.56

ՄԵՍՍՈՒՍՆԵՐ

5. Յ Աւագ լու. 16 ժ. 24 վ.
Մրբի. անցիկ:
13. Ա լ. քառ. 11 ժ. 55 վ.
Անհասարար:
21. Յ. Ա. 5 ժ. 5 վ.
Տառ հարգ:
27. Ա. քառ. 23 ժ. 51 վ.
Գաւառնային օր:

ԱՄՍՈՒՍՆԵՐ

Խրատ տամ բեղի. Արարիկ
Չըլլայ հաւատա անտուն
Խաղբի:

Բէ գիրն ունեցող Ամենայն ամիս Բարի վայր, տես Չըլլայ որ նստիս:

Բոլոր տարւոյն մէջ կատարուած մեծ ու պղտիկ տօներուն կարգին մէջ միայն Չատիկ տօնն է որն որ թէպէտեւ միայն Մարտի կամ Ապրիլի մէջ կրնայ հանդիպիլ՝ բայց երես համար ամոյն մը որոշ օր սահմանուած չէ, ու ինքը ուրիշ բանի մը տօներուն օրերը կամ գոնէ կարգը կը սահմանէ: Չատիկն տօնը Քրիստոսի փրկչին մերայ փառաւոր Յարութեան յիշատակն է. ասիկա Հրէից պատե-քին օրերը եղած ըլլալով՝ ու առ պատեքածօնը միշտ (Հրէից աս-կից 3345 տարի առաջ Եդիպատէ ելելուն յիշատակին համար) ի 14 ամսոյն կանխոյ (Նիւսանի), այսինքն Մարտի ամսոյն մէջ ծնած լուս-նին չորքատասներորդ օրը (գարնան զիշերահաւասարին) կատա-րուելով, Յիսուսի յարութեան տօնն ալ նոյն օրերուն մտա կիրակի օրուան կը հանդիպի: Եւ եկեղեցւոյ կամ քրիստոնէութեան սկիզբ-ները զատիկ տօնը (գոնէ արեւելեան շատ եկեղեցիներու մէջ) Մար-տի լուսնոյն չորքատասներորդ կամ բուն լրման օրը Հրէից պա-տեքասօնին հետ կը կատարուէր: Բայց ետք Նիկիայ սուրբ Ժողո-վոյն մէջ (յոսի 325) եկեղեցին հաստատութեամբ սահմանեց՝ որ զատիկն տօնը ամէն քրիստոնէայ ազգաց մէջ առ հասարակ Մարտի ամսոյն մէջ ծնած լուսնին չորքատասներորդ կամ լրման օրը Հրէից պատեքասօնին հետ չկատարուի՝ հապա անոր վրայ եկող կիրակի օրը կատարուի: Ինչպէս որ ալ միշտ եւ ամէն ազգաց մէջ կ'ըլլայ: Աս բանին մէջ անխալ յառաջ երթալու համար աստեղագիտաց ու հմուտ անձանց ձեռքը լուսնի ուստի եւ զատիկ շրջաններ յօ-րինեցան, ու մասնաւոր կանոններ գրուեցան գրակի օրը հաստա-տութեամբ գանձելու համար: Ըստ այսմ հաստատուն գրուած կար-գերն են նախ Չատիկն օրը պէտք է որ գարնան կամ Մարտի լուս-նին լրման օրուան վրայ եկող կիրակի օրն ըլլայ: Երկրորդ թէ որ առ լուսնոյն բուն լրման օրը կիրակիին հանդիպելու ըլլայ՝ զատիկն տօնը նոյն կիրակիին վրան եկող կիրակի օրը կատարուի, որպէս զի քրի-ստոնէից զատիկը Հրէից պատեքասօնին հետ մի եւ նոյն օրուան մէջ չկատարուի:

Այսպէս տարւոյ մը մէջ զատիկն օրը որոշուելէն ետքը՝ ան-կից առաջ ու մասնաւոր ետքը գարու տօներն ալ՝ որոնք ամոյն մը որոշ օրուան կապուած չեն՝ կ'որոշուին, որոնք եւ ամէն տարի նոյն ամսոյն նոյն օրուան համադրելուն համար Շարժական քօնիք կ'ը-տուին: Արդէն Բուն բարեկենդանին եւ Մեծ պահօց, Առաջաւո-րաց բարեկենդանին ու ասոնց հետ կապուած տօներուն զատիկն համեմատ երթալը յայտնի է: Այնպէս եւ զատիկն ետքը Համար-ձուռնի, Հողեգալուստը եւ ըստ այսմ շարժներուն մէջի տօները զատիկն ընթացքին համեմատ կ'երթան: Երբ որ զատիկը ուստի եւ Առաջաւորաց ու Բուն բարեկենդանը կանոն կ'ըլլայ, Յայտ-նութեան ու թօրեքէն ետքը եւ Առաջաւորաց բարեկենդանէն ա-ռաջ կատարուելու Սրբոց տօներուն մէջ բանին (որոնք Առաջ կ'ը-տուին, վասն զի հին տոմարներու մէջ սովորութիւն եղած է այն ու թօրեքէն ետքը ասանկ գրել՝ «Ապա Պետրոսի Աղ. հայր, Ապա Ընտանի անապատականի», եւ այլն.) Չատիկն ետեւ ըստ կարգի եկող տօներէն ետքը ու Վարդապետէն առաջ կը կատարուին:

Օ Ր Ը Յ Ո Յ Յ

Հ	Տ	Ն			
1	10	13	ԲԿ	Ո	Ի. օր Յինանց:
2	11	14	ԳԶ	Շ	ԻԼ. " "
3	12	15	ԳԿ	Կ	† Կիր. Գ. եւ ԻԲ. օր Յի- նանց. Կորժր կէ-րտի:
4	13	16	ԳԶ	Բ	ԻԳ. օր Յինանց:
5	14	17	ԳԿ	Գ	ԻԴ. " "
6	15	18	ՆԶ	Գ	ԻԵ. " "
7	16	19	ՆԿ	Բ	ԻԶ. " "
8	17	20	ԲԶ	Ո	ԻԷ. " "
9	18	21	ԲԿ	Շ	ԻԸ. " "
10	19	22	ԳԶ	Կ	† Կիր. Ե. եւ ԻԹ. օր Յի- նանց. Երբուսնի խաչին:
11	20	23	ԳԿ	Բ	Լ. օր Յինանց:
12	21	24	ԳԶ	Գ	ԼԼ. " "
13	22	25	ԳԿ	Գ	ԼԲ. " "
14	23	26	ՆԶ	Ե	ԼԳ. " "
15	24	27	ՆԿ	Ո	ԼԴ. " "
16	25	28	ԲԶ	Շ	ԼԵ. " "
17	26	29	ԲԿ	Կ	† Կիր Զ. եւ ԼԶ. օր Յի- նանց:
18	27	30	ԳԶ	Բ	ԼԷ. օր Յինանց:
19	28	31	ԳԿ	Գ	ԼԸ. " "
20	29	1	ԳԶ	Գ	ԼԹ. " " Լ. Յունիս:
21	1	2	ԳԿ	Ե	† Եւ. " " Համար- ձուռնի. Էւս լսարն. Գ. Ջիւլիսի:
22	2	3	ՆԶ	Ո	ԽԱ. օր Յինանց. Պահ. Տ.:
23	3	4	ՆԿ	Շ	ԽԲ. " "
24	4	5	ԲԶ	Կ	† Կիր. Է. եւ ԽԳ. օր Յի- նանց. Երկրորդ ծաղկա- զարդ:
25	5	6	ԲԿ	Բ	ԽԴ. օր Յինանց:
26	6	7	ԳԶ	Գ	ԽԵ. " "
27	7	8	ԳԿ	Գ	ԽԶ. " " Պահ. Տ.:
28	8	9	ԳԶ	Բ	ԽԷ. " " Ալեքի:
29	9	10	ԳԿ	Ո	ԽԸ. " "
30	10	11	ՆԶ	Շ	ԽԹ. " "
31	11	12	ՆԿ	Կ	† Կիր. Հողեգալուստ. Էւս լսարն:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

Արեւը ամոյն 9ին ժա- մը 22ը 7 վայրկեան ան- ջած Երկաւորին Ս Նշանին մէջ կը մտնէ:

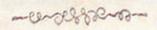
ԱՐԵՎՈՒՆ ԵՒ ԵՂՆԸ
ՅՈՐԵՆՈՒՆ ԵՒ ՆՆՈՒՆ

1. 9 Ժ. 46 Ժ.	1. 14 Ժ. 14 Ժ.
7. 9 ,, 31 ,,	7. 14 ,, 26 ,,
13. 9 ,, 25 ,,	13. 14 ,, 35 ,,
19. 9 ,, 17 ,,	19. 14 ,, 43 ,,
25. 9 ,, 11 ,,	25. 14 ,, 49 ,,
31. 9 ,, 7 ,,	31. 14 ,, 53 ,,
Գիծ. ԵՂՆԸ ՆՈՒՆՆԸ	ԳԷՍ ԳԻԾՈՒՆ
Ժամերն ու վայրկեաններն օր արեւուն ելլելուն ժա- մերուն ու վայրկեան ներքին հետ նոյն են:	1. 4 Ժ. 53 Ժ. 7. 4 ,, 47 ,, 13. 4 ,, 43 ,, 19. 4 ,, 39 ,, 25. 4 ,, 36 ,, 31. 4 ,, 34 ,,

ԼՈՒՍՆԻՆ ՔՍԹՈՒՄԻՆԸ
5. Թ Լր. Լ. 3 Ժ. 52 Ժ.
Չատեքասօնի օրը:
13. Ը Լր. Լ. 5 Ժ. 28 Ժ.
Չատեքէ օրեր:
20. Թ Լր. Լ. 13 Ժ. 42 Ժ.
Արտոր օրեր:
27. Ը Լր. Լ. 5 Ժ. 17 Ժ.
Բարեխառն օր:

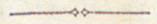
ԱՄՍԱՌԱՄԻՔ

Ամիսներուն պէրճ գիշոյն Կանեօ մեջ լուրջ դարուն:

Երևանու խաչի:

Մեծն Կոստանդիանոս քրիստոսի սուրբ հաւատքն ընդու-
նելէն ու անկից ետքը քրիստոնէութիւնը աշխարհքիս վրայ տիրող
կրօն ըլլալէն տեսեւ եկեղեցւոյ պաշտամունքը ու սուրբ կրօնին ա-
մէն հանդէսները ազատութեամբ ու համարձակութեամբ կր կա-
տարուէին: Երուսաղէմ արդէն կենարար փրկչին գործողութեանցն
եւ փրկարար շարքարանաց ու մահուան յիշատակար ամէն քրիս-
տոնեայ ազգաց չէ թէ միայն նուիրական ու ցանկալի քաղաք մը
հապա շատերուն ցանկալի ուխտատեղի, մանաւանդ թէ հաստա-
տուն ու սիրելի ընտանութեանտեղ եղած էր: Այն իսկ Կոստանդիա-
նոս կենդանակալին մայրը սուրբ դշնայն Հեղինէ (յամէ 325էն առաջ)
Կենարարին հրաշալի կենաց յիշատակները տեսնելու փափագելով
Երուսաղէմ երթալէն ետքը հոն մասնաւոր եւ մեծ եռանդով ու
շնորհով քրիստոսի սուրբ խաչը փնտրել տուաւ ու գտաւ. եւ
պս Գիւտին տօնը Հայոց, Յունաց եւ Լատինաց մէջ մասնաւոր
հանդէսով կը կատարուի: Իսկ առ դերտէն քանի մը տարի ետքը,
պսիւքն յամի 351ին կամ 352ին, երբ սուրբ Կիւրեղ Երուսա-
ղեմայ յարապետ էր, երկինքի վրայ Մայիս ամսոյն եօթին ցորեկ ա-
տեն սուրբ խաչը պայծառ ճառագայթներով երևցաւ: Աս հրա-
շալի դէպքն ինքը սուրբ Կիւրեղ իր մէկ լծուղթին մէջ, զոր մաս-
նաւորապէս առ երևման վրայ սուրբ Կոստանդիանոսի որդւոյն
Կոստանդոս թագաւորին գրեց, պս խօսքերով կը պատմէ. «Գնե-
ղեկոստէին օրերը ցորեկուան երրորդ ժամին ամենայաղթ խաչը
լուսնէն ճառագայթներով Երուսաղէմ երկինքին վրայ Գողգոթա
լեռան վրայէն սկսած մինչեւ Չիթենեաց լեռը տարածած երևցաւ,
չէ թէ մէկ կամ երկու հազուայ, հազա բարր քաղքիս ընտկիչնե-
րուն, ան ալ չէ թէ քիչ մը ատեն ու հարեւանցի, հապ երկայն
ատեն («բազում ժամս») ու այնպիսի պայծառ ճառագայթներով,
որ արեգակն ճառագայթներէն աւելի կը շողային ու պայծառու-
թիւն կը տարածէին: Այսպիսի հրաշալի տեսիլքէն ամէն ժողո-
վուրդը երիտասարդը ու ծերը, սքը ու կանայք, նաեւ անարգել
աղջըկուք, չէ թէ միայն քրիստոնեայք, հապ նաեւ օտարականք
երկիւղուեւ եւ ուրախութեամբ լլուած եկեղեցին վազեցին ու Միա-
ծին որդին Աստուծոյ կը փառաբանէին, վկայելով որ իր ճշմարիտ
հաւատքը չէ թէ միայն ի մարդկանէ կը քարոզուի, հապ նաեւ
երկինքէն ու Աստուծով այսպիսի յայտնութեամբ կը հռչակուի»:
Աս հրաշալի երևման յիշատակն ու տօնը միայն Յունաց ու մեր ազ-
գին մէջ կը կատարուի, ու թէպէտ եւ Մայիսի եօթին է իր բուն
օրը, բայց մեր մէջը Յինանց հինգերորդ կիրակին կը տօնուի:

Յ Ո Ւ Ն Ի Ս

Հագիրսւն

Table with columns for years (2, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26) and rows for various events and dates, including church council dates and feast days.

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց

Ծ Ա Ն Օ Ր ՈՒ Թ Ի Ի Ն Բ

Հ	Տ	Ն	Պ
29	11	10	Գ-2
30	12	11	Գ-4
31	13	12	Գ-2

Արև. եւ յարարի :
 Լոյս կու տաս ամէն գի .
 Մէ ինդար թէ մե՛հ ես ,
 Վար կ'էնտաս , աչադք լիս :
 Բարձրութեանդ յուսարդ
 Մէ ըլլար ապահով :
 Յաւատարի կայ ինչպ .
 Հօգարուն իրաստ սո :
 Թե ճոն ես մէ քար :
 Թե ինտը կ'ինտաս վար :

Վարդապետ :

Ազգերնուս քրիստոնէութենէ առաջ չաստուածներու պատուոյն կատարած տօներուն մէկն ալ Վարդապետի տօնն էր : Մեր Յայրաւուրքը (Աւերեայ Ա. Օգոստ. 6.) պատմածնիս նայելով՝ Ազգին կուսպարտութեան ատենը՝ յայնմ աւուր տօնէին Ափրոզիտայ, զի առեին զնա կոյս, ի յարիւնէ եւ փորձիլ ծովէ ծնեայ . եւ կոչէին զնա վարդամասն եւ ոսկեծղի (ոսկերազուկ), եւ զվարդ նմա ընծայ մատուցանէին, անուանեցին զտօնս զայս վարդապետ : Բաս այսմ այս տօնը (ՎՆՈՒԱ) Ափրոզիտէ կամ՝ Աստղիկ չաստուածուհւոյն պատուոյն կը կատարուէր, ու կ'երեւի թէ իրեն վարդամասն բուռուլուն եւ անոր ջամար նոյն օրն իրեն վարդ նուիրուելուն ջամար Վարդապետ անուանեցաւ : Նոյն տօնին օրը Վահկեպտեան բուռած մե՛հանին մէջ կատարուած ջանդէաներուն կարգը երկու սովորութիւն ալ կար, մէյ մը՝ փորձուելու իրարու վրայ վարդեջուր կը սրսկէր, որն որ ետքի ատենները պարզ ըլլով կ'ըլլար՝ երկրորդ Ափրոզիտէ չաստուածուհւոյն նուիրուած թագուներէն աղաւթին գլխաւորն ըլլալով՝ նոյն օրը աղաւթիներ կը թագուներէն : Աս տօնն ըստ ոմանց Նոյի տապանէն երբեք յիշատակին ջամար ազգին մէջ կուոց պաշտամունքը մոռնելէն առաջ նաւասարդի մէջ կատարուելով՝ ջրհեղեղին յիշատակին ջամար իրարու վրայ ջուր կը սրսկէին, ու՝ Նոյի աղաւթի մը ջուրին զածնալը գիտելու ջամար տապանէն դուրս խարերուն յիշատակին՝ աղաւթի կը թագուներէն : Արդ Ս. Լուսաւորիչ չայրերնին կուոց մե՛հանները կործանելու եւ ճեթանտական տօները ջնջելու ատենը Վարդապետի տօնին օրը, որ բարդ ազգին մէջ մեծ ճանդէսով կը կատարուէր, չխախտուէր, չսպառֆրիտոսի Այլակերպութեան տօնին փոխեց, ինչպէս ազգային պատմութենէ յայտնի է : Ուստի ճիմայ Վարդապետի տօն ըսելով աւ Այլակերպութեան տօնը կ'իմացուի, որն օր ըստ Յայրամուտայ Օգոստոս ամսոյն վեցին կ'ինչայ, ինչպէս ուրիշ ազգայ մէջ ալ նոյն օրը կը կատարուի, եւ ինչպէս նոյն Յայրամուտը կ'ըսեն . «Այս եւս խորճեամբ է, զի քառասուն աւուրքը յառաջ էր այլակերպութիւն Բրիտոսի քան զխաչելու թիւնն : Ես այս (տօն Վարդապետի) քառասուն աւուրքը յառաջ է քան զտօն սրբոյ խաչին, որ կատարի սեպտեմբեր. 30-րդ : Այլակերպութեան կամ Վարդապետի տօնին իրարու վրայ ջուր սրսկելու եւ տեղ տեղ (ինչպէս իւրաքանչիւր) աղաւթի թագուներու սովորութիւնն ազգին մէջ կը պահուի :

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

Այրուսթոս

Հ	Տ	Ն	Պ
1	14	13	Գ-4
2	15	14	Ա-2
3	16	15	Ա-4
5	18	17	Բ-4
6	19	18	Գ-2
7	20	19	Գ-4
8	21	20	Գ-2
9	22	21	Գ-4
10	23	22	Ա-2
11	24	23	Ա-4
12	25	24	Բ-2
13	26	25	Բ-4
14	27	26	Գ-2
15	28	27	Գ-4
16	29	28	Գ-2
17	1	29	Գ-4
18	2	30	Ա-2
19	3	31	Ա-4
20	4	1	Բ-2
21	5	2	Բ-4
22	6	3	Գ-2
23	7	4	Գ-4
24	8	5	Գ-2
25	9	6	Գ-4
26	10	7	Ա-2

Ծ Ա Ն Օ Ր ՈՒ Թ Ի Ի Ն Բ

Արեւը ամսոյս 12ին 0
 Ժամը 36 վայրկեան անցած
 կոյսին որ նշանին մէջ կը
 մտնէ :

ԱՐԵՎՈՒՆ
 ԵՆԻԸԸ

1.10ժ-12վ. 1.13ժ-48վ.
 7.10 ,, 26 ,, 7.13 ,, 34 ,,
 13.10 ,, 38 ,, 13.13 ,, 22 ,,
 19.10 ,, 52 ,, 19.13 ,, 8 ,,
 25.11 ,, 12 ,, 25.12 ,, 48 ,,
 31.11 ,, 30 ,, 31.12 ,, 32 ,,

ՊԹՍՆՆԸ
 ԵՆԻԹԸԸ

Ժամերն ու 1.5ժ. 6վ.
 վայրկեան 7.5 ,, 13 ,,
 որ արեւուն 13.5 ,, 19 ,,
 ելլելուն ժա 19.5 ,, 26 ,,
 մերուն ու վայրկեան 25.5 ,, 36 ,,
 ներուն ճեա 31.5 ,, 43 ,,
 նոյն են :

ԱՌԻՍՆԸ ՔՆՈՒՈՐՊԵՆԸ

1. Յ. Լ. Ը. 23 ժ. 38 վ.
 որ արեւուն անցելու պարէ
 9. Վ. Ը. քառ. 20 ժ. 59 վ.
 Անցելու պով :
 16. Յ. Ը. Ը. 12 ժ. 35 վ.
 խառնակի քրքի :
 23. Ս. քառ. 11 ժ. 35 վ.
 Ամսոյս անցելու :

ԱՄՍԼՈՒԾԻԲ

Ծառեր պտղաւեց
 Ալ զիս ու ձախ զիս
 կու տան Տրուեր
 Աւերին ու բիւրին :
 Բոցը ամենուն տեղ
 Ակունքն է տուժող .

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց

Ծ Ա Ն Օ Ք ՈՒ Թ Ի Ւ Ն Ք

Հ	Տ	Ն	Ս	Ց	Ք
27	11	8	Ա	Կ	Ե
28	12	9	Բ	Ձ	Ո
29	13	10	Բ	Շ	Ն
30	14	11	Գ	Չ	Կ
31	15	12	Գ	Բ	Բ

Ջրոյ ան ճրոխնը
Ո՞ր է լուռ ընդդ
Չային է համեմ
Մեր ծաղմուսը,
Վոզէ որ լուսի
Հեռուն ու մտը:

Քանի ճշտուածոր
Չամօքն ու գտաորդ
Չեն տար իմաստունն
Հեղ մ'ալ խօսքի կարգ:

Շոյակաթմ : Կաակապտիր :

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ յամի 301ին խոր վերապէն եղելէն ետքը՝ Վարդապատ քաղքին մտա ճրաչափ տեսիլք մը տեսաւ : Երկին բարձրեցաւ ու պայծառ լոյս մը վերէն վար իջաւ, լուսեղէն սիւն մը կազմեցաւ ու թագաւորական պալատին մտա ոսկեղէն բլրակէ իբր խարօսի մը վրայ կիցաւ, որուն ամպեղէն թակաղաղին կամ գիւղցի վրայ լուսեղէն կաշ մը կը շողար : Կան մեծ բազմութիւն ճրեշտաւ կայ վար իջնա՝ առջեւէն փառաւոր տեսիլքով մարդ մը : Ուրիշ երեք ամպեղէն սիւններ վրանին լուսեղէն խաչերով երեւցան առջեւին մտա ան տեղն ուր որ Հռիփսիմեանք ու Գալիստեանք բնակած ու նահաւատակուած էին, եւ այս չորս սիւներուն վրայ գմբեթաւե ամպեղէն շինուած մը յօրինեցաւ վրան ճրեղէն աթոռով մը, որուն վրայ սուրբ կաշը կ'երեւար պայծառ լուսով, որն որ խաչին ճառագայթներուն ճետ խառնուելով լուսազայծառ (շողացեալ) սիւն մը կազմեց : Երկինքէն իջող փառայեղ մարդը կամ ճրեշտակը աս տեսիլքներուն խորհուրդը սուրբ Գրիգորին մեկնելէն ետքը ըսաւ. « Լոն տեղն ուր ճրեղէն սիւնին ոսկի խարսիսն էր՝ Լստուծոյ անուան տաճար շինեալ... » : Ս. Գրիգոր ան տեղը պատով դղցել տուաւ, ու ետքը Հայաստանին գլխաւոր կաթողիկէն շինեց, որ տեսնուած լուսեղէն սիւնին յիշատակին համար ըստեցաւ Շողապետ, շող (լոյս) ինչձա՞մ տեղի : Իսկ որովհետեւ այն լուսեղէն կաշը մարմնացեալ Միածնին իջնալը : Շինուածը լոյսապէս ետքը մեծ հանդէսով անոր Կաթողիկէ, այսինքն հիմնադրութեան ու օծութեան տօնը կատարեցաւ, որ եւ կ'ըսուի Տօ՛ Շողապետ : — Կաթողիկէ ըսելով առ հասարակ կ'իմաստնաք եկեղեցւոյ օրհնութեան հանդէսը, եւ յատկապէս Եկեղեցւոյն Քրիստոսի հաստատութեան յիշատակը, որն որ թեպէտ ընդհանուր կամ կաթողիկէ եկեղեցւոյ տօնն է, բայց առանձին ալ մէկ քաղաք ու աղք իր մար եկեղեցւոյն հիմնադրութեան յիշատակին ալ կը կատարէ, ուստի եւ նաւակապտիր աս կամ ան եկեղեցւոյ կ'ըսուի : Ինչպէս են մեր աղքին մեջ Աշխարհամատարան տօնը կամ կիրակին. Հոգեգալուստին Ք. կիրակին. տօն Տապանակին. Շողապետ. Խաչվերացի նախընթաց օրը, ու նոյն Խաչվերացին ու թօրեկի երեք օրեր :

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Էյրոյ

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց

Ծ Ա Ն Օ Ք ՈՒ Թ Ի Ւ Ն Ք

Հ	Տ	Ն	Ս	Ց	Ք
1	16	13	Գ	Չ	Գ
2	17	14	Գ	Կ	Գ
3	18	15	Ա	Շ	Ե
4	19	16	Ա	Ս	Ո
5	20	17	Բ	Շ	Ն
6	21	18	Բ	Կ	Ե
7	22	19	Գ	Չ	Բ
8	23	20	Գ	Կ	Գ
9	24	21	Գ	Չ	Գ
10	25	22	Գ	Ե	Գ
11	26	23	Ա	Շ	Ն
12	27	24	Ա	Ս	Ո
13	28	25	Բ	Շ	Ն
14	29	26	Բ	Կ	Ե
15	1	27	Գ	Չ	Գ
16	2	28	Գ	Կ	Գ
17	3	29	Գ	Չ	Գ
18	4	30	Գ	Կ	Գ
19	5	1	Ա	Շ	Ն
20	6	2	Ա	Ս	Ո
21	7	3	Բ	Շ	Ն
22	8	4	Բ	Կ	Ե
23	9	5	Գ	Չ	Գ
24	10	6	Գ	Կ	Գ
25	11	7	Գ	Չ	Գ
26	12	8	Գ	Կ	Գ

Մերք ամսոյ 11ին ժաւ մը 22ը 5 վայրկեան անցած կը շարին Ա նշանին մեջ կը մտնէ :

ՄԲԵՈՒՆ
ՆԵՐԱՆ
ՆԵՐԱՆ

1.12ժ.27վ.	1.12ժ.27վ.
7.11,, 51,,	7.12,, 9,,
13.12,, 7,,	13.11,, 53,,
19.12,, 21,,	19.11,, 39,,
25.12,, 39,,	25.11,, 21,,
30.12,, 52,,	30.11,, 8,,

ԼՈՍՏԻՆ ԲԱՍՈՒԳԵԼԻ

8. Վ. քառ. 6 ժ. 4 վ. Գլխաւոր. մարտ :
14. Չ. Ե. 21 ժ. 57 վ. Գլխաւոր :
22. Վ. քառ. 4 ժ. 43 վ. Մարտ :
30. Չ. Ե. 8 ժ. 15 վ. Գլխաւոր :

ԱՄՍԱՍԵՐ

Սկզբունքին է զուարթը,
Սլոյքին են պատրաստ.
Հեռանքն ի խաղաղ
Տոկանքն գիւղին :

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց

Ծ Ա Ն Օ Ք ՈՒ Թ Ի Ի Կ Ե Բ

Հ	Ց	Ն	Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց
27	13	9	Ա.2 Կ
28	14	10	Ա.4 Բ
29	15	11	Բ.2 Գ
30	16	12	Բ.4 Դ

Վր բանան ծոց ու գող.
Ա.Ա մշակն լուսն հոգ.
Մատանն է ին գինուով,
Այդեռեքն ալ յաւաով:
Բերան ու վարք կը բերեն.
Հաս ու զարժ փոխարեն.
Ծոլ մարդուն՝ սունն աւեր՝
ու հոք կ'ըլլայ վրասց տեր:

Ճ Ո Ւ Ն Ա Ն Գ Յ Ո Ւ Ն Գ

Մարդկային ազգն իր նախաձորը Ադամայ մեզօրը յաւիտեանական կորստեան արժանի գտաւ, բայց Արարչին անասման սէրը անիկա նորէն իր սիրոյն ուստի եւ յաւիտեանական փրկութեան արժանի բնութիւն չամար իր Կիսին որդւոյն մարդ ըլլալով ամաննելով՝ անոր մայրն ալ մարդկան մէջէն որդեկն: Արդին Աստուծոյ որդի մարդոյ եղաւ՝ մարդկային բնութիւնը մեղաքեալ Ադամայ մէկ անմեղ ու անարատ դասերէն առնելով, անոր Զմարտի որդին ըլլալով: Աս անարատ ու անմեղ օրիորդն եղաւ Յակոբ նաճապետին Յունդայ որդւոյն ցեղէն ու Գաւթի թագաւորական անէն յառաջ եկած Յովակիմին ու Աննային գուտարը ՄԱՐԻԱՄ, զաւակ օրհնութեան, որով կամ յորմէ ամէն մարդկան օրհնութեան ու փրկութեան սկզբնաւորութիւնն եղաւ: Ասանց արատայ սկզբնական մեղաց յղացեալ ծնաւ աս սքանչելի օրիորդը, որուն ոչ ծննդեան, ոչ կենացն առջի տարիներուն ու ոչ ուրիշ չանգամանաց վրայ սուրբ աւետարանիչներն յիշատակութիւն մը կ'ընեն: Բայց իր անմերձեայի բարձրութեան ու գերբնական առաւելութեան յիշատակը Մատթէոս Քրիստոսի տեսան մերոյ ազգարանութեան մէջ երկու խօսքով կը քարոզէ. «Յակոբ ծնաւ գՅովակի վայրն Մարեմայ . . . յորմէ ծնանն Յիսուս»: Աս է Մարիամայ գերազանցութեան ու ամենակատար գովեստին սկիզբն ու կատարածը, Աստուծոյ որդւոյն Մայր ըլլալ. ասոր վրայ կը հիմնի այն ամենայն՝ որով աս սքանչելի Վոյսր Աստուծոյ որդիէն ետք ամէն մարդկանէ ու հրեշտակներէն ալ գերազայն կ'ըլլայ: Քիչ խօսքեր կան սուրբ աւետարանին մէջ Մարիամայ վրայ, բայց ան քանի մը խօսքերն իր անճամբմտ առաքինութեանց պատկերը մեր առջին կը նկարեն, որուն յաճախ նայելով՝ իր անմեղ փեսային սուրբ Յովակիայ հետ վարուած, իր այդպիանին Եղիսարեթի գացած, իր որդւոյն ծննդեանը ու անոր հետ Եգիպտոս փախչելու, անիկա սամաւրին մէջ կորսնցնելուցած ու ետքը գտած ասունը, բայց ամենէն առեւել անոր չարաբանաց ու խաշակիր մաճուան ժամանակը ցուցցած սքանչելի վարանները մեր սիրտը կը յափշտակեն, մեզի օրինակ կ'ըլլան, եւ մեզ կը յորդորեն որտարույն մէջ ամէն ասուն՝ բայց առանձինն իր տօներուն օրերը զինքն իր Աստուածորդիէն ետքը ամէն կերպ պաշտամունքներով ու ջերմեանանդով մեծարելով, ու իր առաքինութիւններուն նմանելու ջանքով իր մայրական խնամքն ու զօրաւոր բարեխօսութիւնը բնորոշը:

Հ Ո Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Թեքրիկի հիվկի:

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց

Հ	Ց	Ն	Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց
1	17	13	Գ.2 Ե
2	18	14	Գ.4 Ո
3	19	15	Գ.2 Շ
4	20	16	Գ.4 Կ
5	21	17	Ա.2 Բ
6	22	18	Ա.4 Գ
7	23	19	Բ.2 Գ
8	24	20	Բ.4 Ե
9	25	21	Գ.2 Ո
10	26	22	Գ.4 Շ
11	27	23	Գ.2 Կ
12	28	24	Գ.4 Բ
13	29	25	Ա.2 Գ
14	30	26	Ա.4 Դ
15	1	27	Բ.2 Ե
16	2	28	Բ.4 Ո
17	3	29	Գ.2 Շ
18	4	30	Գ.4 Կ
19	5	31	Գ.2 Բ
20	6	1	Գ.4 Գ
21	7	2	Ա.2 Գ
22	8	3	Ա.4 Ե
23	9	4	Բ.2 Ո
24	10	5	Բ.4 Շ

Ծ Ա Ն Օ Ք ՈՒ Թ Ի Ի Կ Ե Բ

Արեւը ամայս 12ին ժամը 7ը 10 վայրկեան անցած Կարեւին Ձ նշանին մէջ կը մննէ:

Արեւի ընթացքը Ն.Ա.Գ.Ա.	ՅՈՒՆԻԱՅԱՆ ՇԱԿԱՆԻ	1.12 ժ. 55 վ.	1.11 ժ. 5 վ.
7.13, 19,,	7.10, 53,,	13.13, 31,,	13.10, 29,,
19.13, 42,,	19.10, 18,,	25.13, 56,,	25.10, 4,,
31.14,, 8,,	31.9, 52,,		

Կիժ. ԵՐԿԱՅԱՆ
ՆՈՒԹԵՆ

ԿԵՍ ԿԻժԵՐ

Ժամերն ու վայրկեանները ամէն օր արեւուն ելլելուն ժամերն ու վայրկեաններուն հետ նայն են:	1.6 ժ. 27 վ.	7.6 ,, 39 ,,	13.6 ,, 46 ,,	19.6 ,, 52 ,,	25.6 ,, 58 ,,	31.7 ,, 4 ,,

ԼՈՒՅՆԵՆ ՔՐՈՒՍՏԻՆԻՐԵ

7. (ձ . քառ . 1 ժ . 15 վ .	Զատարաւ շրթեր:	14. Թ Ծն . Լ . 9 ժ . 14 վ .
22.) Ա . քառ . 1 ժ . 9 վ .	Գրեք . պարզ:	30.) Լք . Լ . 0 ժ . 4 վ .
	Յրբար . հող:	

ԱՄՍԱՌԱԾԻ

Հատի՞՞ն, հայտի՞՞ն կազմելը	Գունը
Գունը մը դուրսից որտարայ,	

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

ԵՆՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

Table with 4 columns: Z, S, N, and text. Rows 25-31.

Որորդ թէ ես թող քու... Աշխարհը լի է անարար... Նրա սիրտը մեր գործեր է...

Մ. Վաստիսիս կոչս:

Երջանիկ կոչսն Վաստիսիս Գիտակորս անունով երեւելի ու հարուստ կուսակալ իշխանի մը դուստր էր երրորդ դարուն վերջերք, սին որ իր դուստրը որ արտաքր կարգի գեղեցկու թիւն մ'ունէր, ամէն վտանգէն հեռացնելու համար աշտարակի մը մէջ դրուել թեամբ կը պահէր: Անի Վաստիսիսի մեծ հորէք մ'եղաւ. վասն զի ինք Քրիստոսի հաւատքը հորմէն գաղաւթ ընդունած ըլլալով, այն ստանձնութեան մէջ իր քրիստոնէական կրթութիւնները անխափան կը կատարէր: Գիտակորս նոյն արտարակին քովը բաղնիք մը շինել սպաւ սկսաւ, ու ամէն հարկաւոր հրամանները գործավարաց տակէն ետքն ինքը ուրիշ տեղ գնաց: Օր մը Ս. Վաստիսիս իջաւ ան շէնքին քովն ու տեսաւ որ մեծ սենակին մէջ երկու պատահան միայն բանարու հրամայած էր իր հայրը. ինքը գործավարաց հրամայել որ երեք պատահան բանան: Երբ որ հայրը դարձաւ ու տեսաւ որ իր հրամանին դէմ իր դուստրը կանգնել երեք պատահան շինուած է, հարցուց անոր ան փոփոխութեան պատճառը. ան ալ պատասխանեց. «Յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան երեք պատահան բանալ տուի»: Աս գործքէն ու խօսքէն Գիտակորս իր դուստրը քրիստոնէայ ըլլալը իմանալով, այնպէս սաստիկ բարկացաւ որ անմիջապէս սուրբ վերջուց ու կ'ուզէր զինքը մեռցնել: Բայց կոյրը հրաշքով մը դուրս ելաւ փախաւ մտովի լեռան մը վրայ քարայրի մը մէջ պահուրեցաւ: Հոն մտնելու ըլլող հասնել մը իմանալով անգուժ հայրը գնաց բռնեց զկոյրը ու դատարան տար ինքն իր վրայ: Աս դատարանին առնեն ինքն ալ ներկայ ըլլալով դատարանին կ'ոգնէր Վաստիսիսի միտքը սպառնալիքներով հաստարէն դարձնելու: Բայց երբ որ կոյրն իր հաստատութիւնը քաջութեամբ ցըցուց, դատարանը զմտեց որ դուրս սրով կարուի: Անորով Գիտակորս դատարանին հրաման առաւ իր ձեռքը սով վճիռը կատարել: Հանելին զՎաստիսիս լեռան վրայ. ու քրիստոս կոչսն աւ աղօթքէն բրաւ. «Պատակիչ սրբոց Յիսուս Գրիգորոս, ուժ տուր ինձի. բաւ սրբոց համար իմ կեանքը մարտիրոսութեամբ կատարել եւ ուրախութեամբ քեզի դալ»: Ան վայրկեանէն դազան հայրը զարկաւ ստըն իր դուստր վրէժն ու դուրս կորեց:

Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր

Թեղրիկի սանի:

Table with 4 columns: Z, S, N, and text. Rows 1-26.

Որորդ թէ ես թող քու... Աշխարհը լի է անարար... Նրա սիրտը մեր գործեր է...

Table with 2 columns: ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՆՆՕԹՈՒՆՔ and ՑՈՐԵՆՈՒՆԵ ՆՈՒՆԵՐԻ ԹԻՒՆՔ:

Table with 2 columns: ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՆՆՕԹՈՒՆՔ and ՑՈՐԵՆՈՒՆԵ ՆՈՒՆԵՐԻ ԹԻՒՆՔ:

Table with 2 columns: ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՆՆՕԹՈՒՆՔ and ՑՈՐԵՆՈՒՆԵ ՆՈՒՆԵՐԻ ԹԻՒՆՔ:

ՄԱՍՆԱՄԵՔ... Երջանիկ կոչսն Վաստիսիս Գիտակորս անունով երեւելի ու հարուստ կուսակալ իշխանի մը դուստր էր երրորդ դարուն վերջերք...

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆԵՔ

Հ	Տ	Ն	
27	15	9	ԳԿ Ո
28	16	10	ԳԶ Շ
29	17	11	ԳԿ Կ
30	18	12	ԱԶ Բ

Բաղարատ. Գրիգոր ակր. Լ. Անարատ յղութիւն: Պահար: Էջմիածնի մեծ տնային շէնքը: Գրիգոր Կ. Յիսնակաց. Հարս: Գրիգորի, Մեղիկի, Գրիգորի, Մեղիկի, Իրաւախառ:

Ս. Մանուկն խոստովանող:

Յամի տեառն 303. Անորք բաղբին մէջ Ասիղեպիտեոս դատաւորը բռնեց Ս. Ռոմանոս միայնակեացը, ու այլ եւ այլ տանջանքներով կ'ուզէր անկիւ սուրբ Հաւատքէն խախտել: Սուրբն անշարժ Տառապանութիւն մը ցուցնելէն ետեւ բաւ դատաւորին. «Թէ որ մեր Հաւատքին ճշմարիտ ու ձեր կուսքերուն սուտ ըլլալը կ'ուզես իմանալ նէ, Հրաման տուր որ պղտիկ քրիստոնեայ տղայ մը բերին, ու լսես թէ այն անեղ տղան ինչ կ'ըսէ»: Գատաւորը Հաւատեցաւ աս խօսքին ու ժողովողեանն մէջէն տղայ մը առին բերին, որն որ ըստ Պրուզենտիոսի դեռ նոր կաթէն կարուած ու խօտեղ սկսած էր: Ռոմանոս ստոր Հարցուց «Որքիս, արդեօք զԲիւրիտոս ու ի նմն զԷջմիածնէն Աստուած պէտք է պաշտել, չէ նէ կապաշտից շատուածները»: Տղան շուտ մը պատասխանեց: «Աստուած պէտք է որ Մէկ ըլլայ. եւ աս մէկն է Քրիստոս, որ է ճշմարիտ Աստուած»: Ապշեցաւ, ամբշցաւ դատաւորը, բայց բարկութեամբ Հարցուց թէ ո՞վ սովորեցուց քեզի այդ բանը: Տղան պատասխանեց. «Ինձի՛ մայրս, մօրս այ՛ Աստուած»: Աս լսածին պէս անօրէն դատաւորը Հրամայեց որ մայրը փնտրեն բերեն ու երբ որ գտան բերին զինքն ուղեց դատաւորը անոր աչքին առջեւը մտաղ դաւանը չարարել՝ որ սիրտը սաստիկազոյն եւս խշխշալով ինչն այլ զԲիւրիտոս ու բանայ, տղան ալ ու բանայ տայ: Գահճիները սկսան տղան փափուկ մօրմիտը սաստիկ ծեծել ու տանջել. անանկ որ արեւն սկսաւ առաստուածեամբ վազել, ու այն ամանջանքներուն մէջ տղան ներքին տապ մը զգալով գարձաւ մօրն ու կանչել. «Ծարաւի եմ: Մայրն իր սրտին ցաւերուն յաղթելով Տառապանութեամբ մը որդւոյն բաւ. «Միջի՛ գաւառ. Հոս ճուր խմելու մի փափաղիր, քիչ ատենէն պիտի երթաս երկինքը յաւիտեանական կենաց աղբիւրէն պիտի որ խմես ու զմայրիս»: Տղան եղբոր աս խօսքին վրայ լսեց, ու գատաւորն իմացաւ որ իր անուն շնորք պարագայ է Հրամայեց որ տանին անոր զլուխը կտրեն: Այստեղով մայրը զրկեց իր անուշակ գաւառը ու տարաւ զխառութեան անեղ, Հոն Հասածունուն պէս դահճիք ուղեց անկից տղան: Հեղ մ'այ պաշտաւ կնիք իր գաւկին երեսը ու տուաւ դահճին բակով. «Երթաս բաւրով, քաղցրիկ որդեակ, ու երբ որ Քրիստոսի արքայութիւնը կը մտնէս յիշէ՛ բաւ մայրը, որ զքեզ իրեն պաշտպան կ'ընէ»: Երբ որ դահճիք տղան զլուխ կտրեց, մայրը վազող արեւը ժողովեց, առաւ նանե որդւոյն մարմինն ու զլուխը ու սրտին վրայ դնելով գնաց եւ ուրախութեամբ կը ցուցնէր քրիստոնեայ բերով. «Մարտիրոսի մայր եղայ»:

Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Քեանունի կոյկի

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆԵՔ

Հ	Տ	Ն	
1	19	13	ԱԿ Գ
2	20	14	ԲԶ Գ
3	21	15	ԲԿ Ե
4	22	16	ԳԶ Ո
5	23	17	ԳԿ Շ
6	24	18	ԳԶ Կ
7	25	19	ԳԿ Բ
8	26	20	ԱԶ Գ
9	27	21	ԱԿ Գ
10	28	22	ԲԶ Ե
11	29	23	ԲԿ Ո
12	30	24	ԳԶ Շ
13	1	25	ԳԿ Կ
14	2	26	ԳԶ Բ
15	3	27	ԳԿ Գ
16	4	28	ԱԶ Գ
17	5	29	ԱԿ Ե
18	6	30	ԲԶ Ո
19	7	31	ԲԿ Շ
20	8	1	ԳԶ Կ
21	9	2	ԳԿ Բ

Արեւքամայ 10հն ժաւ մը 17ը 27 վայրկեան անջած Այծեղիւրին չ'ընաւ նի մէջ կը մտնէ:

Արեւորտ ԵՂՄԸ	ՅՈՒՆԿՈՒՆԵՆ ԵՐԿԱՅՈՒՆ ԹԻՒՆԸ
1.14 Ժ. 54 Գ.	1. 9 Ժ. 6 Գ.
7.12 ,, 55 ,,	7. 9 ,, 5 ,,
13.14 ,, 57 ,,	13. 9 ,, 3 ,,
19.14 ,, 54 ,,	19. 9 ,, 6 ,,
25.14 ,, 51 ,,	25. 9 ,, 9 ,,
31.14 ,, 43 ,,	31. 9 ,, 17 ,,

Գիծ. ԵՐԿԱՅՈՒՆ ԵՂՄԸ

Ժամերն ու վայրկեաններ արեւուն ելլելուն ժամերուն ժամերուն հետ	1.7 Ժ. 27 Գ.
	7.7 ,, 29 ,,
	13.7 ,, 28 ,,
	19.7 ,, 27 ,,
	25.7 ,, 25 ,,
	31.7 ,, 21 ,,

1 ՈՒՄՆԻՆ ՔԱՅՈՒՆՅԵՆԸ

5. Ը Վ. քառ. 6 Ժ. 40 Գ. Յարք. ստուայ:

12. Թ Յն. Լ. 15 Ժ. 12 Գ. Պարզ. Յն:

20. Ը Վ. քառ. 19 Ժ. 54 Գ. Պարզ. Յն:

27. Թ Վ. Լ. 23 Ժ. 42 Գ. խառնալ. յարք:

ԱՄՍԼԱՄԵՔ

Չիտիկ, Ինչ խնթի եւ Որ թշնամիք Հնուց առաջ կը բերես. Գայեկ ու արեւ իրեն բարեկամ քեզ ըն. կերպեր.

			Օ Ր Ա Յ Ո Յ Ց	
22	8	Ն		
22	10	3	ԴՉ	Գ
23	11	4	ԴԿ	Դ
24	12	5	ԱԶ	Ե
25	13	6	ԱԿ	Ո
26	14	7	ԲՉ	Շ
27	15	8	ԲԿ	Կ
28	16	9	ԳՉ	Բ
29	17	10	ԳԿ	Գ
30	18	11	ԴՉ	Դ
31	19	12	ԴԿ	Ե

ԾՆՆՈՒԹՅՈՒԹԻՒՆԻՒՆԲ

22ն տեսնոր, կու տան
 Քեզի զէ՛մ զԵրեք տանայն
 մարդկան :

Բայց դուն մի ասոր,
 Չարմայիք անոր
 Թէ ԲՆՆ խելօք Տէր
 Զքեզ է Տոգացիք :

ԱՅս հասաւ տարւոյն վառ-
 ճան :

Վեշտն ու ինձդուն ալ Տեսն
 անայն :

Թէ դուն խելքով միշտ վա-
 րուցար :

Անոց օգտէն դուրից կ'ես
 մնար :

ՏՈՄԱՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

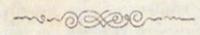

Ճարտոյն սկիզբը : — Հատարակույն տակաւ թոռակաւ :

Ի սկզբանէ ու շատ հին ատեններէ ի վեր քաղաքային տարւոյ սկիզբն ընդհանուր կանոնի մը տակ չէր դրուած, մինչեւ վերջին ժամանակները՝ զոնէ քրիստոնէայ ազգաց մէջ այդ բանը հաստատուեցաւ : Հին ատենները Աթենացիք տարին կը սկսէին յունիսի մէջ, Մակեդոնացիք՝ սեպտեմբերին, Հռոմայէլցիք՝ առջ մարտին ու ետք յունուարին . Պարսիկք օգոստոսի մէջերը (11ին) . Մերսիկացիք յունուարի վերջերը (23ին) . Իսկ աստեղագէտք զարնան զիշերահաւասարին : Հայք՝ որովհետեւ ի սկզբանէ արեգակնային տարւոյն՝ զարն որ կը գործածէին՝ միայն 365 օր կու տային, աւանց չորս տարին մէյ մը նահանջ օր մ'աւելցնելու, ու իրենց տարին Նաւասարդ ամսոյն մէկին կը սկսէին, անոր համար տարւոյն սկիզբը ճիշդ մի եւ նոյն ժամանակ չէր հանդիպեր : (Տես անցած արարտան Ընթան . Տոմարք . էջ 38—40) . Քրիստոնէից մէջ այլ եւ այլ ազգեր ատեն մը՝ Քրիստոսի թշրխաւթեան օրը, այսինքն յունուարի մէկը, ու ատեն մ'ալ մարտի 25ը կամ Աւետման օրը, նաեւ զատիկը՝ այսինքն զատիկի կիրակին իբր տարւոյ սկիզբ սահմանած էին : Արեւմուտք՝ Քրիստոսի Ծննդեան օրը եկեղեցական տարւոյ սկիզբ կամ տարեգրուել դրուած էր, մինչեւ որ Գրիգոր ԺԳ . Հռոմայի քահանայապետը 1582ին տունարին նոր կարգաւորուած էան ժամանակը հրամայեց՝ տարւոյն սկիզբը յունուարի մէկին զնել : Գաղղիայի ու Անդղիայի մէջ զրեթէ՛ն նոյն ատենները առ կարգաւորութիւնը հաստատուեցաւ : Բայց Անդղիայի մէջ 1752ին վերջ եղաւ՝ հրապարակական ու դատաստանական դրուածնէն ու մէջ մարտի 25ը իբրեւ տարւոյ սկիզբ զնել : Ատանկով յունուարի մէկին նոր տարւոյ սկիզբը զնելու ամեն քրիստոնէայ ազգաց մէջ մտաւ ու հաստատուեցաւ, ու մինչեւ Գաղղիայի մեծ յեղափոխութեան ժամանակներն ամենեւին փոփոխութիւն մը չկրեց :

Տօն Ծննդեան Տեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :

Քրիստոնէութեան սկիզբէն Յիսուսի Քրիստոսի Ծննդեան տօնը կը կատարուէր . բայց ի սկզբանէ որոշ օր մը չունէր : Ս . կղեմէս աղեքսանդրացին կը վկայէ թէ քանի մը տեղ Ապրիլի 20ին, անդ տեղ ալ Մայիսի 15ին կը տօնուէր : Ս . Իպիփան, Կասսիանոս եւ ուրիշները կը վկայեն թէ արեւելք մանաւանդ Եգիպտոս նոյն տօնը Աստուածայայտութեան ասոնին Տեսն Յունուարի վեցին կը տօնուէր : Ինքը Ս . Իպիփան յայտնապէս կը դնէ թէ Քրիստոսի Ծննդեան օրը՝ որ եւ Աստուածայայտութեան օրն է, Յունուար ամսոյն վեցին կ'իկնայ : Նաեւ սուրբ Յ . Ոսկեբերան կը վկայէ թէ արեւելք Յունուարի վեցին Ծննդեան տօնը կը կատարուէր . սակայն կը ցուցնէ թէ պէտք է որ նոյն տօնը Գեկեանքերի 25ին կատարուի ըստ օրինակի արեւմտեան եկեղեցւոյ, ուր, կ'ըսէ, ի սկզբանէ Տեսն թարակիայէն սկսած մինչեւ Յլաղէս (Եւրոպայի արեւմտեան ծայրը՝ որ է հիմնկուան Քատիքս քաղաքը Սպանիայի) ամեն բնակիչք նոյն օրն այն հանդէսը կը կատարէին : Աւ Հռոմայի բնակիչքը հին աւանդութենէ աւելի կը ցուցնէին, որոնք աս բանս Քրիստոսի Ծննդեան տօնը չէր ատանալի մէջ Օգոստոս կայսեր հրամանաւ եղած աշխարհադրին մատենէն՝ որն օր հոն Հռոմ հասարակաց գիւանին մէջ պահուած էր կրնային հասկընալ : — Արդ թէպէտ եւ ի սկզբան այս տօնը այլ եւ այլ օրեր կը կատարուէր, սակայն ետքէն առ հասարակ Գեկեանքերի 25ին կատարելու սովորութիւնը հաստատուեցաւ :

Բայց աս ժամանակ յեղափոխականը իրենց ազգային ժողովոյն (Բնօճական) վճռովն արտելցին՝ որ անկից ետքը իրենց նոր կառավարութեան սկզբնաւորութիւնը նոր թուականի մը սկիզբը ըլլայ: Աւ (1793ին Նոյեմբերի 24ին) վճիռ մը հանեցին որ Բրիտանոսի Ծննդեան տարին կամ Բրիտանոսի թուականը մէկ դէ ձգուելով՝ նոյն ժամանակէն պայիքն հասարակապետութեան հաստատուէն, որ է 1792 սեպտեմբերի 22ին, աշնան գիշերահաւասարին օրը նոր թուական մը սկսի, որ եւ բուռեցաւ Հասարակապետական Բուռիւն (Իւրեմիւնդիւն): Եւ որոշուեցաւ՝ որ իւրաքանչիւր նոր տարի մն օրուան կէս գիշերին սկսի, որուն բուն աշնան գիշերահաւասարը՝ կամ հասարակածը կը հանդիպի, այսինքն սեպտեմբերի 22ին:

Արդ Հասարակապետական աս իրենց նոր տարին՝ (ամէն բան տասանորդական կարգով տասնի բաժնեխոն համեմատ) տասը մասի կամ ամիսներու բաժնել կ'ուզէին, բայց լուսնին մէկ տարուան մէջ տասուերկու հեղ երկրի բոլորտիքն իր շըջանն ընելուն համաձայնիլը աւելի պատշաճ սեպտեմբր՝ աս բանիս մէջ իրենց տասանորդական կարգէն խտորեցան ու տարին 12 ամիսի բաժնեցին, եւ ամէն մէկ ամիսին 30 օր ու մասնաւոր սեպտական անուն սահմանեցին: Սեպտեմբերի 22էն մինչեւ Հոկտեմբերի 21ը առաջին ամիսն էր Աստեմբեր (այդեկից ամիս) անունով. մինչեւ Նոյեմբերի 20ն էր երկրորդ ամիսը՝ Պրոմեթեոս (մշուշի ամիս) անունով. մինչեւ Գեկտեմբերի 20ն էր երրորդ ամիսը՝ Փրոմեթեոս (եղեման ամիս) անունով. ասով աշունը կը լըննար. ասկից մինչեւ Յունուարի 19 էր չորրորդ ամիսը՝ Նիվել (ձեան ամիս) անունով. մինչեւ Փետրուարի 18ն էր հինգերորդ ամիսը՝ Բլեմբել (անձրեւաբեր) կամ անձրեւային ամիս) անունով. մինչեւ Մարտի 20ն էր վեցերորդ ամիսը՝ Ամբոն (Տղոմու՝ կամ Տղոմ ամիս) անունով. ասով ձմեռը կը վերջանար. անկից մինչեւ Ապրիլի 19 էր եօթներորդ ամիսը՝ Ժեմեմու (բողոքոյն) կամ բողոքեցու ամիս) անունով. մինչեւ Մայիսի 19 էր ութերորդ ամիսը՝ Փրոմեթեոս (ծաղկաց ամիս) անունով. մինչեւ Յունիսի 18ն էր իններորդ ամիսը՝ Բուռեմու (մարգագ ամիս) անունով. ասով դարունը կը լըննար. անկից մինչեւ Յուլիոսի 18ն էր տասներորդ ամիսը՝ Մեմեմու (հնձոց ամիս) անունով. մինչեւ Օգոստոսի 17 էր մտասաներորդ ամիսը՝ Թեմեմու (տօթոյն) կամ տաստիկ տաք ամիս) անունով. մինչեւ Սեպտեմբերի 16ն էր երկուսասներորդ ամիսը՝ Փրոմեթեոս (մրգոյն) կամ պտղոյն ամիս) անունով. ասով ամառը կը լըննար: Հասարակ տարիներու մէջ աս երեանօրեայ ամիսներէն դուրս հինգ օր ալ կար

Սեպտեմբերի 17էն մինչեւ 21ը. ասոնք կ'ըսուէին՝ Ժոնսոն Բլեմեմեթեոս՝ յաւելեալ կամ աւելեաց օրեր, եւ կամ՝ Սանդիւլեթեոս՝ անկարտեաց կամ ազատաց օրեր, ու իբրեւ տօնի կամ պարագոյ օրեր կը սեպուէին. առաջինը՝ Հանձարոյ, երկրորդը՝ Աշտատութեան, երրորդը՝ Գովելի գործքերու, չորրորդը՝ Աարձատրութեանց, իսկ հինգերորդը՝ Աարձեաց նուիրուած էր: Թիէն (Պարսի. Յեղեմիոս. Գաղ. Գի. ԺԸ.) կ'ըսէ թէ «աս ետքի տօնը, այսինքն Աարձեաց նուիրուած օրը, որ բոլորովն արտաքայ կարգի ու դաղղական նկարագրին համեմատ էր, իբր քաղաքային բարեկեանդան մըն էր քանաւչորս ժամ տեւողութեամբ. որուն մէջ ամէն մարդու թողլ արուած էր որ եւ իյէ հրապարակական անձի կամ պաշտօնատարի դէմ ժողովրդեան համ մատուցողի մը համ չեմոյ եղած խօսքն ու կարծիքը առանց վախի ու պատժապարտութեան ըսել ու գրել: Աարձեաց ազատութիւն կամ իշխանութիւն արուած էր՝ կարծիքին իրաւունքը ցուցնել, ու պաշտօնատէրն ալ իրաւունք ունէր աս օրուան մէջ բուռած ճշմարիտ ու սուտ խօսքերուն ու կարծիքներուն դէմ զենքն իր աւարչիութեամբը պաշտպանել»:

Չորս տարւոյ միջոցէն ետքը՝ որն որ Փրոմեթեոս Գաղղական կ'ըսուէր, Նահանջ տարի մը կու դար, որով եւ վեցերորդ աւելեաց կամ նահանջ օր մ'ալ կ'ըլլար, որ կ'ըսուէր Տճն կամ Օր յեղեմիոսութեան. ու աս օրս ազգային երգումը կը նորոգուէր. այսինքն ազգին հաւատարիմ մնալու համար ամէն պաշտօնատէր նորէն երգում կ'ընէր:

Շարթներու բաժանումն ու անոնց օրերուն անուններն ալ վերցուեցան, ու անոնց տեղ ամէն մէկ ամսոյն երեսուն օրը երեք մաս ամէն մէկը տասն օրով՝ բաժնուեցան, որոնք եւ կ'ըսուէին Տեթրոս, տասնական կամ տասնօրեայ ժամանակ, որոնցմէ առաջին ինն օրերը դօրձելու օրեր էին ու կ'ըսուէին՝ Բուռեմեթ, Տեթրեթ, Գուռեթ, Գասարեթ, Գեկեթրեթ, Սեպարեթ, Սեթրեթ, Օթրեթ ու Նմեթ. այսինքն առաջին օր, երկրորդ օր, եւ այլն, իսկ տասներորդը՝ որ կ'ըսուէր Տեթրոս, տասներորդ օր, իբր հանգստեան կամ պարագոյ օր էր՝ կիրակիի տեղ: Հասարակօրէն միայն ամսոյն օրը դրուածոց մէջ կը դրուէր:

Արդ աս Գաղղական հասարակապետութեան կամ հասարակապետական թուականը տեւելց մինչեւ 1805 Գեկտեմբերի 31, տասուերեք տարիի չափ. անկից սկսեալ նորէն առաջուան ամէն քրիստոնեայ ազգաց թուականին ու տոմարին գործածութիւնը բոլոր Գաղղիա հաստատուեցաւ:

Տատուերկոս ամսոց անուններն ու հանգամանքը :

Ինչպէս Հինական գրեթէ ամէն քրիստոնէայ ազգաց տոմարը Հռոմայեցոց տոմարին շարունակութիւնն է, կամ անկից առնուած է, նոյնպէս եւ ամսոց անուններն ալ անոնց դրածներն են: Շատ ամիսներուն անունները չատուածոց անուններէն առնուած՝ կամ անոնց համեմատ դրուած են, որով մասնաւոր Հռոմայեցիք նոյն չատուածներուն մասնաւոր պատիւ մը ցուցնել կ'ուզէին: Քրիստոնէայ ազգերն ալ Հռոմայեցոց տոմարը, կամ տարւոյն կարգաւորութիւնը գործածելու սկսած ասեանին ամիսներուն անունները անփոփոխ պահեցին՝ առանց անոնց նշանակութեան կամ նպատակին միտ գնելու եւ յարգ մը տալու: Միայն Մեծն Կարոլոս ասկից իբր հազար տարի առաջ ամէն մէկ ամիսին գերմանական անուններ դրաւ: Մոյնպէս եւ քանի մը ազգաց մէջ ամէն մէկ ամիսին՝ տարւոյն եղանակացը համեմատ՝ մասնաւոր երկրորդական անուն դրուած է:

Յ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ը Ր

Հռոմուլոս՝ Հռոմայեցոց գրուին ու առաջին թագաւորը՝ տարին տար ամիսի բաժնեց, ու Մարտը տարւոյն առաջին ամիսը դրաւ: Բայց իր յաջորդը Նումա Պոմպիլիոս (Քրիստոնէ 672 տարի առաջ) աս կարգը փոխեց, տարին տասուերկու ամիսի բաժնեց, եւ Մարտէն առաջ երկու ամիս դրաւ՝ Յունուար ու Փետրուար: Ասանկով Յունուար եղաւ տարւոյն առաջին ամիսը, Փետրուար՝ երկրորդը, իսկ Մարտ՝ երրորդը:

Յունուար ամիսը որ Հռոմայեցոց Խնուարիս անունն տառագարծութիւնն է, ուստի եւ յատկապէս Յունուար պէտք էր գրուիլ, իր յորջորջումն առած է Յանուան, որ Իտալիայի մէջ իմաստուն ու արդար թագաւոր մըն էր, զորն որ մեռնելէն ետքն իր ժողովուրդը շատուածոց կարգը դրաւ, ուստի եւ իբրեւ խաղաղութեան շտուտուած ու տարիներու վերակաշար կամ պաշտպան կը պաշտուէր: Իր պատուոյն շինուեցաւ Յանուար տաճարը ու տարւոյն առջի ամիսն իր անուամբը Յունուարիս (Յանուական) կոչուեցաւ: Աս ամսոյն՝ ուստի եւ բոլոր տարւոյն առջի օրն աս շատուածոցն նուիրած ըլլալով՝ ան օրը ամէն մարդ գործքէն կը դադարէր ու մեծ հանդէսներով, զահերով եւ ուրախութեամբ կ'անցընէր: Բայց ինչպէս Ովիդիոս հռոմայեցի բանաստեղծը կը գրէ՝ Հռոմայեցոց մէջ երկրա-

դործներն ու բանի դործքի տէր ըլլողները տարւոյն առջի օրը բոլորովին դատարկութեամբ ու զբօսանքով չէին անցընէր, հապա քիչ մը կը գործէին համարելով՝ որ աս օրն գործելով բոլոր տարւոյն համար իրենց յաջողութիւն ու բարի բաղդ կը պատրաստեն: Գուցէ ասկից առաջ եկած է հատարակ ժողովրդեան մէջ հիմակ ալ ըլլող կարծիքը՝ թէ մարդ տարւոյն առջի օրն ինչպէս կը սկսի՝ բոլոր տարին անանկ կ'երթայ: —

Յունուարի խորհրդաւոր պատկերը կամ նկարն է՝ երկու դէմքով մարդ մը՝ որոնց մէկովը անցած ժամանակին դարձած է կամ կը նայի, իսկ մէկովը ապագային: Աճա՛, հասարակութեան մը մէջ երեւելի ըլլող մարդու մը պատկերը, որն որ սեղանի կամ զահարանի մը վրայ խոնկ կը գնէ. աս սեղանին վրայ հասարակօրէն պրազազ մ'ալ կը նկարուի: —

Քրիստոնէութենէն ետքը տարւոյն առջի օրը միշտ նշանաւոր սեպուելու սկսաւ, մասնաւոր երբոր իբր յամի Տեանուն 487 Քրիստոսի թիւիտութեան ու անօրէնութեան տօնն ան օրը գրուեցաւ: — Տարւոյն առջի օրը գրեթէ ամէն քրիստոնէայ ազգաց մէջ այլ եւ այլ սովորութիւններ կային ու կան: Ատեն մը Եւրոպայի ազգաց մէջ սովորութիւն եղած էր իրարու չէ թէ միայն Նոր տարի շնորհաւորելու երթալ, հապա նաեւ իրարու պարգեւներ տալ կամ խաւրել, ասիկա ի սկզբան աւելորդապաշտական դիտաւորութեամբ կ'ըլլար բոլոր տարւոյն համար մէկը մէկալին բարի բաղդը ապահովընելու, բայց ետքէն՝ իրենց մէջ ըլլող բարեկամութիւն պահելու վախճանաւ: Անգղիայի թագաւորներն ալ տարւոյն առջի օրն իրենց պաշտականներէն պարգեւներ կ'ընդունէին: Գաղղիայի մէջ աս պարգեւատուութիւնը մինչեւ հիմայ կայ, ինչուսն ետքի առեւնները թագաւորական տունին մէջն ալ նոյն կարգը կը պահուէր: Ըստ ծիշդ հաշուի մը տարւոյն առջի օրը Փարիզի մէջ 25,000 անգղեական ոսկոյ (հինգ հազար քսակէն աւելի) արժողութեամբ շաքարեղէն ու անուշեղէն կը ծախուի:

Աս պարգեւատուութեան ու նաեւ նոր տարի շնորհաւորելու համար իրարու երթալու սովորութիւնը Եւրոպայի շատ ազգաց մէջ վերցաւ, ու անոր անդ մտաւ՝ իրարու շնորհաւորութեան տոմսակ խաւրելու սովորութիւնը: Բայց վերջի տասններս աս տոմսակներու համար ալ եղած ծախքը աւելորդ բան մը սեպուելով, շատ անգ մեծամեծաց ջանիքը սովորութիւն եղաւ իւրաքանչիւր քաղքի մէջ նոր տարւոյն ստեղծները ժողովրդապետներու եւ ալքատաց վերակացուներու ձեռքով ստակ ժողովլ ու ալքատաց բաշխել: —

Ըստ բնական հանգամանաց՝ Յունուար ամիսը տարւոյն ամենէն ցուրտ ամիսն է, մանաւանդ Կոստանդնուպոլսոյ շրջանակները, բայց երբեմն Փետրուարի մէջ, նաեւ մինչեւ Մարտի կէսն ալ աղէկ ցուրտ կ'ըլլայ: Բոլոր ամառուան մէջ ժողովուած տաքութիւնն ալ Յունուարի մէջ բոլորովն սպառած կ'ըլլայ, ու արեւն իր դիքին եւ քիչ ժամանակ երկրի հորիզոնէն վեր մնալուն համար բաւական տաքութիւն տարածելու զօրութիւն չունի: Աստուանից արեւմտեան զրեթէ բարձրէն դարձած կ'ըլլայ: Հին աստեղները կը կարծաւէր թէ պէտք է որ Յունուարի մէջ սաստիկ ցուրտ ըլլայ, որպէս զի տարւոյն ուրիշ ժամանակներուն օդը կանոնաւոր կամ բարեխառն ըլլայ. բայց ետքի աստեղան վործերը ցուցցին՝ որ ասիկայ հաստատուն բան մը չէ, ինչու որ շատ տարի թեթեւ ձմեռուան վրայ սաստիկ տաք ամառ կու գայ: Հասարակ կարծիք է՝ որ Յունուարի մէջ սաստիկ անձրեւ կու գայ նէ՛ ցամախ մեծ վնաս կ'ըլլայ, ու երբ որ աս ամառն սկիզբն ու վերջն աղէկ ձիւն կ'արար ստույց չըլլար նէ՛ հասարակօրէն Մարտի ու Ապրիլի մէջ կու գայ:

Փ Ե Տ Բ Ո Ւ Ը Բ

Փետրուար ամիսը, որուն լատիներէնն Փեպրուարիոսն է, ուստի մեր մէջը յատկապէս Փեբրուար պէտք էր բուռիլ, ինչպէս վերն բոխը՝ Հռոմայի երկրորդ թագաւորը Նումա Պոմպիլիոս Հռոմայեցոյ ամիսներուն կարգը դրաւ: Ովիդիոս բանաստեղծը Հռոմայեցոյ սովորութիւններուն վրայ դրած մէկ գրութեան մէջ կը յիշէ թէ ամէն բան որն որ Հռոմայեցոյ արարուած թիւններուն մէջ իրենց բարոյական մարտութեան յարաբերութիւն մը ունէր՝ Փեպրուարն էր անուաներ. ու այսպիսի արարուած թիւնները հասարակօրէն աս ամառն աստեղները կը կատարուէին, անոր համար ամառն անուան ալ Փեպրուարիոս (Փեբրուար) ըսուեցաւ: Ըստ այլոց՝ Փեբրուար անունը աս ամառն արուեցաւ ի պատիւ Փեբրուարոս շատուածոյն, որ կ'ըսուի նաեւ Պրուտոն, ու դժոխքի կամ սանդարտութեանը եւ կամ մեռելոց վրայ հսկող շատուած կը սեպուի. եւ հին Հռոմայեցիք կարծեւրով՝ որ իրենց մեռելներն աս շատուածին իշխանութեանը տակն են, ամէն տարի երկրորդ ամառն մէջ անոր քառութեան կամ հաշտութեան զոհեր կը մատուցանէին, որ իրենց մեռելներուն աղէկ նայի: Փետրուար ամառն ուրիշ ամիսներէն քիչ (28—29) օր ունենալը Օգոստոս կայսեր փառախրութենէն յառաջ եկած է, որովհետեւ Յուլիոս Կեսար Հռոմայեցոյ տոմարը կամ տա-

րին կարգաւորած ատենն ամիսներուն մէկուն երեսուն մէկային՝ երեսունումէկ օր որոշած էր. (Յունուար 31. Փետրուար 30. Մարտ 31. Ապրիլ 30. Եւ այլն.) ուստի բառ կարգի Օգոստոս ամիսն ալ որ առաջ Սեպտեմբր կ'ըսուէր՝ ու ի պատիւ անուան Օգոստոս (Աւգոստոս) կայսեր Օգոստոս ըսուեցաւ, պէտք էր երեսուն օր ունենալ եւ ունէր. բայց Օգոստոս կայսրը իր անուանակից ամիսին աւելի երկայն անւորութիւն ունենան ու զելով՝ սահմանեց՝ որ Փետրուար ամիսին օր մը արձուի ու Օգոստոս ամիսին վրայ դուռի, ու ասանով աս ամիսն ալ երկայն ամիսներուն կարգն անցաւ ու երեսունումէկ օր ունեցաւ. իսկ Փետրուար ամիսին հասարակ տարիներու մէջ քսաներութ իսկ նահանջ տարւոյ մէջ քսանուին օր մնաց: Գերմանացիք ուրիշ անուամբ մ'ալ կ'անուանեն աս ամիսը՝ այսինքն Հոմոնուի, որ է Եղջիլ-բարսիլ, որովհետեւ աս ամառն մէջ կը սկսին եղջերուներն իրենց հին Եղջիլներէն թաղուլ, ու անոնց տեղ նոր եղջիւրներ կ'աճին: —

Փետրուարին խորհրդաւոր պատկերը կամ նիւարն է պղտիկ ծեր մարդ մը, որ կրակի ջրով նստած՝ ոտուրները կը տաքցընէ: Կամ, կին մը՝ որն որ իր գլխաւին ծայրերը դօտիին խոթած՝ ձեռքն ալ ջրի թուղուն մը բռնած է, գլխուն վրայ ալ սափոր մը կը կրէ, ու սիկիջ ջուր կը վաղէ: —

Աս ամառն սկիզբը կամ երկուքին կը կատարուի Տեառնընդառաջի տօնը: Եւրոպայի շատ ազգաց մէջ հին աւելորդապաշտական կարծիք մը կայ՝ որ իբր ընդհանուր տիրած է, թէ երբ որ Տեառնընդառաջին օրը արեւազարդ կամ պարզ օր մըն է, պէտք չէ ձմեռը գետ կէս եղած կամ կէսն անցած սեպել: Իրենց մէջ առակ մ'ալ կայ, որ գորշակ (խորտակ) ըսուած չոր-քտուանին Փետրուարի առջի օրերը գլուխն իր ձմերկոցին ծակէն դուրս կը հանէ կը նայի, թէ որ ամէն դի ձիւն կայ՝ կ'ելլէ դուրս կը պտրտի. բայց թէ որ արեւ ծագելու ըլլայ՝ շուտ մը իր ծակը կը դառնայ: —

Ըստ բնական հանգամանաց՝ Փետրուար ամառն մէջ պէտք է որ՝ ինչպէս շատ տեղ հասարակ կարծիք է՝ ձիւն, անձրեւ ու բարակ եւ թեթեւ կարկուտ գայ. ու շատ տեղ կը կարծեն ալ՝ որ ասանի պէտք է ըլլայ, որպէս զի օդին խոնաւութեան ուժը մարտն առաջ պակիս ու տկարանայ, ու մարտը չոր եւ հաստատուն օդ ունենայ: Մակայն աս ստոյգ է՝ որ եթէ աս ամառն մէջ դեռիւր ասած կ'ըլլայ ու ետքը մարտի մէջ տաքութիւն ու զօրաւոր հովեր կու գան նէ՛ երկիրը հերկելու համար շատ յարմար ու աղէկ կ'ըլլայ: Նաեւ կ'ըսուի թէ երբ որ Փետրուարի մէջ

աստիկ սառոյց կ'ըլլայ՝ դարունն ալ ցուրառ ու ցանին վաստա- կար կ'ըլլայ, իսկ թէ որ չոր ու պայծառ օդ կ'ըլլայ, ան տարին պտղաբեր պիտ'որ ըլլայ :

Մ Ա Ր Տ

Մարտ ամիսը Հռոմայեցւոց սկզբնական տարւոյն առաջին ամիսն էր, ու նուիրուած էր պատերազմի շատուածոյն Արեւի, որ իրենց լեզուաւ Մարտս կ'ըսուի: Յետոյ եւ ամիսին անունը Մարտիոս Արեւական դրին: Բայց Յուսուար ու Փետրուար աւ- միսները Մարտի ամսէն առաջ դրուելէն ետքն ալ՝ իրենց մէջ քանի մը սովորութիւններ ու արարողութիւններ մնացին, որոնք իբրեւ տարւոյ սկզբան կը կատարէին: Ինչպէս, Մարտի առջի օրը Խորհրդանոցին եւ ուրիշ քանի մը երեւելի տեղերուն վրայ դրուած հին ձիթենւոյ ճիւղերը կը վերցընէին ու նոր ճիւղեր կը դնէին: Վետտեան կուսանք իրենց սպասաւորութեան յանձ- նուած միշտ վառուող կրակը նորէն կը փոքնկցընէին: Եւ այլն: Մարտի առջի օրը նաև Տն կանոնց կամ պիկանոց (Մարտոնոպիա) կ'անուանէր, ու աս օրս էրիկ մարդիկ իրենց կանոնց այլ եւ այլ պարզեւներ կու տային: Վերջապէս բոլոր տարւոյն մէջ Յու- նուարի առջի օրէն ետքը Մարտի առջի օրն ամենէն հանդիսա- կանն էր: Յոյնք մանաւանդ Աթենացիք աս ամիսը Մոնիֆիոն կ'անուանէին, ու նուիրած էին Անասիա շատուածուհւոյն, ու- բուն մակամունն էր Մոնիֆիա, ու իր տօնն աս ամսոյն իբրեւ դարնան առջի ամսոյն մէջ կը կատարուէր: Եւրոպայի քանի մը ազգերը մարտը ֆարնան ածիս կ'անուանեն: —

Քրիստոնէութեան սկիզբէն ի վեր Մարտ ամիսը գրեթէ տարւոյն մէջ ամենէն նշանաւոր ամիսը կը սեպուի, որովհետեւ աս ամսոյն մէջ՝ ինչպէս յայտնի է՝ մարդկան յախտենական փրկութեան գործքը սկսու, այս ինչը Աւետման օրը, որ է Մար- տի քսանհինգիկն, որուն մէջ Որդին Աստուծոյ հրեշտակին աւետօքը աննասուրբ Վուսին Մարիամայ արգանդը մտրդ ե- դաւ: ու նոյն ամսոյն մէջ կամ անոր կէսէն ետքն ուրբաթ օր մը նոյն մարդացեալ Որդին Աստուծոյ երեսուն եւ երեք տարեկան՝ խաչին վրայ մեռնելով մարդկային ազգը յախտենական կորու- տէն ազատեց ու փրկեց: Նաեւ երեք օրէն ետքը փառաւորապէս յարութիւն առնելով՝ աս Մարտ ամիսը տարւոյն ամէն ամիս- ներուն մէջ նշանաւոր ու փառաւոր ըրաւ: Եւ որովհետեւ աս ամսոյն մէջ ծնած լուսնին լրման կամ չորեքտասաներորդին ե- դաւ իր մահն ու անկից երեք օր ետքն իր յարութիւնն, անոր

համար ըստ որոշելոյ եկեղեցւոյ ի Ժողովն Նիկիոյ Ա. (325) այն հարութեան տօնը միշտ մարտի լուսնոյն լրման վրայ եկող կի- թակի օրը կը կատարուի, որն որ կամ Մարտի ետքերը՝ կամ Ապրիլի սկիզբները կ'ըլլայ: —

Ըստ բնական հանգամանայ՝ Մարտը յատկապէս դարնան ամիս է: Հասարակօրէն ձմեռուան սառոյցները աս ամսոյն մէջ բոլորովին կը պակսին, ցուրտին ուժը կը կտորի, ու սուր եւ չոր- ցընող հովեր փելելով երկիրը կը կակընայ ու հունտերն ընդու- նելու յարմար կ'ըլլայ: Իր սկզբանէ մինչեւ կէսը դեռ ըլիշ մը ցուրտը զգալի ալ ըլլայ, կէսէն ետքը անոր ուժը շատ պակսած կ'ըլլայ: Ծառերը տերեւնին կը բանան, դաշտերը կանաչու- թիւննին կը սկսին ցուցընել, թռչունները կը սկսին երգել: Պարտէզներու մէջ տունկերը տնկելու, իսկ արտեն հերկելու եւ ցանելու պէպք է սկսիլ, բայց միշտ զգուշութեամբ ու ըստ այլ եւ այլ տեղերու մասնաւոր հանգամանայ: Վրտուի որ եթէ մարտը թաց կ'ըլլայ, այսինքն շատ անձրեւներ կ'ունենայ, ան տարին պտղաբեր կամ բերրի չըլլար: Պերմանացիք կ'ըսեն. «Չոր մարտ, թաց ապրիլ, լավ մայիս շունամարտններն ու գիտեատու- ները կը լեցընեն ու սուսա խոտ կու տան»:

Ա Պ Ր Ի Լ

Աս ամիսը որ Հռոմայեցւոց ամիսներուն մէջ ի սկզբնն երկրորդ ամիսն էր՝ ետքէն չորրորդն եղաւ, ու իրենց լեզուաւ Ափրիլիս կ'ըսուի, իր անունն առած է: Ինչպէս Աւարոյ Հռո- մայեցի մատենագիրը կը ծանուցանէ, աֆրիլիս բայէն, որ կը նշա- նակէ կը բնած, ինչու որ ապրիլի մէջ երկիրն իր ծոցը կը բանայ, իր մէջը փակուած դուրընէք կ'արտաշնչէ, իր վրայ ցանուած հունտերը կ'ընդունի ու անամսոց խոտ կու տայ: նաեւ շատ ծա- ուերու եւ տունկերու տերեւները բացուելու կը սկսին: Քանի մը մատենագիրներ ալ (Ովիդ. Ովիատ. Պլուտարք.) կ'ըսեն որ Ա- փրիլիս Ափրոդիտէն անուանն յառաջ կու դայ, որովհետեւ Հռոմուլոս զինքը պատերազմի շատուածոյն Արեւին (լատ. Մարս) ու զեղեցիութեան շատուածուհւոյն Ափրոդիտէն (յուն. Աֆրոդիթէս) որդին կը սեպէր, անոր համար տարւոյն առջի ամիսը Մարսին նուիրեց ու անուանեց Մարտ: իսկ երկրորդ ամիսը Ափրոդիտէն նուիրեց եւ անուանեց Ապրիլ: Քրիստո- նէութեան ժամանակ Մեծին Վարդափ օրերէն աս ամիսը շատ տեղ Չարիկ ածիս ըսուեցաւ, ինչու որ զատկին տօնը հասարակ- օրէն աս ամիսը կը հանդիպի: — Ի սկզբան կամ Հռոմուլոսի ա-

տենը ապրիլ 30 օր ունէր, ետքէն Կումա Պոնպիլիոս անոր միայն 29 օր տուաւ, բայց Յուլիոս կետար նորէն 30 օր հաստատեց ու անանկ մնաց: — Ապրիլէն պատկերը կամ նկարն է՝ աղջիկ մը ձեռքը ծաղիկով մը: —

Ըստ բնական հանդամանաց՝ ապրիլ ամսոյն սկիզբները հասարակօրէն տաք կ'ըլլայ, երկիրը իր կանաչութիւնն ամէն դի կ'ընդարձակէ, ծառերը կը ծաղկին: անձրեւներ գալու ըլլայ՝ անկող շատ օգուտ կ'ընէ. ատոր համար ապրիլի անձրեւին ջուրը գրեթէ ամէն աղապաց մէջ օրհնութեան ու առատութեան նշաննի մը պէս կը սեպուի ու իր հանդարտ եւ տաք անձրեւները առատ հունձքի եւ բարեխառն տնան նշան կը համարուին: Հասարակաբար ապրիլ ամսոյն իբրեւ յատուկ հանդամանք մըն է՝ բարեխառն օդ ու օդատկար անձրեւներ ունենալ. բայց շատ տարի չոր ու ցուրտ ալ կ'ըլլայ. հիւսիսային հովերն աս ամսոյն մէջ ուրիշ ամիսներէն աւելի յաճախ կ'ըլլան. սակայն միշտ ձմեռան երած ու ամառուան մէջ մտած կամ մտռեցած ըլլալ նիս ալ աս ամսոյն բարեխառնութիւնը մեղի կը յիշեցնէ: —

Ապրիլի մէջ կամ առաջին օրը շատ հին առեւններէ ի վեր շատ ազդաց մէջ իբրեւ այլ եւ այլ կատակի կամ խաբէութեան օր մ'եղած է: Կ'երեւայ թէ աս օրս իրար խաբելը կամ իրարո՛ւ մանաւանդ զգոյշ ու մտազիր չըլլողն մը խաբէութեամբ կատակ մ'ընելու եւ ծաղրի պատճառ մը տալու սովորութիւնն Եւրոպայի մէջ ընդհանուր տարածուած է: Գայղիպի մէջ աս օրս պայտի կերպով խաբուող մարդ մը՝ Ապրիլի նո՛ւ կ'ըլլուի: Անգղիայի մէջ՝ Ապրիլի խննի, Վիսլոխայի մէջ՝ կիո (հոստոն) քաղաքէն: Իսկ Գերմանիայի մէջ սասնկ գործք մ'ընելը կ'ըսուի՝ «Ապրիլին խաբել»: Անգղիացւոց այս օրուան խիստ սիրելի կատակն է՝ մէկու մը անհարին կամ չկատարուելու գործք մը յանձնել, կամ չըլլալու բան մը իբրեւ եղած պատմել, ինչպէս Ազամայ պատուել փոյ պատմութիւն մը. դարձեալ բան մը խոստանալ, կամ սեղ մը երթմալու խօսք տալ ու խօսքը չբրուանել. կամ թէ՛ ճամբու փոյ կենալ ու անցնողներուն բռն թէ սաքի ամաններնուն կամ հողաթափներնուն կապը քակուել է, կամ՝ երեաներնուն վրայ կաթիլ մը ցելն (չմո՛ւր) ցաթկած է: Թէ որ մէկն աս խօսքերէն խաբուելու ըլլայ՝ մեծ ծիծաղով զինքն Ապրիլի խննի կը կանչեն: Կան Էնգիլանտացւոց մէջ սովորութիւնն է՝ մարտի 31ին, որուն մէջ իրենց Վո՛ւ բռնած ամբը կը կատարեն, այսպիսի կատակներ ընելու: Բայց թէ՛ ապրիլի առջին օրն եղած ասանկ կատակներուն սկիզբն երբ, ի՛նչ բանէն ու սր ազդի մէջ եղած է՝ մինչեւ հիմայ դեռ որա՛ չեղիտոյն իր:

Մ Ա Յ Ր Ս

Մայիս ամիսին անունը, որ Հռոմայեցւոց մէջ Մայսուս, կամ Մէնդիս Մայսոսու՛մ՝ ասիս սասոփաց՝ մեծերու ամիս բուռեցու, կը կարծուի՝ որ իրենց մեծերուն կամ հասարակապետութեան զընտար խորհրդականներուն նուիրուած ըլլալուն իրեն աս անունը դրուած ըլլայ, ինչպէս Յունիս (Յունիոս) ամիսն ալ ստորին՝ կամ զէնքով հասարակապետութիւնը պաշտպանող անձանց պատուոյն համար Մէնդիս Եռուիսոսու՛մ՝ ասիս երեւոտարարութեան ըստեցաւ: Ըստ ոմանց աս ամսոյն Մայիս անունը Մայս շատուածու հռոյն անունն յառաջ եկած է, որն որ ըստ դիցարանութեան Հռոմայեցւոց Հերմէսին մայրն ու ծաղկանց եւ նոր տունկերու պաշտպանն էր ու իր տանն աս ամսոյն առջի օրը կը կատարուէր: Ըստ այլոց՝ աս տանին պատճառա՛ւ որ մայիս ամսոյն սկիզբը կը կատարուէր՝ այն շատուածու հռոյն անունը Մայս կոչուեցաւ: — Մայիս ամսոյն նկարն է՝ աղջիկ մը՝ որն որ նաւակի մը մէջ ջրի վրայ կը զբօսնու: —

Աս ամիսը տարւոյն գրեթէ ամէն ամիսներէն աւելի զուարճալի, (հասարակաբար ո՛չ շատ տաք ու ո՛չ պաղ) վայելուչ ու սիրուն ըլլալուն, ու զմարդը արտաբուստ իր արուստ ու գոյն զգոյն ծաղկկներովն եւ կանաչ դալարներովը, եւ ներքուստ մաքուր օդովն ու անուշահամութեամբը զուարթացնելուն համար մասնաւոր յարգ ու նշանաւորութիւն մ'ունի: Գլխաւորաբար առջի օրը գրեթէ արեւելք եւ արեւմուտք ամէն ազդաց մէջ ծաղկանց հետ զբազմա՛մ մը կ'ունեցուի, դաշտերու վրայ եւ անտառներու մէջ այլ եւ այլ զբօսանաց եւ զուարճութեան գործքեր կը կատարուին: Մայիսի առջի օրը զբօսանքի ելելը, տնէն դուրս պարտեցնելու մէջ եւ դաշտերու վրայ քանի մը ժամ անցրնելը մեծի ու պղտիկի, հարուստի ու աղքատի ի բնութեան արուած գրգռու ուստի եւ սովորութիւն մ'ըլլալը շնորհար տարակուսի տակ իննալ: Հաստ ազդաց մէջ գերզականներ ու քաղաքացիներ թարմ ու գեղեցիկ ծաղիկներէն պատկաներ կը շինեն ու տանց դռներուն նաեւ ներքին պատերուն վրայ կը կախեն: Ամենէն աւելի Անգղիացիք աս բանիս մէջ երեւելի են, մանաւանդ հին առեւնները. կէս դիշերուքն կը սկսէին փոշոցներու վրայ վիխտալ. անանկ որ Էքսթրի կը վիսայ թէ մայիսի նախըթաց դիշերը հասարակ ժողովրդեան աղաղակէն քնանալ հնար չէ: Ամէն բանէն առաջ իրարու բարեխաղթութիւններ կ'ընէին, ետքէն փողեր հնչեցընելով անտառ մը կ'երթային, ծառերու ծիւղեր կը կարէին կը բերէին տներնուն գըլ-

ները կը զարդարէին, անանկ որ առաւ եղած ատենը բոլոր դեղը ծառերով լեցուած կ'երեւար: Նաեւ Լոսնոնի մէջ աս բանս կ'ըլլար, թէպէտ եւ անտառները անկից հեռու էին: Ամէն մէկ եկեղեցւոյ ժողովուրդը զատ զատ խոսք բաժնուած դէպ ի անտառները կ'երթային: Հեղ մը Հէրիքիտո ը. թաղաւորն ալ իր թաղուհւոյն հետ ասանկ խոսքի մը ընկերացաւ նոյն հասն դիտն մէջ: Տեղ տեղ քաղաքապետները երկայն ճող մը վրայ ծաղիկ պատկ կախած կը տանէին, որուն բոլորովը ժողովուրդը պար կը բռնէր: Աւրիշ տեղեր ալ նաեւ Լոսնոնի երկայն բարակ ճողեր կը տնկէին սեւ ու ճերմակ ներկած ու վրան ժապաւէն (շորտէլա) ու ծաղիկներ կախած, որն որ մայիսի յող կ'ըսուէր, ու անոր բոլորովըն ալ այլ եւ այլ երաժշտական դործիքներու ձայներով պար կը բռնէին, նաեւ դիմակաւոր մարդիկ այլ եւ այլ կատակներ կ'ընէին. բայց հիմակ ա սովորութիւնները վերցած են: Մինակ ծիսելոյց մարտոյնը (ծագ ակնիւրէն) որ աս օրս իրենց ուրախութեան օր մ'ըրած էին, ու մեծ աղաղակով փողոցներու մէջ կը պարտէին, մինչեւ հիմակ Լոսնոնի մէջ նոյն օրը մեծ ուրախութիւններ կ'ընեն: Անգղիայի մէջ ասկից երկու երեք հարիւր տարի առաջ մայիսի առջի օրն մեծամեծաց ծառաներուն ու հպատակներուն համար ամենէն հանդիսական ու մեծ սոնն էր: Հին Հռոմայեցւոց մէջ մայիս ամսոյն մէջ կարգուիլը կամ հարսնիք ընելը դժբաղդ կը սեպուէր, ու կը ջանային ուրիշ ատենուան ձգել: Աս աւելորդապաշտական կարծիքը Սկոտլանդի մէջ մինչեւ հիմայ կը տիրէ: —

Բայ ընական հանգամանաց՝ Մայիս ամիսին սիկոզները հասարակօրէն ցուրակեկ կ'ըլլայ, անձրեւներն ու արեւելեան ցուրտ հովերը դաշտերու եւ պարտէզներու ծաղիկազարդ վայելչութիւնը վայելելու արգելք կ'ըլլան: Փորձուած է որ մայիսի առջի օրերը շատ դի, ուր ապրիլի մէջ տաք կ'ընէ, ձիւն ալ կու գայ եւ դիւերները տեղ տեղ կը ստոխ: Բայց նաեւ սոյոգ է, որ մայիսի սիկոզներն ու դէպ ի մէջերը անձրեւտ ու ցուրտակեկ կ'ըլլայ նե, ետքերը ու յունիսի սիկոզները աղէկ տաք բլլալով, տնկոց մանաւանդ որթերուն (ասմա) շատ մեծ օգուտ կ'ըլլայ ու աղէկ կը ծաղիկն, ուստի եւ դիւերն աղէկ կը յայտը: Ատոր ներհակ թէ է որ մայիսը տաք ու չոր կ'երթայ եւ յունիսը անձրեւտ ու ցուրտ կ'ըլլայ՝ տունկերը մանաւանդ այդիները կը վնասուին: Հասարակօրէն մայիսի մէջ առատ ցոյղ կ'իջնայ ու շատ օգտակար եւ առողջ կը սեպուի: Ա երջապէս մայիսի կէսէն առաջ չի կրնար հաստատուն ամառ կամ անփոփոխ օդ յուսացուիլ: Տեղ տեղ փորձուած է՝ որ եթէ մայիսի մէջ յաճախ որոտուներ

ու փոթորիկ կամ օդոց խառնակութիւն կ'ըլլայ, ան տարի պաղաբեր ու յայտ կ'ըլլայ: Փորձուած է՝ որ եթէ Մարտի ու Ապրիլի մէջ աղւոր ու զուարճալի օդ կ'ըլլայ, Մայիսի մէջ օգտերը տխուր ու խառնակ կ'ըլլան:

ՅՈՒՆԻՍ ԿԵՄ ՅՈՒՆԻՍՈՍ

Ըս ամսոյն անուան ծագմանը վրայ, որուն Հռոմայեցիք Ենիսի կ'ընեն, ըստ մասին մայիս ամսոյն վրայ խօսած ատեննիս գրեցիք: Աւրիշ երկու կարծիք ալ կայ աս անուան վրայ. մէյ մը՝ թէ Յունիս անունը աս ամսոյն տրուեցաւ ի պատիւ Յունիս Բրուտոսին, որն որ Տարկուինիոս թաղաւորն ու անոր բոլոր ազգը Հռոմայէն վերջացրելէն ետքը՝ Չելոյ լեռան վրայ կարնա շատուածուհւոյն մեծ հանդէսով զոհ մը մատոյց: Միւս կարծիքն աս անունը աս ամսոյն ի պատիւ Յունոն շատուածուհւոյն տրուեցաւ՝ կ'ըսէ: Բուն ամիսը Հռոմայեցւոց մէջ Հերմես (Մեթըրուսոս) շատուածին նուիրուած էր. ու իսկզբան Հռոմուրէն 30 օր ընդունած էր, նուա՛ն Պամպիլիոս 29 օր միայն տուաւ անոր. բայց Յուլիոս կայսեր ատենը նորէն 30 օր ընդունեցաւ ու անանկ մնաց: —

Հին ատենները Յունիսի պատկերն էր, մերկ մարդ մը՝ որն որ մէկ ձեռքը ջահ մը բռնէր է ու մէկալ ձեռքովը արեւու ժամացոյց մը կը ցուցնէ. իր ետեւի դին մանդաղ մը կայ ու իր ոտքին տակը այլ եւ այլ պատուգներով լեցուն կողով մը: Ըստ նորոց ուրիշ նկար մ'ալ կայ. մարդ մ'ալ թիփն կանանչ հաղուտով ու թիւերով (գամար), գլուխը ցորենի հասկերով պատկած ու ալ ձեռքը խնցղեային (կենդանակերպ) մը բռնած: —

Բայ ընական հանգամանաց՝ Յունիս ամիսին սիկոզները զով կ'ըլլայ, երբեմն անձրեւներ ալ կը յաճախեն ու խառն հովեր կը փչեն. բայց ետքերը հասարակաբար տաքը կ'աւելնայ ու հաստատուն կ'ըլլայ: Երկիրը կը սխի իր կանաչութիւնը կրասունցընէ ու տեղ տեղ գեղիլ. արմիքը կը հասունանա ու հունձքի ատենը կը սխի: Շատ տեսակ ծաղիկներու վերջին տեսներ հասած կ'ըլլայ, Ապրիլ ալ իր վերջին ատիճանի գեղեցկութեամբը կը ճոխանայ: Պատուները կը հասնին. կեռար գրեթէ ուրիշ պատուներուն՝ մանաւանդ բալին (Ֆիշէ) տեղի տալու կը փութայ. թութն ալ կը համոխայ: Ասկից ետքն ալ այդիները գիշերային ցրտէն վախ չեն ունենար: Իսկ թէ որ աս ամիսին մէջ օգր ցուրտ ու խոնաւ բլլայ՝ տունկերն ու մանաւանդ պղիները շատ վնաս կը կրեն:

ՅՈՒՐԻՍ ԿԱՍ ՅՈՒՐԻՍՈՒ

Որովհետեւ՝ ինչպէս վերը գրեցինք՝ Հռոմայեցիք ի սկզբան իրենց տարին մարտի ամիսէն կը սկսէին. անոր համար աս Յուլիս ամիսն ալ ի սկզբան Գոսթիպէլէս պոսինքն հինգերորդ ամիս կ'ըսուէր: Բայց երբ որ Յուլիոս Կեսար (98—43 Քրիստոսէ առաջ) Հռոմայի շինութենէ 700 տարի ետքը մեծ յաղթութիւններ բնեւէն ետեւ Սպանիայէն դարձաւ ու փառաւոր յաղթանակով Հռոմ մտաւ, ձերակցյալ անոր իր մեծ յարգութեան նշանը ցուցնելու համար՝ Գոսթիպէլէս ամիսին անունը փոխեց ու Յուլիոս կամ Յուլիս անուանեց, որովհետեւ Յ. Կեսար աս ամսոյն մէջ ծնած էր: Արդէն ամիսերուն կարգն ալ փոխուած ու աս ամիսին Գոսթիպէլէս (հինգերորդ) ըսուելու պատշաճաւ կանութիւնը վերցուած էր: —

Հինբրը Յուլիսին պատկերն ասանկ կը նկարէին. մերկ մարդ մը՝ որ մէկ ձեռքով արեւուն տապէն սեւեցած կամ երաճ մարմնը կը ցուցնէ ու մէկալ ձեռքը թիթով լեցուն կողով մը կը բռնէ, գլխուն մազերն ալ ծիւղերով ու ցորենի հասկերով հիւսած են: Իսկ նորերը կը նկարեն զեղին զգեստով մարդ մը, մէկ ձեռքը՝ առիւծ (կենդանակերպ) մը, ու մէկալ ձեռքը՝ պողով լեցուն սիւսառակ կամ թաս մը բռնած: —

Բայ քնական հանդամանաց՝ Յուլիս ամիսն ամէն ամիսներէն աւելի տար է. յունիսի կէսէն ետքը մինչեւ օգոստոսի կեսերը միօրինակ տարութիւն մը կը արիւր երկրի վրայ. որով պատճենբը՝ նաեւ խաղաղն ալ կատարեալ հասունութիւն կը ստանան: Արմալքը կը հնձուին, ու ընդեղէնք թարմութիւններն կորսունցընելով կը չորան, շատն մը ձածկոյթներէն դուրս կ'ըլլեն: Յուլիսին արեւը շատերուն մահուան պատճառ կ'ըլլայ դուրսնին զարնելով. բայց նաեւ իր միրգերն ալ հիւանդութեան ու երբեմն մահուան ալ պատճառ կ'ըլլան թէ որ անողունութեամբ կ'ուտուին, ցորեկուան ժամերուն մէջ արեւու տակ պտրտիլը ու նոր փրցուած միրգ ուտելը՝ մանաւանդ մէկանց շատ ուտելն աս վնասներուն կամ վտանգներուն պատճառ կ'ըլլան. սլ որ երկու կտորիս մէջ ալ զգուշութիւն կը բանեցնէ, վտանգէն ու վնասէն ազատ կը մնայ:

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

Աս ամիսն ի սկզբան Հռոմայեցեաց մէջ կ'ըսուէր Սեփտեմբէլէս՝ մեցերորդ. ինչու որ իրենց մէջ մարտը տարւոյն առաջին

ամիսն եղած ատենը՝ արիւս ըստ կարգի վեցերորդ էր. բայց Յուլիոս Կեսարին ատենը իրենց սովմար կարգաւորուելու ժամանակ ութերորդ ամիս եղաւ, սակայն իր առջի անունը քիչ մը փոխեց ու պահեց: Իսկ քանի մը տարի ետքը՝ որովհետեւ Օգոստոս կամ Աւգոստոս կայսր աս ամսոյն մէջ առջի հեղու պատու եղաւ, երեք յաղթութեան հանդէսներ կատարեց, Եգիպտոս նուաճեց, զինուորական զնդերէն հաւատարմութեան երդում ընդունեցաւ, ու քանի մը տարիէ ի վեր Հռոմայեցեաց մէջ սաստկացած բնտանի կամ ներքին կռիւր բողբոլին դարեցուց, անոր համար Հռոմայեցիք աս ամսոյն իր անունը սուրին ու Օգոստոս կամ Աւգոստոս անուանեցին: Աս պատիւր Օգոստոս բաւական չտեսելով ու աս ամիսին կարճ ամիսներուն կարգը ըլլալուն, պոսինքն միայն 30 օր ունենալուն չհաճելով, փետրուար ամիսէն օր մ'առաւ ու իր անուանակից ամսոյն տուաւ, ու ասանկով օգոստոս ամիսն ալ 31 օր ունեցաւ: Աս ատեն նաեւ Աւգոստմբեր ու Նոյեմբեր ամիսներէն ալ, որոնք 31 ական օր ունէին, մէկ մէկ օր աւնուեցան ու Հոկտեմբեր եւ Գեկտեմբեր ամիսներուն տրուեցան: Ալ անկից ետքն աս կարգը ու անունները մէյ մ'ալ չփոխուեցան: —

Օգոստոս ամսոյն նկարն է՝ մերկ մարդ մը՝ որ կզակին (չկէ) տակը թաս մը բռնած է ու մէկ ձեռքն ալ սիրամարդի փետուրներէ շինած հովսահար (եկլիպակ) մը ունի երեսը զովայընելու համար: —

Բայ քնական հանդամանաց՝ Օգոստոս ամիսին առջի օրերը կամ մինչեւ կէսը յուլիս ամիսին օրերէն շատ տարբերութիւն չունին, երբեմն տարբ. քիչ մ'ալ աւելի կ'ըլլայ, բայց շուտով կը սկսի իր սաստկութիւնը կորսունցընել. գիւղերները մանաւանդ կէս գիւղերէն ետքը աւելի զով կ'ըլլայ: Օգոստոսի մէջերէն ետքը օդը կամ եղանակն իր հաստատութիւնը կը կորսունցընէ, փոթորիկներ, անձրեւներ, հիւսիսային հողմեր մէկ մէկու կը յաջորդեն, որով տարբին սաստկութեան ուժը կը կուտի. բայց պտղաց կատարեալ հասունցած ու փայտելու յարմար ըլլալու ժամանակն ալ աս ամսոյն մէջն ու վերջերը կու գայ: Օգոստոսի մէջերուն արեւի օդերը գինեղն յաջողելուն շատ կ'օգնեն. որովհետեւ խաղողն ակից ետքը յատկապէս աղէկ եփուելու եւ անուշնալու կը սկսի: Երբ որ աս ամսոյն մէջ արեւուն մանալէն ետքը արտոյաները (չայլը Էոստոս) ինչպէս նաեւ ծիծառները բարձր թռչելով կ'երգեն, աղւոր օդ ըլլալու նշան է:

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Բ

Աս ամոյն անունը Հռոմայեցոց մէջ մարտը տարւոյն առջեկ ամիսն եղած ատենը դրուած ըլլալուն՝ Սեպտեմբեր (լատ. Սեփթեմբրեմ) բառեցաւ: Բայց յունուարը առաջին ու մարտը երրորդ ամիս ըլլալէն ետքն ալ՝ Սեպտեմբեր թէպէտ եւ իններորդ ամիս եղաւ, սակայն իր հին անունը պահէց: Արտուի թէ ի սկզբան 30 օր ունէր: Կամ մասնակից երկու օր պահպանուց. բայց Յուլիոս Աեապին ատենը դարձեալ 30 օր եղաւ ու անանի մնաց: Հռոմայեցիք Տիրերիս կայսեր ատենը՝ աս ամիսին անունը Տիրերիս ու Անտոնիոս Պիսին ատենը՝ Անտոնիոս դնել ուզեցին, բայց աս երկու կայսրներն ալ աս խորհուրդին չհաւանեցան: Ետքէն, ինչպէս Սեպտանիոս կը պատմէ, (Ի Գոմեո. Գլ. 13.) Գոմեատիանոս կայսրը Գերմանացոց վրայ յաղթութիւններ բնեղէն ետեւ մականունն առաւ Գերմանիկոս. ու Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ամիսներուն անունը փոխելով՝ առջինը Գերմանիկոս ու երկրորդը Գոմեոպիանոս անունեց, որովհետեւ ինքը մեկուն մէջ ծնած ու մեկայլին մէջ ինքնակալութիւնն ընդունած էր: Բայց իր մահունէն ետքը նոյն ամիսները իրենց հին անուննին ընդունեցան: —

Սեպտեմբեր աշնան ամիս կ'ըսուի, որովհետեւ իր 10ին (22ին) աշնանային գիշերահասարը կ'ըլլայ, աշունը կը սկսի. ցորեկները գիշերներէն աւելի կարճ կ'ըլլան: — Իր նկարն է արօրազրոյզ դեղացի մը, որուն մտները այգի մը կը տեսնուի ու հետոս տեղ մը կրակ վառուած է, ու անոր լուսէն կ'երեւայ Աշուկենդանակերպը կամ նշանը: —

Քստ բնական հանդամանաց՝ Սեպտեմբերի սկիզբները դեռ բաւական տաք կ'ըլլայ, ետքերը կը սկսի զովութիւն մը, որն որ երբեմն հիւսիսային հովեր փչելուն աւելի զգալի կ'ըլլայ, անանի որ արեւը մտար մտնելէն ետքը աշնանային ցուրտը կը զգացուի: Աս ամիս ամէն պտուղները իրենց վերջին հասունութիւնը ստացած կ'ըլլան, ու ասկից ետքն ալ չեն աւելի հասունանար: Արտուի թէ երբ որ աս ամոյն մէջ գիշերները տաք կ'ընէ, գիտին անոյշ կ'ըլլայ՝ բայց առողջ չըլլար, իսկ թէ որ ցուրտ կ'ընէ, գիտին քիչ մը թթու՝ բայց առողջարար կ'ըլլայ: Սեպտեմբերի հովերն ու անձրեաներն երկրի որդունքն ու ձմեռներն իրենց ծակերը կամ ձմերոյները մտնելու կը ստիպեն: Աս ամոյն մէջ երկրի աերերն ու գեղացիք դաշտերու ու արտերու վրայ շատ դորձքեր կ'ունենան, ետքի պտուղները քաղելու, անոնց ձմեռուան համար հարկաւոր ըլլող այլ եւ այլ

պատրաստութիւններն ընելու, ինչպէս խաւիները (չաւը չարիք) մարելու վերջնելու, տեղ տեղ աղբով ծածկելու, տեղ տեղ հերկելու, ձիւնի տակ մնալու համար ցանուած ցորենը, դարին, հունտերն ու ընդեղենները բարակ հորով գոցելու: Պարտիզպաններն ալ իրենց այլ եւ այլ տեսակ ծաղիկները, ծաղկանց ստիկերը բաժնելու եւ ուրիշ տեղեր անկելու կը զբաղին. փափուկ տունկերը ձմերոյներու կամ ջերմանոցներու մէջ կը դնեն: Խաւարանները, ձմեռուան համար պահուելու կանաչեղէնը, կաղաժը, արանները, ձմեռուան համար պահուելու կանաչեղէնը, կաղաժը, սոխ, ստեպղին, եւ այլն, աս ամուսն մէջ կը փրցուին ու հողէն կը ստուգին. ու անոնց տեղը երկրին բաժնին (կլիմային) համեմատ ուրիշ խաւարաններու հունտեր կը ցանուին:

Հ Ո Վ Տ Ե Մ Բ Ե Բ

Աս ամիսը մարտէն սկսելով տարւոյն ութերորդ ամիսն ըլլալուն Հռոմայեցիք անոր Օգոստոս ումբրիոս բաին, ուսկից է եւ Հոկտեմբեր անունը՝ որ յատկապէս Ոկտոբեր պետք էր ըլլալ: Բայց ամիսներուն կարգը փոխուելէն ետքն ալ աս Օքտոպտանունը պահէց: Արքը ըսինք որ Գոմեատիանոս կայսեր ատենը Գոմեոպիանոս բառեցաւ. բայց որովհետեւ ասիկա բունաւոր մարդ մըն էր ուստի եւ ժողովուրդեան ատելի, իր մահունէն ետքն իր անունն ալ ամիսին վրայէն վերցուցաւ ու անոր հին անունը տրուեցաւ: Այսպէս նաեւ ատեն մը Մարկ. Անտոնիոս կայսեր կնիկնը Փաւստինային պատուոյն Փաստիանոս, ու Արմանդոս կայսեր գրած անունն ալ Ինվիդիոսս՝ Անյալի, շատ ատեն չմնաց այս ամոյն վրայ: Եւրոպայի շատ երկիրներն աս ամիսը Գինոսոս միս կ'ըսուի. որովհետեւ այգեկութքը հասարակօրէն եւ ընդհանրապէս աս ամոյն մէջ կ'ըլլայ ու բոլոր տարւոյն գիւնին կը պատաստուի: — Աս ամոյն պատկերը այլ եւ այլ կերպով կը նկարուի, բայց մինչեւ հիմակ որոշ նկար մը չէ հաստատուած: —

Քստ բնական հանդամանաց՝ աս ամոյն կ'եսերէն ետքը մանաւանդ երբ որ հիւսիսային ցուրտ հովեր կը փչեն՝ ձմեռուան նշանները կը սկսին. անձրեաներ յաճախելու ըլլան՝ խոնուութիւնը աւելանալով՝ ցուրտ աւելի զգալի կ'ըլլայ: Թէ որ աս ամոյն մէջ անուռները մշուշ կ'ըլլայ՝ աշունքը երկայն տեւելու ու դեռ զուարճալի օրեր ընելու նշան է: Ասկից ետքը կը սկսին ծառերը իրենց վայելութիւնը թողուլ. իրենց տերեւները կանաչութիւննին կը կորսուցնեն կը դեղինանան. թուռները տաք երկիրներ երթալու ու իրենց բոյները մտնելու կը փութան: Ծիծառները Արիփիէի հիւսիսային ծովերը, ուրիշ քանի

մբ թռչուններ ալ դէպի Եգիպտոսի ներսերը, նաեւ Վապնիա երթալու ճամբայ կ'ընեն: Իսկ Տափներն ու պարտիզպաններն ինչ որ մինչեւ սեպտեմբերի վերջն իրենց արտերուն ու պարտեզներուն մէջ չկրցան կարգի դնել, վերցրնել, մաքրել, ցանել, հողով ծածկել, եւ այլն, Հոկտեմբերի մէջ կատարելու կը ջատան ու պիտ'որ ջանան, ինչու որ դէպի Եգիպտոսի սկիզբները ալ ձմեռնային հովերն ու անձրեւները ամէն բանի վնասակար կրնան ըլլալ:

Ն Ո Յ Ն Մ Ի Ե Ի

Րատ Հռոմայեցւոց կ'ըսուի՝ Նովեմբրէս այսինքն իններորդ ամիս մարտէն ետքը, որն որ յունուարը առաջին ամիս ըլլալէն ետքն ալ թէպէտ եւ ըստ կարգի տասնումէկերորդ ամիս եղաւ՝ բայց իր հին անունը պահեց: Տրեբրիոս կայսեր ատենը ոմանք աղաչեցին զինքը՝ որ ինչպէս տարւոյն երկու ամիսներուն (Յուն լիսին ու Օգոստոսին) երկու կայսերաց անունները դրուած են՝ սոյնպէս ինքն ալ Նոյեմբեր ամիսին, որուն տասնուվեցին ծնած էր, իր անունը դնէ. բայց Տրեբրիոս ասիկա յանձն չառաւ ըսելով. «Թէ որ տասուիրեք կայսերք ըլլալու ըլլան ինչ պիտ'որ ընէք»: Ըսել կ'ուզէր թէ, եթէ ամէն մէկ կայսրը տարւոյն մէկ ամիսը իր անունովը անուանէ, որովհետեւ տարին միայն տասուերկու ամիս ունի՝ տասուիրեք կայսր եղած ատենը՝ իր անունովը անուանելու ամիս չիմնար:

Նոյեմբեր ամսոյն պատկերն է՝ անուշ ու զուարթ դէմքով ողի մը տարածուած թեւերով. իր զգեստին գոյնը չորցած տերեւներու գոյն է, ու տերեւաթփափ ծառի մը բունին կրթընած կը կենայ, ճակատը ձիթեւոյ ձիւղերով պոսկած է, մէկ ոտքին քովն առատութեան եղջիւր մը կայ, ուսկից այլ եւ այլ պտուղներ ու արմատներ կը թափին, շէշ մը վարը կը տեսնուի տղայ մը՝ թթմանի փունջով մը, երբեմն նաեւ որորդ մը իր շներովը:

Րատ բնական հանդամանաց՝ Նոյեմբեր ամսոյն մէջ բոյսերուն ու ծառերուն ամէն կանաչութիւնն ու վայելչութիւնը թող տալու ատենն է. ուստի եւ տարւոյն առաջին տխուր ու անախորժ ամիսը կը սեպուի. անձրեւներ ու հովեր կը յաճախեն ու ցուրտն ընդհանուր տարածուելու երես կը բռնէ. եւ եթէ նոյեմբերին սկիզբները ցուրտ ըլիչ մը աւելի զգալի, ու եղանակը շատ պղտոր ըլլայ, փորձով տեսնուած է՝ որ բոլոր ձմեռը անախորժ ու խառնակ եւ աւելի ցուրտ կ'ըլլայ: Ծովու վրայ մըր-

բիկներ աս ամսոյն սկիզբները թէ յաճախ կ'ըլլան ու թէ երկայն կը քշեն: Անոր համար Եւրոպայի շատ ազգերն աս ամիսը Հովեբրուս անի կը կոչեն: Գեղացւոց մէջ իբրեւ փորձով հաստատուած կարծիք է՝ եթէ որ աս ամսոյն վերջերն անձրեւ կու գայ, բանուած արտերուն մեծ վնաս կ'ընէ: Սոյնպէս եւ երկիրը թաց եղած ատենը, կամ անձրեւ դալէն ետքը ձիւն դալու ու մնալու ըլլայ, ցանուած հունտերուն շատ վնաս կ'ըլլայ ու աննցմէ մեծ հունձք չէլուսացուիր. իսկ թէ որ երկիրը չոր կամ սառած կ'ըլլայ ու վրան ձիւն կու գայ, առատ հունձք կը յուսացուի:

Գ Ե Կ Տ Ե Մ Ի Ե Ի

Նոմայեցւոց աս ամիսին Գեկտեմբեր՝ (լատ. Տեկեմբրիս) այսինքն դասներորդ ամիս բռնը ի սկզբան իրենց տարին մարտէն սկսելուն համար էր, որովհետեւ ըստ այսմ աս ամիսը ըստ կարգի ի տարւոյն տասներորդ ամիսը կ'ըլլայ: Սակայն ամիսներուն կարգին փոխուելէն ու Գեկտեմբեր տասուերկուերորդ ամիս ըլլալէն ետքն ալ աս (տասներորդ) անունը պահուեցաւ: —

Քրիստոնէութենէ ետքը շատ ազգերու մէջ աս ամիսը բնական հանգամանացը համեմատ յօնառան անիս, ու ըստ հոգեւոր նշանաւորութեանը սուրբ կամ Քրիստոսական անիս բուեցաւ. որովհետեւ մարդկային ազգն ու աշխարհը մեղքի արուեսն մաքրող ու սրբացրեող որդին Աստուծոյ Քրիստոս Յիսուսն աս ամսոյն մէջ իբրեւ մարդ ծնաւ, ու աշխարհքի վրայ իբրեւ մարդ ապրել սկսաւ: Եւ ասիկա՝ ըստ հասարակ կարծեաց՝ աս ամսոյն քսանուհինգին եղած ըլլալով, առջի իրիկուընէ զրեթէ ամէն քրիստոնեայ ազգաց մէջ կը սկսուի եկեղեցական մեծ ու փառաւոր հանդէսներ կատարուելու, ինչպէս մեր ազգին հռոմէական եկեղեցւոյ հետ միացեալ մասին ճրագալոյց ընելու եւ հանդիսաւոր ձայնաւոր պատարագ մատուցանելու, (որն որ ազգին միւս մասը յունուար ամսոյն հինգին իրիկուան կը կատարէ.) իսկ լատինացւոց մէջ կէս դիւբրին ծննդեան առաջին հանդիսաւոր պատարագը մատուցանելու: Եկեղեցական հանդէսներէն զատ՝ նաեւ տուներու մէջ եւ փողոցներու վրայ իսկ շատ ուրախութեան հանդէսներ կը կատարուին: Գլխաւոր սովորութիւնը շատ ազգերու մէջ աւ է՝ որ զրեթէ ամէն տուն մեծ կամ պզտիկ ծառ մը կը շինեն՝ վրան ծաղիկներով ու ոսկեղէն եւ ուրիշ զարդերով կը զարդարեն, որն որ Ծառ Քրիստոսի կամ Ծննդեան կ'ըսուի, ու սեղանին վրայ կը դնեն, ու անոր բոլորսիքը ուրախական հանդէսներ կ'ընեն: Հասարակօրէն ամէն ունեւոր բնաւ-

նեայ մէջ աղբոյ կամ ծնողքը կամ բարեկամք մասնաւոր պարզեւներ ու յիշատակներ կու տան: Անգղեայի մէջ հին առնեները աս օրը շատ մեծ հանգէտներով, երգերով եւ ուրախական գործքերով նշանաւոր եղած էր. բայց հինակ սո սովորութիւնները վերցուած են: — Աս ամիսը որոշ պատկեր մը չունի: — Հարուստներու մէջ տեղ տեղ սովորութիւն կայ ամէն մէկ ամիս զատ մասնի մը կրել, որոնց ամէն մէկը զատ տեսակ ազնիւ քարով մը զարդարած է, իսկ գեկտեմբեր ամսոյն մէջ կրած մասնիկին ազնիւ քարի տեղ հարազատ մարդարտով մը զարդարած է: —

Քստ բնական հանգամանոց՝ Գեկտեմբեր ամիսը թէպէտ եւ տարւոյն ամենէն խառնակ ու անսուր ամիսն է, բայց ամենէն ցուրտը չէ. երբեմն աս ամսոյն մէջ որոտում ալ կ'ըլլայ, որն որ քիչ մը տաքութեան նշան է. թէպէտ եւ առատ ձիւն ալ գայ, երկիրը այնչափ աստիկ չնստիր: Բայց պարտեզներու եւ անտառներու մէջ ամենեւին կանաչութիւն չկնար. մշտնջենաւոր կանաչ մնացող ծառերէն ի զատ ուրիշ ամէն ծառերը իրենց տերեւներէն մերկացած կ'ըլլան: Ամսոյն դէպ ի վերջերք տաք՝ կամ բարեխառն երկիտուն ալ հիւսիսային հովերը ցուրտը սաստկացնելու կը սկսին:

Աւերուցայի այլ եւ այլ աղգաց մէջ գեկտեմբերի 31ը՝ կամ նոյն ամսոյն ու բոլոր տարւոյն վերջին օրը՝ որուն մէջ Ս. Սեղեւարտոս Տիրիաքիտին տօնը կը կատարեն նշանաւոր օր մըն է, մասնաւոր հորիւրներ՝ Սեղեւարտեան երեկոյ անունով: Աս օրը իրիկուան եկեղեցիներուն մէջ տարւոյն վերջն ողջութեամբ հասնելուն համար Զգեղ Ասորոսած Բագրատեան՝ զօհութեան երգն երգելէն ու աղօթքներ ընելէն ետքը՝ գրեթէ ամէն տուն ուրախութեան տօն կը կատարէ կոչուելով, երաժշտութեամբ ու այլ եւ այլ ուրախական հանգէտներով: Նոյն իսկ բողբոջկանք աս հանգէտները կը կատարեն: Ատեն մը Սիովոնայի կաթնահանները Քրիստոսի Ծննդեան իրիկունը (Գեկտ. 25.) կատարելու հանգէտները մինչեւ տարւոյն աս վերջն իրիկունը կ'ուշացընէին ու կոչուելներով կը կատարէին: — Ամէն տեղ աս ուրախական հանգէտները մինչեւ կես դիշեր կը տեսէ. մանաւանդ թէ բոլոր դիշերը տուներու մէջ եւ փողոցներու վրայ իբր սնցնող զացող հին տարւոյն «Երթան բարով» ու եկող նոր տարւոյն «Բարով եկար», ըսելու շարժմանըն եւ ուրախական ձայները կը լսուին:

Ռոուստատսկի մէջ Հին տոմարը փոխելու համար եղած յորհուրդը:

Իւրեքսուրի անցած տարւան լրագրին մէջ առաջարկութեան կամ խորհուրդի մը վրայ կը խօսուէր՝ Յուլեան կամ Հին տոմարը Գրիգորեան կամ նոր տոմարի փոխելու. բայց մէկ անգամէն չէ, հապա կամաց կամաց. այսինքն 1860էն սկսելով մինչեւ 1912 տարին՝ նահանջ տարիներուն մէջ աւելցուելու մէկ օրը՝ որ այչչափ տարւան մէջ (1860էն մինչեւ 1912.) 14 հեղ կը հանդիպի, չաւելցնել, մեկդի ձգել: Թե որ աս բանս չըլլայ ըլլայ այն հին ու նոր տոմարներուն մէջ եղած տարբերութիւնը, որ ինչպէս յայտնի է՝ 12 օր միայն է, 1882էն սկսելով 13 օրուան պիտ'որ ելլէ: Ասոնք են վերոյիշեալ լրագրին խօսքերը: — Հոս աս առաջարկութեան պատշաճական ու դործադրելի կամ անպատշաճ ըլլալուն քննութիւնը զանց առնելով, միայն ըստ հաստատուն տոմարագիտական տեղեկութեանց կ'ըսենք՝ թէ այդ հաշիւը սխալ է՝ որ 1882ին հին ու նոր մարներուն մէջ եղած տարբերութիւնը 13 օր պիտ'որ ըլլայ. հապա կ'ըսենք՝ որ աս բանս 1900ին պիտի ըլլայ. որովհետեւ ըստ նոր տոմարի դարական տարիները՝ զոր օրինակ 1700. 1800. 1900. եւ այլն. (ի բայ առեալ այն դարականները՝ որոնք 400ի վրայ հաւասար կրնան բաժնուիլ, ինչպէս 1600. 2000. եւ այլն.) նահանջ տարի չեն ըլլար. իսկ ըստ հին կամ յուլեան տոմարի ամէն չորս տարիէն ետքն եկող տարին անխախտ նահանջ տարի է: (Տես անցեալ Կարսան Ընթաց. Տոմարք. Իջ 37.) Ըստ այսմ այն խորհուրդը կամ առաջարկութիւնն ի գործ դրուիլ ուղղելու ըլլայ պէտք է որ նահանջ տարիներուն վրայ աւելցուելու մէկ օրը՝ չէ թէ 14, հապա միայն 13 հեղ մէկդի մնայ. առջն անգամ՝ 1860ին. տասնումէկերորդ անգամ՝ 1900ին (որն որ ըստ նոր տոմարի ալ դարական ըլլալուն նահանջ տարի չէ կրնար ըլլալ.) իսկ վերջն կամ տասուերեքերորդ անգամ՝ 1908ին: Ասանկող հին ու նոր տոմարին օրերուն տարբերութիւնը ամէն մէկ նահանջ տարւոյ մէջ՝ որն որ իբրեւ հասարակ տարի պիտի երթայ՝ օրով մը կը պակսի, ու 1860էն սկսելով՝ այն տարբերութիւնը կ'ըլլայ՝ 11 օր. 1864ին՝ 10 օր. 1868ին՝ 9 օր. 1872ին՝ 8 օր. 1876ին՝ 7 օր. 1880ին՝ 6 օր. 1884ին՝ 5 օր. 1888ին՝ 4 օր. 1892ին՝ 3 օր. 1896ին՝ 2 օր. 1904ին՝ միայն մէկ օր. ու 1908ին մարտի մէկին այն տարբերութիւնը բոլորովն վերնաւով՝ հին ու նոր տոմարը իբարու հետ մէկ ու միաբան կ'ըլլան:

Հարկատր գիտելիք 1859 տարուոցն հասար:

Թուական Հայոց:

Յամբ տեառն 1858 օգոստոսի 19ին սկսաւ Հայոց Թուականին ՌՅԸ (1308) տարին. ուստի աս (1859) տարի

Table with columns for month/year, day, and Armenian numerals (1-15). Rows include months like Յունուարի, Փետրուարի, Մարտի, Ապրիլի, Մայիսի, Յունիսի, Յուլիսի, Օգոստոսի, Նոյն ամսոյն 14ին, 19ին, 1ին, 2ին, 3ին, 4ին, 5ին, 6ին, 7ին, 8ին, 9ին, 10ին, 11ին, 12ին, 13ին, 14ին, 15ին.

Թուական Հրեկոց:

Վրիստոսի 1858 ամին օգոստոսի 28ին սկսաւ Հրեկոց Թուականին 5619 նահանջ տարին, որ ունի 13 ամիս, որուն մէջ Ադար (վեցերորդ) ամիսէն ետքը վէտադար ամիսը (29 օրով) կ'անցնուի. ուստի աս (1859) տարի

Table with columns for month/year, day, and Armenian numerals (1-15). Rows include months like Յունուարի, Փետրուարի, Մարտի, Ապրիլի, Մայիսի, Յունիսի, Յուլիսի, Օգոստոսի, Սեպտեմբերի, Նոյն ամսոյն 17ին, 1ին, 2ին, 3ին, 4ին, 5ին, 6ին, 7ին, 8ին, 9ին, 10ին, 11ին, 12ին, 13ին, 14ին, 15ին.

1 Աս ամիսներուն ամէնն ալ 30ական օր ունին. միայն Ա-ե-կ-ը ա-միսը 5 օր ունի: Տես անցած դարաւն ընթաց. Տարւոց, էջ 38-40:

2 Աս ամիսներէն թուրի, խեչուան, քաղեւ, Սերաթի, Ադար, Նիսան, Սիվան ու Ար 30ական օր ունին, իսկ մնացածները 29ական օր:

Table with columns for Armenian numerals (1-15) and Armenian text. Rows include: 1ին Հրեկոց 5620 տարւոյն Նոյն (Թուրի Ա) ամսոյն 15 է. Նոյեմբերի " " " " Խեչուանի (Բ) " 16 " Գեղտեմբերի " " " " Բաղեւ (Գ) " 17 " Նոյն ամսոյն 31ին " " " " Թեբեթի (Դ) " 17 "

Իրենց զընտար ամներուն ու պահոց կամ ծովի օրերն ասոնք են:

Table with columns for Armenian numerals (1-23) and Armenian text. Rows include: 1 է *1) Տարեգրութի կամ Երր տարի: 2 " *Երկրորդ օր Երր տարույ: 4 " Ծով՝ Արեւիկայի սպաննուելուն համար: 10 " *Բեթ-է-Նոր, որ է Տօն քառութեան կամ Հաշտութեան. 2օրոց պայտաբն: 15 " *Ս-տ-տ, որ է Տօն տաղաւարահարաց. Գաթու պայտաբն: 16 " *Երկրորդ օր Ս-տ-տ: 21 " Էօթներորդ " " Տօն արմաւենեաց: 22 " *Ութերորդ " " 23 " *Ններորդ " " որ է Տօն ուրախութեան կամ գոհութեան իրենց օրինաց համար:

Խեչուան ամսոյն մէջ մեծ տօն ու ծով չկայ: Բաղեւի 25ին է Խանուկայ, որ է Տօն օրհնութեան (նաւակատեաց) տաճարի. Գանդիւլ պայտաբն:

Թեբեթի 10ին է Ծով Երուսաղէմ՝ քաղքին Երուսաղէմնոսոր Թա- դաւորէն պաշարուելուն համար:

Սեպտեմբեր ամսոյն մէջ մեծ տօն ու ծով չկայ: Ադարուց 7ին է Ծով Մոսկոսի մահուանը համար:

" 11ին " Ծով Երուսաղէմ համար: " 14ին " Փարթի, որ է Տօն Երուսաղէմ յիշատակին համար: Ըտէր պայտաբն:

" 15ին " Փարթի երկրորդ օրը: " 16ին " " երրորդ " " " 15ին " Սեպտեմբեր ամսոյն մէջ մեծ տօն ու ծով չկայ: Նիսանի 15ին է՝ *Պատիտ, Տօն քաղաքակերպաց. Խանուկայու պայտաբն:

" 16ին " *Պատիտ երկրորդ օրը: " 21ին " * " Էօթներորդ " " 22ին " * " վերջին " " 26ին " Ծով Յետաւայ մահուանը համար:

Խեչուանի 14ին " Երկրորդ Խանուկայու: Սեպտեմբեր 6ին " *Ստեփն, որ է Պէտրոսկոստէ. կիւլ պայտաբն: " 7ին " *Ստեփն երկրորդ օրը:

Թուրքուզի 17ին " Ծով՝ Երուսաղէմայ ամնուելուն համար: Աբի 9ին " *Ծով՝ Երուսաղէմայ գերութեան ու աւրուելուն համար:

Իւր-լ ամսոյն մէջ մեծ տօն ու ծով չկայ:

1 Աստղով * նշանակուած տօները ամենայն ճշդութեամբ կը բերու- նուին:

Տարառյա վարիչ աստղը :

Անցած տարւան ընտանեկան Տոմարը (էջ 50.) մեզի հասկցուց շնոց գիւան ու կարգաւորութիւնը, որ ամէն տարւան օգային փոփոխութիւններուն վարիչ, վերակացու ու իբր անոնց հանգամանքն որոշող իրենց ճանչցած եօթը մարտականութուն մէկը կը սահմանէին: Արդ այն կարգաւորութեան համեմատ աս (1859) տարի 1-տասնը, որն որ հիները (իրենց ճանչցած) եօթը մարտական մէկը կը համարէին, իսկ հիմնական աստեղագէտները երկրի արբանեակը կը գնեն, բոլոր տարւոյն վարիչն ու կառավարն է: 1-տասնը՝ ինչպէս յայտնի է երկրի հաւասարիմ ընկերն ու գիշերային բարեկամն է. իր տրամագծին կամ երկակառուրին կէտը 233 մըն է, իսկ իր հեռավորութիւնն երկրէն իբր 51,800 մըն է, սրուն բոլորաիբր 27 օրուան, 7 ժամու ու իբր 43 վայրկենի մէջ մէկ անգամ կը պտտուի, բայց միշտ իր մե եւ նոյն կողմն անոր դարձուցած. ըստ այսմ նաեւ նոյն չափ ժամանակի մէջ մէկ անգամ իր առանջքին (Տ) բոլորտիքը կը շրջնէ: Ինչպէս երկիրը՝ նոյնպէս անոր արբանեակը՝ 1-տասնը իր բոլոր արեգակէն կ'առնու, ուստի եւ իր՝ արեգական նկատմամբ ունեցած այլ եւ այլ գիբքը կամ կեցուածքը մեզի իր կերպարանքը՝ (● ճնունդը, ☽ առաջին քառորդը, ☾ լուամբ ու ☼ վերջին քառորդը) այլ եւ այլ ձևով ու լուսով կը ցուցնեն: Թէ որ (իր ճնունդեան ստեղծները) շիտակ շիտակ արեգական ու լուսնոյ մէջ կու գայ, ան ստեն ալ լուսնոյ խաւարումը կը հանդիպի: Հասարակօրէն տարին միայն երկու հեղ լուսնոյ խաւարում կ'ըլլայ. խիստ քիչ կը հանդիպի որ տարւոյ մը մէջ ամենեւին այսպիսի խաւարում չըլլայ. ինչպէս եղաւ 1781ին ու 1788ին: Այեկ տարւոյ մէջ հանդիպող երկու լուսնոյ խաւարումներուն մէջէն վեց ամիս կ'անցնի: Լուսնոյ բոլորական խաւարման տեսնը իր սկաւառակը հասարակօրէն տեսանելի կը մնայ. շատ ցանցառ կը հանդիպի որ ամենեւին չերեւայ: Որովհետեւ երկրագունդը լուսինէն շատ աւելի մեծ է, անոր համար լուսինն իր բոլորական խաւարման տեսնը չէ թէ միայն երկրի շուքէն բոլորովն կը ծածկուի, հապա նաեւ քիչ մը ժամանակ ալ անոր մէջ յառաջ կ'երթայ, անանկ որ երբեմն 1³/₄ ժամի չափ խաւարած կը մնայ:

Արեւու եւ Լուսնոյ խաւարումներ :

1. Ա (1859) տարի չորս՝ Արեւու (երկրի) եւ երկու՝ Լուսնոյ խաւարումներ պիտ'որ ըլլան, որոնց եւ ոչ մէկը մեր կողմերը կամ կոտանդնուպոլիս տեսանելի են. միայն մէկ լուսնոյ խաւարումն ըստ մասին ինչ կոտանդնուպոլիս տեսանելի է:

1. Արեւու խաւարում, Յունուար 22. Ծանախան խաւարում է, այսինքն արեգական մէկ մասը կամ կողմը միայն երկրի շուքէն պիտ'որ գոցուի, ու միայն հարաւային բեւեռին մտերըը (հարաւային Ամերիկային ծայրը) պիտ'որ տեսնուի:

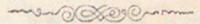
2. Լուսնոյ խաւարում, Փետրուար 5. Բոլորական խաւարում է, այսինքն բոլոր լուսինը երկրէ շուքէն պիտ'որ ծածկուի, ու Ամերիկա, Աւստրալիա եւ Ասիայի արեւելեան կողմը պիտ'որ տեսնուի:

3. Արեւու խաւարում, Փետրուար 20. Ծանախան խաւարում է, որն որ Ասիայի հիւսիսային կողմը, հիւսիսային Ամերիկայի հիւսիսային արեւմտեան կողմը, ու Խաղաղական ծովուն հիւսիսային կողմը պիտ'որ տեսնուի:

4. Արեւու խաւարում, Յուլիս 18. Ծանախան խաւարում է, որն որ Ասիայի հիւսիսային կողմը, հիւսիսային Ամերիկայի արեւելեան կողմը, ու Եւրոպայի հիւսիսային երկիրները, այսինքն Իսպանիա, Ֆէօրէօերեան կղզիներն ու Լաբրադորիայի եւ Ֆինլանդիայի հիւսիսային կողմերը պիտ'որ տեսնուի:

5. Լուսնոյ խաւարում, Օգոստոս 1. Բոլորական խաւարում է, որն որ Աւստրալիա, ըստ մասին նաեւ Ասիա, Ափրիկէ ու Եւրոպայի հարաւային կողմերը, նաեւ կոտանդնուպոլիս ըստ մասին պիտ'որ տեսնուի:

6. Արեւու խաւարում, Օգոստոս 16. Ծանախան խաւարում է, որն որ Ափրիկէի հարաւային արեւելեան կողման մէկ պզտիկ մասին՝ այսինքն Մատագակարի հարաւային մեծ մասին վրայ, ու Ազիանդեան Ովկիանոսին եւ Խաղաղական ծովուն հարաւային մասին վրայ պիտ'որ տեսնուի:

Վ Ի Ճ Ա Վ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն

Ա՛

Եւրոպայի Տիրութեանց սկզբնաւորութիւնը:

Եւրոպայի տէրութիւնները կամ վեճակները կրնանք երկու կերպով մտածել կամ դասակարգել. Ա. Ըստ Պատմական կարգի, իրենց անկախ իշխանութիւն կամ ազատ ու ինքնիշխան տէրութիւն ըլլալու ժամանակը մտածելով. Բ. Ըստ քաղաքային կարգի, իրենց հիմնական կարգին կամ աստիճանին այսինքն իրենց իրարու մէջ ու իրարու նկատմամբ՝ ունեցած դիրքը կամ դասակարգութիւնը նկատելով: Երեւելի տէրութիւնները, որոնք հասարակօրէն Եւրոպայի Մեծ տէրութիւնները կ'ըսուին, (որոնց մէջ նաև տասնութէկ փոքր տէրութիւններ), նախկին դարերու մէջ կամ շատ հին աստիճաններ սկսած են, կամ մեծցած ու ընդարձակած են: Ասանցմէ դուրս Եւրոպայի ուրիշ ամէն տէրութիւններն իրենց քաղաքային դասակարգութիւնը կամ հիմնական աստիճանը աս (ԺԹ) դարու սկիզբէն ետքը ստացան:

Եւրոպայի եւ ոչ մէկ տէրութեան սկիզբը Միջին դարէն (որ իններորդ դարէն կը սկսի) առաջ է, ու Գերմանիա, որուն կայսերական իշխանութիւնն ու թագը Աւստրիայի կայսերաց ձեռքը մինչեւ հիմայ չարունակուի, Գաղղիայի հետ կամ Գաղղիայէն ետքը Եւրոպայի մէջ իբրև ամենէն հին ու հաստատուն պետութիւն կը սեպուի:

Ըստ պատմական ընթացից Եւրոպայի տէրութիւնները ժամանակագրական կարգով ասանկ կը դասաւորուին:

Իններորդ դար:

Ա. Գաղղիայի Ֆրանսոսոսթիւնը, յամի 843ին սկսեալ էրր որ վէրտուտի դաշանց զօրութեամբ մի եւ նոյն տէրութիւնն երկու իրարմէ անկախ տէրութիւններու բաժնուեցաւ. Գաղղիա ու Գերմանիա: Լուդովիկոս Բարեպաշտ (Հեգ) Մեծին

Վարդաթի որդին, որ թագաւորեց 814էն մինչեւ 843. իր տէրութեան սկիզբները կարգադրած էր՝ որ իր մեծ ու ընդարձակ տէրութիւնն իր որդւոց մէջ բաժնուի. բայց աս բանն իրօք իր մահունէ ետքն ի գործ դրուեցաւ. այս ինքն յամի տեառն 843 Գաղղիայի վէրտուն (վէրտուն) քաղաքն եղած դաշին զօրութեամբ Մեծն Գաղղիա երկու զլսաւոր մաս բաժնուեցաւ, Արեւելեան կամ Ռեմոսի ազդի կամ աջակողման դիտ մաս, ուսկից կազմուեցաւ Գերմանական Պետութիւնը Լուդովիկոս երկրորդին կամ Գերմանականին իշխանութեան տակ, ու Արեւմտեան մաս, ուսկից կազմուեցաւ Գաղղիայի Ֆրանսոսոսթիւնը Կարլոս երկրորդին կամ Կունտին իշխանութեան տակ: Բայց աս երկու մասէն դուրս ու ան երկուքին մէջ տեղը մեծ մաս մը մնաց, որն որ կը բովանդակէր Լոթարինգիա, Ելսաօիա, Բուրգունդիա, Գոտինեան ու Բրովանսի երկիրը. ու անկա Լուդովիկոս Բարեպաշտին երրորդ որդւոցն Լոթարիոս Առաջինն սկսեցաւ կայսերական պատուը ու իրաւելոյի հետ միացեալ: Եւ որովհետեւ ասոր յաջորդները շուտով մեռան լինցան, անոր համար իր իրաւունքները Գերմանական թագաւորաց անցաւ Կոչերական պատուոյի հետ, ու անանկով կայսրութիւնը մինչեւ հիմայ Գերմանիայի մէջ մնաց: Իսկ Գաղղիայի մէջ թագաւորութիւնը Մեծին Կարլոսի յեղին ետեւէ ետեւ ուրիշ յեղերու անցաւ մինչեւ Պուրպոսեան յեղը, ուսկից (1804ին) կայսրութեան անուամբ Կարլոսն Առաջինէն սկսելով, ու ետքը նորէն (1815) թագաւորութեան անուամբ Պուրպոսեան յեղին անկից ալ (1830) Օրլեանեան յեղին անցնելով՝ վերջապէս հիմայ (1852էն ետքը) նոյն Կարլոսին կամ Պոնաբարդեան յեղին ձեռքն է՝ կայսրութեան անուամբ: — Իսկ Գերմանական կայսրութեան մէջ յամի 911ին Մեծին Կարլոսի յեղը լինելու ետքը՝ կայսրութիւնը ժամուրդական ըլլալէն զալքելով ու ընտրական ըլլալով՝ այլ եւ այլ յեղերու կայսրներէն ետքը՝ 1273ին Հապսպուրկի յեղին Ռուտտրիտոս Ա. կայսր ընտրուելով՝ իր կայսրութիւնը նոյն յեղին անցաւ ու մինչեւ հիմայ անոր մէջ առաջ կ'երթայ. միայն 1740ին Կարլոս Զ. կայսրը սուսնց արու զաւկի մեռնելով իր յաջորդութիւնը իր գտան լովը Մարիամ Թերեզիային մնաց, որն որ Փրանսիական Լոթարինգիայի իշխանին հետ կարգուելով՝ աս երկուքին յեղին անուամբ յաջորդները Հապսպուրկեան-Լոթարինգեան յեղի կայսրներ կ'ըսուին: Սակայն 1804ին Փրանսիական Բ. կայսրը, մինչեւ ան ատենը (յառաջ Հապսպուրկեան ետքը) Գերմանական կայսր տիտղոս կամ Պատուանունը Աւստրիական Կոչսի փոխեց: Ու 1806ին,

Օգոստոսի 6ին Գերմանիայի կայսերական թագը բոլորովին թող
տուաւ . որով Գերմանական կայսրութիւնը 963 տարի տեւե-
լէն ետքը դադրեցաւ , ու անոր տեղն անցաւ Ասորիական կայ-
սրութիւնը : (Տես Գերման . Տէրութի . Տոմ . Ա . էջ 88—98 . է-
131—142 .)

Բ . Բարբոսեան Ռաֆայելիւնիւնը սկսաւ յատկապէս 890ին
Ալեքիւնդոս թագաւորին առեւնը եղած . քաղաքային կարգաւո-
րութեան գորութեամբ : 1707ին Անգղիա ու Սկոտլանդ միանա-
լով Մեծին Բրիտանիայի Ռաֆայելիւնիւնը յօրինեցաւ , որոնց հետ
միացաւ 1808ին նաեւ Իրլանդիա , ու ասանկով հիմայ Մեծն
Բրիտանիա երեք տէրութիւններէ (Անգղիա , Սկոտլանդ ու Իր-
լանդիա) միացած թագաւորութիւն մըն է : Թագաւորական
ցեղը կ'ըսուի Պրուսիացիական - Լեանկոնրիւնիւն՝ սկսեալ 1714ին .
բայց 1837ին արու ցեղէն իրական ցեղին անցաւ ու վիկտո-
րիա Ա . թագուհին Գորտրիկ-Վիլիամի իշխանին որդւոյն Ալբեր-
տոսին հետ կարգուելով աս ցեղին անունն ալ թագաւորական
ցեղին անուան հետ միացաւ :

Տասներորդ Գար :

Գ . Գլանիայի (Տանիմարքա) Ռաֆայելիւնիւնը սկսաւ կամ
հիմնեցաւ յամի 920 Գրով Երեցին ձեռքը , որուն հետ միացան
1460ին Գերմանիայի Շլէզվիկ ու Լոլդպայն դքսութիւններն ,
ու 1815ին Լաւենպուրի իշխանութիւնը : 1448էն սկսած թա-
գաւորական ցեղն է Լոլդպայն - Վիլհելմար կամ Օլբրեյտուրի :

Մեփոսասներորդ Գար :

Դ . Շվեդի Ռաֆայելիւնիւնը 1001ին սկսաւ ստալին
քրիստոնէսայ թագաւորին՝ Ոլով Բ.ին ձեռքը . 1814ին Նոր-
վեգիա Գանիայի իշխանութեան բաժնուելով Շվեդի հետ միա-
ցաւ , անոր համար թագաւորը կ'ըսուի Շվեդի ու Նորվեգիայի
Ռաֆայելիւնիւնիւն : Յամի 1818ին ժողովրդեան ընտրութեանը համեմատ՝
Պերնատոգ գաղղիացի իշխանը Սկոտլանդի թագաւոր դրուեցաւ ,
ու սկից հիմնական թագաւորական ցեղը Պերնատոգեան կ'ըսուի :

Երկուսասներորդ Գար :

Ե . Անկլիայի (Նէապոլոյ) Ռաֆայելիւնիւնը հիմնեցաւ
Հոնգերոս Բ.էն , որն որ յամի 1130ին Սիկիլիայի թագաւոր ու

Նէապոլոյ եւ Կապուայի իշխան եղաւ : 1816ին Նէապոլոյ ու
Սիկիլիայի տէրութիւնները մէկ միացեալ տէրութիւն եղան՝
Ռաֆայելիւնիւնիւն Երկու Անկլիայի անուամբ : 1734էն ի վեր թա-
գաւորական տանը Պորպորեան ցեղէն է : —

Զ . Բարբոսեան Ռաֆայելիւնիւն անուն ստացաւ 1139ին
Ալփոնսոս Ա . թագաւորին առեւնը : Թագաւորական ցեղը կ'ը-
սուի Պրուսիացիական , որն որ (Գաղղիայի թագաւորաց) Գապու-
տեան ցեղէն յառաջ եկող Բուրգունեան ճիւղին կրտսեր սե-
բունդն է՝ սկսեալ 1640ին , ու 1826ին իրական ցեղին անցաւ :

Երեփոսասներորդ Գար :

Է . Լիւքեմբուրգի կամ Հարոնայի Կամանայապետին աշխարհա-
կան իշխանութիւնը 1209ին ինտովկենտիոս Գ . քահանայապետին
առեւնը հաստատութեամբ : Եւրոպայի տէրութեանց կարգը
մտաւ , ու եղաւ հոգեւոր ընտրական միապետութիւն :

Ը . Ասորիայի Կայսրութիւնը . Ասորիայի երկիրը 983էն
սկսած իբր սահմանակալ կամութիւն ու 1156էն ետքը իբր
Գրուութիւն կառավարուելէն ետքը 1282ին Ռուտուլիոս Ա .
կայսրը Հապսպուրիի ցեղէն անոր ապագայ մեծութեան հիմը
դրաւ : 1438էն սկսելով կայսերական իշխանութիւնը անընդհատ
Ասորիայի տիրողներուն ձեռքը մնաց : 1519էն մինչեւ 1700
Սպանիայի թագաւորական ցեղին մէկ ճիւղը հոս տիրեց : Հոս
տիրողներուն Արէքոնտոս տիաղար տրուեցաւ 1360ին , իսկ Աս-
տիական Մեծափոսութիւնն պատուանունը՝ թեպէտ յառաջագոյն
ալ կար , բայց 1758ին նորոգուեցաւ : Ասորիա կայսրութիւն
ըսուելու սկսաւ , ինչպէս վերը (Ա) գրեցինք , 1804ին Փրանկիա-
կոս Բ.ին օրը , որն որ իբրեւ Ասորիայի կայսր Փրանկիակոս Ա .
նալին ըսուեցաւ :

Չորեփոսասներորդ Գար :

Թ . Լսո գարուն մէջ կ'իջնայ Հելվետեան (Չիլիցերայի) Գալ-
լանիւնեան սկիզբը . այսինքն Հելվետիայի այլ եւ այլ նախնա-
նորուն (Գաննի) ինքնուրոյն ազատ իշխանութիւն ստանալով
իրարու մէջ մասնաւոր օրէնքով հաստատուած դաշնակցութիւ-
նը , (երդմնակցութիւնը , Այրիկնոսակցաճոր) : Աս նահանգներէն
Շվեյց , Ուրի եւ Ունթերվալդէն յամի 1308 հելվետիական ազա-
տութեան կամ անկախութեան առաջին երկիրներն եղան ու
բոլոր դաշնակցութեան հիմը դրին : Էսուել ետեւ մէկալ նա-

Տանգնեղն ալ իրենց ինքնուրոյն գոյութիւնը ստացան . 1332ին՝
 Լուսինա, 1351ին՝ Յիւրիս, 1352ին՝ Յուրիս ու Կարբուս, 1481ին՝
 Քրայստուրի ու Սուրբնուս . 1501ին՝ Պապէլ (Բասելիս) ու Շաֆֆ-
 իաուզն, 1513ին՝ Ապփէնցելլ, 1503ին՝ Վասարլիւնսի, Ասբիաւ,
 Թասթիս, Կրասպիանորդեն, Ս. Կալլէն ու Գեասին . իսկ ալ վերջին
 դարուս մէջ, այսինքն 1815ին՝ Կէնֆ (ճիւնկերս) ու Վալլիս, նաեւ
 Նայնպորթ կամ Նեօֆշտէլ . աւ ետքինքն մասնաւոր դաշինքով
 Պաուլի թագաւորին իշխանութեան տակ մտած է :

Ժ . Օսմանեան Տերութիւնը՝ կրնայ բաւիլ որ՝ Եւրոպայի
 մէջ 1361էն ետքը սկսաւ, երբ որ Սուլթան Մուրատ Ա. Արիս-
 նուպուլս (Իտիլնէ) իր տերութեան մայրաքաղաք բռաւ, իսկ
 սակաւակէ Եւրոպական տերութեանց կարգը մտաւ 1553ին,
 երբ որ Սուլթան Մէհմետ Բ. Կոստանդնուպոլիս առաւ ու թա-
 դաւորական դաճը հոն հաստատեց : Օսմանեան սուլթանները
 Փասիլան, Կայսր բուսելու սկսան 1538էն ետքը : Թագաւորա-
 կան ցեղը կ'ըսուի Օսմանեան ցեղ, որուն սիկզն եղաւ յամի
 1299ին :

ԺԱ . Սուրբնուսի Քրայստուրիս . 1115ին Մաթիլուէ սահմա-
 նակա կոմսուհի մահուանէ ետքը Լուքքա քաղաքը շատ ջա-
 նացաւ ազատ քաղաք ըլլալու, բայց այլ եւ այլ իշխաններ անոր
 վրայ տիրեցին . 1342էն մինչեւ 1369 Բիզանի հասարակապե-
 տութեան տակ մնաց : 170ին իր պալատութիւնն ու անկա-
 խութիւնը Կարոլոս Գ. կայսրէն ստակով գնեց ու իր հասարա-
 կապետական իշխանութիւնը մինչեւ անցած դարուն վերջերը
 (1799) պահեց : Բիչ մը առնել Գաղղիացոց ձեռքն անցաւ,
 բայց նորէն (Ռուսաց ու Աւստրիացոց օգնութեամբ) իր անկա-
 խութիւնը ստացաւ, սակայն 1800ին նորէն Գաղղիացիք առին,
 ու Նաբուլոն անիկա իրբու (Բիւմպիսի իշխանութեան հետ
 միացած) դրութիւն իր Եղիտարէթ քրոջը, Փեղքս Պաշի իր-
 ըբի իշխանին ամուսնոյն պարգեւեց : Իսկ 1815ին Վիէնայի ժո-
 ղութիւնը նոյնը առաջաւան Եւրոպիայի թագաւորացի Մարիամ
 Լուիզին (Սպանիայի թագաւորական տնէն) առաւ, որուն
 1824ին յաջորդեց իր որդին Կարոլոս Լուդովիկոս, ուսկից ալ իր
 տղուն անցաւ : Բայց ետքէն՝ (1817ին եղած որոշման համա-
 ձայն) 1847ին երբոր Բարմայի դքսուհին Մարիամ Լուիզ Նա-
 բուլոնին այրին մեռաւ, Լուքքայի դքսութիւնը Գոսկանայի մեծ
 դքսոյն տրուեցաւ, իսկ Լուքքայի դքսը առաւ Բարմայի (եւ
 Բիւնդէնայի ու Կուսադալայի) դքսութիւնը :

Հնգերասաներորդ դար :

ԺԲ . Ռուսիոյ Կայսրութիւնը՝ հիմնեցաւ իր 1477ին, երբ
 որ իւան Ա. Վասիլէվիչ բոլոր Ռուսիոյ առաջին Չարը կամ
 Ինքնակալը պալ ընդարձակ տերութիւնը Մոսկոյներուն ձեռքէն
 կամ վերին իշխանութենէ հանեց առաւ : 1721էն ետքը սկսաւ
 կայսրութիւն բուսելու : Կայսերական ցեղը (1762էն սկսած)
 Հուլիոյն-Կոբուրգեան կ'ըսուի : — Ռուսիոյ կայսրը Լեհաստանի
 մէկ մասին վրայ ալ կ'իշխէ . բայց Ռուսաստանի հետ միացած
 չէ . ուստի եւ Չարը կ'ըսուի Ինքնակալ կամ Կայսր Բուրգու
 ու Լեհաստանի :

ԺԳ . Սպանիայի Լեհաստանի յորինեցաւ ու հաստա-
 տեցաւ 1479ին Գաստիլիայի ու Արաղոնիայի բաժանելու տե-
 րութիւնները մէկ թագաւորութիւն ըլլալով մի միայն իշխանի
 այսինքն թագաւորի տակ : Հիմնական թագաւորական ցեղը
 1700ին սկսաւ Գաղղիայի Պորթուգալեան թագաւորական ցե-
 ղէն, ու 1833ին իզական դժին անցաւ :

Աւերասաներորդ դար :

ԺԴ . Հոլանդիայի կամ Սորբին Նահանգաց Լեհաստան-
 Լիւնը 1581էն ի վեր իրբու անկան Հասարակապետութիւն
 կ'երթար . 1747ին եղաւ ժողովական Տեղակալութիւն, որուն
 զուտը կամ զահերեցը կ'ըսուի Սորբուրեր՝ Տեղակալ : Իսկ
 1815ին եղաւ թագաւորութիւն Լուքսեմպուրկ դքսութիւնն
 ալ իրեն հետ միանալով : Թագաւորական ցեղը կ'ըսուի Նա-
 սա-Տիէ :

Եօնեւորսաներորդ դար :

ԺԵ . Պրուշի Լեհաստանի լիւնը . 1657ին Պրանտէնպուրկի
 կայսրնաիր իշխանը, որուն ցեղին մէջ կայսրնաութեան ի-
 բուսուցը 1417էն ի վեր կը պահուէր, նոյն (Պրանտէնպուրկի)
 դքսութեան վրայ անկան իշխանութիւն վարելու սկսաւ : Իսկ
 թագաւորական աստիճանը կամ պատիւը Փրիդերիկոս Ա. յամի
 1700ին ստացաւ, ու բուսեցաւ ինքը ինչպէս իր յաջորդն ալ
 Լեհաստանի Պրուշի . բայց 1772ին՝ երբ որ Լեհաստան առջի
 հեղ բաժանեցաւ ու մէկ մասը Պրուշի թագաւորութեան հետ
 միացաւ՝ թագաւորն ալ բուսեցաւ Լեհաստանի Պրուշիայի կամ
 Պրուշի : Իր ցեղը կ'ըսուի Հոնիցուլլեան :

Ուիլհելմ-գրասաններու դար :

Ժ.Չ. Սարգիսիայի Նախարարները . Վիկտոր Ամատուս Բ .
յամի 1720ին Սիկիլեան Սարգիսիային հետ փոխելն ետքը, թա-
գաւորական ատրիճանն ու անունը, ինչպէս որ Սիկիլիայի մէջ
1713էն ետքը կը վարուէր, Սարգիսիայի տէրութեան ալ տուաւ :
Հիմնական թագաւորական ջեղը Սափոյական - Գարնիեան ջեղ
կ'ըսուի :

Իննեւ-գրասաններու դար :

Եւրոպայի մնաւանդ Գերմանիայի այլ եւ այլ տէրու-
թիւններուն առ դարուս առջի բաւորին մէջ ստացած Յօրի-
նուածութիւնը կամ նորէն բարձրանալն ու հիմնական ատրի-
ճանի համար Գաղղիայի 1789ին եղած մեծ յեղափոխութեան
հետեւութիւնն է : Յամի 1805ին (Գեկա. 26.) Հունդարիայի
Բրեսպուրկ քաղաքն եղած դաշնայ զօրութեամբ գրեթէ բո-
լոր Գերմանիա ու թը տարիի չափ Գաղղիայի վերին իշխանու-
թեան տակ մնաց : Նաբոլէոն 1806ին (Յուլ. 12.) Ռեւոսեան
դաշնակցութիւնը հաստատած ատենը՝ Գերմանական պետու-
թեան սահմանազրութիւնը դադրեցաւ : Աս բանի մէջ Նաբու-
լէոնի հետ (իրը ի հարկէ ու ժամանակին պարագայից եւ նոյն Նա-
բոլէոնին զօրութեան տիրաւած) միաբանեցան Գերմանիայի
չատ իշխանները կամ տիրոջները, ու անոյ Գերմանական պե-
տութեան հետ ունեցած ավէն կապակցութիւնին ու յարա-
բերութիւնին թողուցին : Ասկից շարժեցաւ Փրանսիական Բ .
կայսրը (1806. Օգոս. 6.) Գերմանական պետութեան Գլխաւո-
րութեան կամ Գլխոյ պատուանունը այսինքն Գերմանական կայս-
րանունը թող տալ. որով եւ այն հին Գերմանական պետութիւնը,
որ (843էն մինչեւ 1806) 963 տարի տեւած էր՝ վերջացաւ, ու
անոր տեղն եկաւ Ռեւոսեան դաշնակցութիւնը : Ասկից ետքը Գեր-
մանայի շատ իշխանները նոյն երկրին տիրոջներուն մէջէն Ռեւո-
սեան դաշնակցութեան անդամ ըլլալներուն վերին իշխանու-
թեան տակ դրուեցան : Աս անդամներն էին Պաւիերայի ու
Վիւրթեմպերկի թագաւորները, Պատենի, Հէսսենի ու Վերկի
մեծ դուքսերը, Նասսաի դուքսը ու Ֆրանքֆուրդ աղատ քա-
ղաքը : Ետքէն առ դաշնակցութեան մէջ մտան Սաքսոնիայի
կայսրընտիր իշխանը՝ որ թագաւորութեան պատիւ ու անուն
առաւ, ինչպէս նաեւ արիւ ըրանի մը Գերմանիայի տիրոջ իշ-
խանները :

Երբ որ Նաբոլէոնի կայսրութիւնը Գաղղիայի մէջ դա-

դրեցաւ, Գերմանիայի հիւսիսային արեւմտեան կողմերն ալ նոյն
կայսրութեան իշխանութիւնն ու անոյ նաեւ ունեւտեան դաշ-
նակցութիւնը վերջացաւ : Վիէնայի ժողովոյն մէջ (1814 ու
1815) այն ավէն Գերմանայի իշխանները, որոնք մինչեւ ան ա-
տեն այլ եւ այլ զիպուածներու պատճառաւ մնաւանդ Գեր-
մանական պետութեան վերջնապարջն ու ունեւտեան դաշնակ-
ցութեան հաստատուելովը անկախ կամ ինքնիշխան տէրութիւն
ստացած էին, իրարու հետ մասնաւոր դաշնակցութիւն մ'ըրին,
որ եւ ըսուեցաւ Գերմանական դաշնակցութիւն, որով իրարու ան-
կախութիւնը պահելու մէկը մեկալին երաշխաւոր եղաւ . եւ ու-
րիշ կարգաւորութիւններ՝ առանձին Գերմանիայի ապահովու-
թեան համար՝ հաստատեցին : — Արդէն (1814ին Մարտի 1.)
Հոման եղած դաշնայ զօրութեամբ Եւրոպայի տէրութեան
հաւասարակշռութիւնը կամ մեկզմեկէ անկախ ըլլալը նորէն հաս-
տատուած էր . 1818ին (Նոյ.) Գաղղիա ալ Ագոսիպոլանիայի
(Ասիէնի) դաշին զօրութեամբ Եւրոպայի գլխաւոր տէրու-
թեանց մէջ առնուեցաւ : Աս կարգաւորութիւնն ու տէրու-
թեանց սահմաններն ու պայմանները մինչեւ 1830, ու անկից
ետքը մինչեւ 1848 գրեթէ անփոփոխ մնացին :

Ժ.Է. Պաւլիսիայի Նախարարները . Պաւիերա երկրոս-
աններոջ գարնի սկսեալ սեպտեմբեր քսերու իշխանութեան
տակ էր . 1356ին իր դուքսը կայսրընտրական պատիւն ընդու-
նեցաւ . իսկ 1805ին Մաքսիմիլիանոս՝ որ մինչեւ ան ատենը իր
նախորդներուն պէս միայն դուքս կ'ըսուէր՝ թագաւորի անուն
ու պատիւ առաւ : Թագաւորական ջեղը կ'ըսուի Վիպրիւպիեան :

Ժ.Ը. Վիւրթեմպերկի Նախարարները . 1495էն սկսեալ
դքսութիւն էր . 1803ին դուքսը կայսրընտրութեան պատիւ ա-
ռաւ . իսկ 1806ին (Յունու. 1.) թագաւոր անուանեցաւ : Թա-
գաւորական ջեղը Վիւրթեմպերկեան ջեղին Շրոտեմպերեան
ձիւղէն է :

Ժ.Թ. Պարենի մեծ դաշնակցութիւնը . հին ատենները միայն
սահմանակալ կոմսութիւն էր . 1803ին կայսրընտրութեան պա-
տիւ եւ անուն առաւ . իսկ 1806ին (Յուլ. 12.) մեծ դքսութիւն
եղաւ : Իււժ դքսին ջեղը կ'ըսուի Յէրնիէն :

Ի. Սաքսոնիայի Նախարարները . 1548էն սկսեալ կայսր-
ընտիր իշխանի տակ էր . 1806ին (Գեկա. 11.) եղաւ թագաւո-
րութիւն : Թագաւորական ջեղն է Ալթեյքիւնեան, կամ Վիպրիւ-
նեան տոհմին գլխաւոր ձիւղը :

ԻԱ-ԱԷ. Պերմանական դաշնակցութեան կամ Գերմա-
նիայի պլուրի Տէրութիւններէն Սաքսոնեան-Գոսպոլի-Վոլթա, Սաք-

տնեան - Մայիսի 15-ին ու Սասնաւան - Արթուրեանքի դքսութիւնները 1806ին (Գեկա. 15.) Հէսսէն - Տարսիպարայ մեծ դքսութիւնը 1806ին (Յուլ. 12.) Կասսա - դքսութիւնը 1806ին (Յունի. 30.) երկու (երեք ու կրասեր) Ռուսիա իշխանութիւնները 1806ին (Ապր. 9.), Վալտէի իշխանութիւնը 1806ին, Հոնդուրասիան - Հիւնիսիէն ու Հոնդուրասիան - Սիլեմա-իլիէն իշխանութիւնները 1806ին¹ . ու Լիւն-բուրգիայի իշխանութիւնը 1806 տարւոյն այլ եւ այլ ամիսներուն մէջ ըստ մասին Կարօլէնի նոյն տարի Հաստատած Ռե-նտասն դաշնակցութեան մէջ իրենց կամօքը մտնելուն համար՝ հիմակուան ունեցած անկախ իշխանութիւննին ստացան, ու այն դաշնակցութիւնը վերջանալէն ետքն ալ նոյնին մէջ Հաստատուեցան: Իսկ Անհալթ-Տեսսաւ, Անհալթ-Պեյնպորքի ու Անհալթ-Գեյտլին² դքսութիւններն, ու Լիքթէ եւ Ծառանպորքի-Լիքթէն, ու Զիլբըրգի-Ստիպիւսանաւդէն եւ Զիլբըրգի-Ռոստրոլդերայի իշխանութիւնները 1807ին նոյն դաշնակցութեան մէջ մտնելով՝ հիմակուան աստիճաննին առին, ետքն ալ անոր մէջ մտացին:

1Ը. Պրասնշլայի՝ Վոլֆենպի-դորէլ դքսութիւնը 1235ին հաստատուած էր. 1692ին կայսրնարութեան աստիճանն ու պատիւն ընդունեցաւ. 1806ին Գաղղկացիք ստոր երկիրը զբաւեցին: 1813ին իր ազատութիւնն ու անկախութիւնը նորէն ստացաւ: Տիրող ցեղն է Վէլֆ-Էսթեան:

1Թ. Հէսսէնի կայսրնարական իշխանութիւնը 1803ին աս պատուոյն հասաւ. 1806ին Գաղղկացիք անիկա իրենց իշխանութեան տակն առին. բայց 1813ին նորէն իր անկախութիւնը ստացաւ, ու 1816ին Փոստայի մեծ դքսութիւնն ալ իր իշխանութեանը տակ մտաւ: Տիրող տունն է Հիլե իլի-բիլեան ցեղէն:

Խ. Բարմայի (Բեռլինցայի) ու Պոստրալայի (Տեա) դքսութիւնը 1545էն սկսած իրենիշխան եղած էր: 1814ին (Ապր. 11.) բոլոր իր երկիրները Աւստրիայի ժառանգութիւն եղան. նոյն տարին անոր կառավարութիւնը տրուեցաւ Մարիամ Լուիզ Աւստրիայի արքիդքսուհւոյն, Կարօլենի ամուսնոյն կամ Գաղ-

¹ Աս երկու Հոնդուրասիան իշխանութիւնները թէպէտ եւ 1849ին Պրուշի թագաւորին (իր Հոնդուրասիան ազգատոհմին գլխուն) վերին իշխանութեան տակ մտան, բայց իրենց իշխանները տիրեց իշխան ըլլալու երաւուրը պահեցին: Ասոր համար ալ իրենց դուստրները տիրող իշխանաց ու թագաւորաց հետ կրնան ամուսնանալ, ու այն ամուսնութեանէ ծնած զաւակները իրենց Տօքը դա՛նք յաջորդէն!
² Յամի 1847 Նոյ. 23. Անհալթ-Գեյտլէնի գուբառն անժառանգ մեռնելով իր երկիրն ալ Տեսսաւի դքսին իշխանութեան տակ մտաւ:

ղիացւոց կայսրուհւոյն. իսկ 1815ին թէպէտ եւ աս իշխանութիւնն անոր վրայ մինչեւ իր մահը հաստատուեցաւ, բայց 1817ին Ապանիայի հետ եղած դաշին համեմատ որոշուեցաւ՝ որ աս դքսութիւնը Մ. Լուիզին մահուանէ ետքը Լուքսբայի դքսին անցնի, ու նոյն Մ. Լուիզին զաւակներուն համար Բոնդեմիայի մէջ ըլլող հայրենական երկիրներէն մաս մը ստանալուեցաւ: Աս որոշումը 1847ին ի գործ դրուեցաւ: Տես վերը (ԹԱ) Լուքսբայի վրայ գրածնիսալ:

ԽԱ. Մարմայի դքսութիւնը 1452ին սկսած է. ու 1814էն ետքը Աւստրիայի կայսերական տան կողմնական մէկ գծին կամ ճիւղին իշխանութեանը տակ մտաւ, որն որ կ'ըսուի Աստրիական - Էսթեան:

ԽԲ. Համնովերի իստրաորս-իւնիւնը 1814ին (Հոկտ. 12.) թագաւորական պատիւն ու աստիճանն ընդունեցաւ: Հոս տիրող ցեղը 1714էն ի վեր նաեւ Անգղիայի մէջ կ'իշխէր, ու Անգղիայի թագաւորը նաեւ Համնովերի թագաւոր կ'ըսուէր ու հոս փոխաբայ մը կը դնէր: Բայց 1837ին Անգղիայի թագաւորութիւնը իրական ցեղին անցնելով՝ որովհետեւ Համնովերի սահմանադրութեան համեմատ կին իշխող չիկրնար ըլլալ հոս Անգղիայի թագաւորական ցեղէն (Վիկտորիա թագուհւոյն հօրեղբայրը) երնեստոս Աւգոստոս թագաւոր եղաւ, ասանկով Համնովերի ու Անգղիայի զահէրը իրարմէ բոլորովին զատուեցան: Աս թագաւորական ցեղն է՝ Պրասնշլայի-Լիւնեպորցիէն կամ Վեյֆէան սոհմին կրտսեր զլուսաւոր ճիւղը:

ԽԳ. Սասնեան - Վայմար - Այլեմիտի մեծ դքսութիւնը 1815ին (Ապր. 4.) աս աստիճանն հասաւ:

ԽԴ. — ԽԷ. Պերմանիայի չորս աղայ դքսութիւնը. Լիւպէտ, Փրոսնիքս-բար-ա-Մայնի, Պալեմն ու Հասնորքի, Գերմանական կայսրութեան գրեթէ հազար տարեկան տեւողութեան տեսնը՝ իբր նոյն կայսրութեան քաղաքները կառավարուելէն ետքը՝ 1815ին (Մայ. 8.) իրենց անկախութիւնը ստացան:

ԽԸ. Պրուսիայի մեծ դքսութիւնը, հին ատենները Մէլդիկեան անուանի սոհմին ժառանգութիւնն էր, որն որ 1596ին մեծ դքսութեան պատուանունը ստացաւ: Երբ որ (1737ին) աս սոհմին յաջորդութիւնը լքնցաւ, աս տերութիւնն Աւստրիայի կայսերական տան անցաւ, ուստի եւ հոս իշխող մեծ դուքսը նաեւ արքիդուքս Աւստրիոյ կ'ըսուի: Վիեննայի ժուլովքը 1815ին Գոսկանայի տերութեան սահմաններն ու յարաբերութիւններն որոշեց ու ըստ այսմ որոշման յամի 1847—1848ին Լուքսբայի դքսութիւնն ալ Գոսկանայի մեծ դքսին անցաւ:

ԽԹԹ. Օլտէնպուրի և Տէրէնհորդ կոմսթիւններէն միացած՝ 1777ին դքսութեան ստաիճանն ստացաւ. իսկ 1815ին (Յունի. 9.) մեծ դքսութեան պատիւն առաւ: Տիրող յեղը Հոլտայն-Վորտընթեան կրտսեր մասնաւոր զօճին կրտսեր ճիւղէն յառաջ կու գայ:

ԾԻՆ. Մեխլենպուրի-Շլէյն ու Մեխլենպուրի-Շլոտելց Վեդդա-Նիւնները, ի սկզբան երկու դքսական ճիւղերու իշխանութեան տակ էին, որոնք 1808ին Ռեյստեան դաշնակցութեան մէջ մտան, բայց 1813ին անկից զատուեցան ու 1815ին (Յունի. 28.) մեծ դքսութեան պատիւն ու անունն առին: Տիրողները Գրապոլ տոհմին Մեխլենպուրիեան զլլաւոր ճիւղէն կամ դժէն յառաջ կու դան:

ԾԻՄ. Յոնիակոս կղզիներուն (որ են՝ Գորֆու, Բարոյ, Ս. Մարտ, Ինտա, Բեթալմիա, Չանրա ու Չերիլոյ.) պարս Գորֆու-Նիւնը՝ Անդրիպացոց պաշտպանութեան տակ՝ 1815ին (Նոյ. 5.) Եւրոպայի անկախ ու պաշտպանեալ տէրութիւններուն կարգը մտաւ:

ԾԻՆ. Հեխան - Հոլտայն-Վորտընթեյ երկրակալ կոմս-Նիւնը, 1816ին (Յունի. 15.) անկախ տէրութիւն եղաւ: Տիրող յեղն է Հեխան-Ռեյնլենպուրի կողմնական կրտսեր զիծը:

ԾԻՄ. Ս. Մարիոսի նասարալպետութիւնը, որուն երկիրը Հոլմայի քահանայապետին կամ Եկեղեցւոյ սահմաններուն մէջն է ու միջին դարուն անձանօթ ժամանակները իր դոյութիւնը ստացած է, 1817ին իրբեւ անկախ տէրութիւն ճանչցուեցաւ Հոլմայի տէրութիւնէն:

ԾԻՆ. Յոնասարսի Ռաբա-որո-Նիւնը. Յոյները չորսհարիւր տարիի չափ Օսմանեան տէրութեան տակ մնալէն ետքը, իրենց երկրին մէկ մասը սա տէրութեան իշխանութիւնէ դուրս ելաւ. 1827ին (Յուն. 7.) քրիստոնեայ տէրութիւնները դանիկա իրբեւ անկախ տէրութիւն ճանչցան. իսկ Օսմանեան տէրութիւնը 1830ին (Ապր. 24.) անոր անկախութիւնն ընդունեցաւ, ու 1832ին (Մայ. 24.) Պալիերայի թագաւորական (Ալեքսանդրեան) յեղէն Օթմն Ա. իշխանին տակ իրբեւ ժառանգական թագաւորութիւն հաստատուեցաւ:

ԾԻՉ. Բեդլիայի Ռաբա-որո-Նիւնը, 1815էն սկսեալ Հոլմայի տէրութեան մէկ մասն էր, բայց 1830ին (Սեպտ.) յեղափոխութիւն մը ըլլալով՝ անկից բաժնուեցաւ, ու 1831ին (Յունի. 4.) եղաւ ժառանգական թագաւորութիւն Սաբոնեան-Գոպուրի-Կոթայի իշխող յեղին կողմնական դժէն Լէոբոլտոս Ա. իշխանին տակ, որ հիմակ կըսուի թագաւոր Բեդ-

զիպացոց: Նոյն տարին (Նոյ. 15.) Եւրոպական մեծ տէրութիւններն աւ թագաւորութիւնն իրբեւ անկախ ճանչցան:

ԾԻՄ. Մոնտեյի Իշխանութիւնը, Սարդինիայի Նիցցա կամ սութեան երկրին մէջ տեղերը երկուք ու կէս մըն պեռնով, մինչեւ 1641 Սպանիայի վերին իշխանութեան կամ պատպանութեան տակն էր. անկից ետքը մինչեւ 1815 Գաղղիայի պաշտպանութեան տակ մնաց, իսկ 1817ին (Նոյ. 8.) եղած յայտարարութեամբ Սարդինիայի վերին իշխանութեան տակ իրբեւ անկախ տէրութիւն ճանչցուեցաւ, ու նոյն Սարդինիա հոն պահապան զօրը կը խաւրէ: Տիրող իշխանը մինչեւ 1731 կրիմայի տոհմն էր: Նոյն տարին աւ յեղին արու յաջորդութիւնը լինանով, իշխանութիւնը վերջին իշխանին փետային Գորինի կոմսին սնցաւ. ու ասոր որդին կրիմայի յեղին զեմանանն ու անունը ստաւ, ուստի եւ իշխող տոհմը հիմակ ալ կըսուի կրիմայութեան:

ԾԻՆ. Պենպինի կոմս-Նիւնը, իր մէջ քնիքհալէն ազատ երկիրը պարունակելուն՝ 1825էն (Յունի. 8.) սկսեալ Օլտէնպուրի մեծ դքսին պաշտպանութեան տակ Գերմանական դաշնակցութեան մէկ մասը կամ անդամը կը կայացուցանէ:

ԾԻՄ. — ՎԱ. Ս. Սպանիայի, Մոլդաւիայի ու Սերբիայի (Ռուս, Պոլսոս, Սերբ) Իշխանութիւնները՝ Օսմանեան բարձրագոյն դրան վերին իշխանութեան տակ մասնաւոր իշխաններու ձեռքը կը կառավարուին:

ԽԻՄ. Մոլդաւիա հովտը Սպանիայի Գաղալիկա դաւառին մէջ իրբեւ հասարակապետութիւն իր բնակիչներէն կը կառավարուի, եւ իր սահմանը կամ երկիրը Գաղղիայի ու Սպանիայի տէրութիւնները իրբեւ չէզոք կը ճանչնան:

Գրաբա-Սահաստանի մէջ՝ 1815էն (Յունի. 8.) սկսած Աւստրիայի, Ռուսիայի ու Պրուշի պաշտպանութեան տակ իր պարս Գորֆու-Նիւն կառավարուելէն ետքը՝ 1846ին աւ երէք տէրութեանց միարան խորհրդակցութեամբ Աւստրիայի արուեցաւ ու անոր ձեռքն ըլլող Լեհաստանին (Կալիցիայի) մասին հետ միացաւ: Եւ աւ պատճառաւ Աւստրիայի կայսեր պատուանուններուն մէկն ալ եղաւ Գրաբա-Նիւն Վեդդա-Նիւն: Ուստի հիմայ Գրաբաւ աղան կամ անկախ տէրութիւններուն կորզը չեղարուի:

Պրազիլիայի կայսրութիւնը :

Պուստատանի, Ճէնայ (Չիւի) ու Մեծին Բրիտանիայի տէրութիւններէն ետքը՝ Տին ու նոր աշխարհին տէրութեանց մէջ ամենէն մեծ ու ընդարձակ երկիր ունեցող տէրութիւնն է Պրազիլիայի կայսրութիւնը՝ որն որ Հարաւային Ամերիկային բուլոր արեւելեան մասը կամ կէտը կը բաժանողակէ, ըստ վերջին հաւաստական հաշուի՝ իբր 142,625 բառակուսի միջոն տեղ, որուն երկրին մէկ մասը ծովեզերեայ ցած գետին է, մէկ մասը դէպ ի ներսերը աւելի լեռնային է, ու մէկ մասը դաշտային շատ գետերով, որոնց գլխաւորը՝ Մարանիոն կամ Գեօ Ամազոնից՝ բոլոր երկրիս վրայ բլրող գետերուն մէջ ամենէն մեծն է: Իր ամենէն բարձր լեռը Պարանաիտա՝ ծովու երեսէն 513 սաք բարձր է: Երկրին ընդարձակութեանը նայելով՝ որ հիւսիսէն դէպ ի հարաւ 500 միջոն տեղ կ'երթայ, իր ոչարձախնը կամ եղանակին հանգամանքը այլ եւ այլ տեղեր իրարմէ շատ տարբեր պիտ'որ ըլլար. բայց որովհետեւ իր դիրքը (բեւեռը) բարձր չէ, անոր համար տարւոյն եղանակներն ալ իր այլ եւ այլ կողմերը իրարմէ այնչափ տարբեր չեն. տարբերութիւննին ջերմային ու բարեխառն դասիներուն մէջ եղածն է. միայն չոր ու անձրեւային ժամանակներ ունի. ձիւն խիստ քիչ կու գայ: — Բնակչայ թիւը թիւեղատեւ ճիշդ չեկրնար որչափ, բայց կլոր թուով վեց միլիոն կը համարուի, որոնց մէկ մասը բուն տեղւոյն սկզբնական բնակիչներն են, մէկ մասը սեւեր ու տեղացի կամ դուրսէն եկած սպիտակներ են, ու մէկ մասն ալ բուն բնակիչներէն ու օտարականներէն յառաջ եկած այլ եւ այլ յեղեր: Սպիտակներն ըստ մեծի մասին Փորթուկացի դաղթականներէն յառաջ եկած են: Երկրին մշակութիւնն ու վաճառականութիւնը բանի մը տարիէ ի վեր սկսան յաջողութեամբ յառաջ երթալ, որովհետեւ տէրութիւնը խել մը քաղաքային փոփոխութիւններէն ետքն առ երկու ձիւղերուն աւելի մտադիր ըլլալու սկսաւ, ու միանգամայն հին ատենուրեւ յառաջ եկած բունական խառութիւնները վերջան ու ամէն բանի մէջ քիչ մը ազատութիւն մտաւ: Բայց արհեստներն այնչափ ծաղրած չեն, հողին հասարակ կենաց հարկաւոր ըլլող բաներուն կազմութեանը համար դործարաններ կը դանտեն: Ասոր համար դուրսէն ներս մտնող վաճառները երկրէն դուրս խաւրուող վաճառքներէն ու բերքերէն շատ աւելի են: —

Պրազիլիայի սկզբնական անցքերն գրեթէ բոլորովն անյայտ են. ուստի իր պատմութիւնը կը սկսի երկիրը Եւրոպացւոց ծանօթ ըլլալէն ետքն հանդիպած դէպքերէն: Իբր սայոց կը պատմուի որ 1483ին, այսինքն Բրիտա. կոլոմպոսին բուն Ամերիկան դատելէն ութը տարի առաջ, Մարտինու Պէհայմ անունով գերմանացի մը (Կիւրնպէրի քաղաքը ծնած), որն որ վաճառական ու միանդամայն մաթէմատիկոս ու աստղագետ էր, իր մէկ ծամբորդութեան ատեն այնտեղ մտնելիւրէն լեռնաստան հովիտէն բռնելով այնչափ առաջ գնաց՝ որ Պուզելիայի երկիրը՝ հիմակուան Բէռնամպուդոյ գաւառին դին գտաւ, ու որովհետեւ ինքն ան ատենները Բորդուկալի տէրութեան հպատակն էր, անոր համար նոյն թագաւորութեան ահուամբ այն նոր երկիրը գրաւեց: Բայց Պրազիլիայի գտնուելուն հաստատուն պատմութիւնն աւել. 1500ին բորդուկայից Պետրոս Ալբարէզ Գապրալ թագաւորական նաւատորմիցն մը հրամանատարը ըստ պատահման՝ այսինքն Լիսաբոնէն Հնդկաստան երթալու համար ելած ատենը՝ ակամայ դէպ ի արեւմուտք իր նաւերը շփելով՝ հարաւային Ամերիկայի ծովուն յորձանքին մէջ մտաւ, ու գնաց հասաւ Պրազիլիայի եզերքը, զորն որ նոյն տարին օգոստոսի 23ին Բորդուկալի թագաւորին համար նուաճեց ու անուանեց Երկր սուրբ Խաչի (Գերաուս օրս Սանթա Բերուդ), ու երկրորդ օրը մտաւ սպասով նաւահանգիստ մը: Աս բանիս աւետիքը Բորդուկալ նաւով մը խաւրելէն ետքը՝ ինքը հոնկից ելաւ ու իր ծամբորդութիւնը յառաջ տանելու սկսաւ: Գապրալէն դրած անունն ետքն փոխուեցաւ, ու հաս շատ դըռտուող շիկակարմիր կամ կրակ գարձած ածուխի գունով փայտի մը պատճառաւ, որ Բորդուկալի լեզուաւ Փոս օրս Պրաուալ (կրակ օրս արաբա՝ արաբի փոշոյ) կ'ըսուի, Պրազիլիա ըսուեցաւ: Արդ թէ՛ պէտ էր Բորդուկալն տէրութիւնն առ ընդարձակ երկիրն իր իշխանութեանը տակ առաւ, բայց իսկզբան միայն ամէն տարի երկու նաւ լեցուն պատժապարտներ, յանցաւորներ ու գէշ կնիկներ հոն արարքի կը խաւրէր, որոնք պատիժինն ատենը Լիւննալէն ետքը կը դառնային ու վերը յիշուած փայտն ու առաջը թուակներ կը բերէին: Կտեւ շարքի եղեղի մշակութիւնն ալ հաստատեցին, ու քիչ ատենուան մէջ շարքը հասկնց դուրս ելլող գլխաւոր վաճառքներուն մէկն եղաւ: Բայց 1549ին Յովհաննէս Գ. թագաւորին հրամանաւ որոշուեցաւ Պրազիլիա դաղթականներ խաւրել, ու նոյն տարին շինուեցաւ հոն Պահիա քաղաքը, եւ Յիսուսեան կրօնաւորներ սկսան տեղացիները կրթել: 1623ին Հոլանդացիք եկան պա-

տերազմով առին սա քաղաքը, ու 1630ին ուրիշ տեղից ալ առնելով՝ 1637ին բոլոր երկրին գրեթէ կէսը Հոլանդացի տէրութեան անցաւ: Բայց քանի մը պատերազմներէ ու խռովութիւններէ ետքը վերջապէս Հոլանդացի տէրութիւնը Անդղիայի միջնորդութեամբ Բորդուկալի տէրութիւնէ 350,000 լուէ աղեւնին առնելով՝ Պրազիկեան բոլորովին թողուց: 1777ին Սպանիացիք հոս տեղաց Ս. Սակրամենթո գաղթականութիւնը պատերազմով առին ու գրաւեցին: Յամի 1689ին երկրին մէկ կողմը առատ ոսկւոյ հանք ու 1730ին շատ աղամանդ գտնուելուն համար բոլոր երկրի յարգը երթալով աւելցաւ. մանաւանդ որ Արեւելեան Հնդկաստանէն ելլող շատ բերքերը հոս չէ թէ միայն առատութեամբ կը գտնուէին, հապա անոնցմէ աւելի ազնիւ էին: —

Երբոր 1808ին Գաղղիացիք Բորդուկալ նուաճեցին, թագաւորն՝ Յովհաննէս Զ. իր ամեն բնաանեօքն ու պաշտօնատէրներով Լիսաբոնէն ելաւ ու իր կառավարութիւնը Պրազիկեա փոխադրեց, իր դահն ալ դրա Ռիո-ժանէյրօ քաղաքը, եւ 1815ին Պրազիկեայի թագաւորութեան անուն տուաւ: Ասիկց ետքը առաւելապէս եկող դասող վաճառներուն մաքսը քիչ-ցուելով՝ Պրազիկեայի հաղորդակցութիւնը Եւրոպայի հետ դիւրեցաւ ու յաճախելու սկսաւ. շատ օտար վաճառականներ եկան Ռիո-ժանէյրօ հաստատուեցան, նաեւ երկրին այլ եւ այլ կողմերը գաղթականներ յաճախեցին: Բայց 1821ին թագաւորը նորէն Եւրոպա իր երկիրը գառնալու որոշելով՝ Ապրիլի 26ին իր երեց որդին Պետրոս (Տոմ Էտորոս) իբրեւ իր անուամբ հոն տիրող իշխան թողուց, ու ինքը նաւ մտաւ Եւրոպա անցաւ: Քանի մը ամիս ետքը երբոր Պետրոս Լիսաբոն կանչուեցաւ ու երթալու պատրաստութիւն կը տեսներ, մեծամեծները շուղելով զինքը թողուլ՝ ապստամբութիւն հանեցին եւ արեւն հեղութիւն ալ եղաւ. մինչեւ Պետրոս ստիպեցաւ՝ 9 Յունու. 1822 հրապարակաւ խոտանալ որ Պրազիկեա կը մնայ, նաեւ բոլոր Բորդուկալի զինուորները կամ դռնդերը հոնկից հանեց. ու նոյն տարի Յունիսի մէջ աւաղաժողով մ'ըրաւ 100 ազգային երեսփոխաններու, որուն մէջ սահմանուեցաւ՝ որ Պրազիկեա Բորդուկալի տէրութենէ բոլորովին բաժնուած է. սակայն Բորդուկալի աւաղաժողովը (Գորդէա) նոյն Պետրոս իշխանը նորէն Բորդուկալ կանչեց, ծանուցանելով որ եթէ չդալու. քլայ Բորդուկալի դահն վրայ ունեցած իրաւունքը պիտ'որ կորսուցնեն: Ասով ալ Պրազիկեայի աւաղաժողովոյն որոշումը հաստատ մնաց. իշխանը 1822ին Հոկտեմբերի 12ին անուանուեցաւ տահմանա-

դրական Այսպ Գրազիկեայի ու բուռեցաւ Պետրոս Ա: Յամի 1825ին Լոնդոն ու Լիսաբոն եղած բանակցութիւններէն ետքը՝ Բորդուկալ Պրազիկեայի անկախութիւնը ծանցցաւ ու ընդունեցաւ, ինչպէս նաեւ ուրիշ մեծ տէրութիւններն ալ քիչ մը ետքը նոյնն ընդունեցան:

Որովհետեւ Պրազիկեայի սահմանադրութեան համեմատ Պետրոս Ա. Պրազիկեայի կայսր մնալով Բորդուկալի վրայ ալ չէր կրնար իշխել, անոր համար երբոր 1826ին Մարտի 10ին իր հայրը Յովհաննէս Զ. մեռաւ՝ Բորդուկալի թագաւորութիւնն իր երեց դստերը՝ Մարիամին (Մարիա տա Ալօնիա) տուաւ, ու ինքը Պրազիկեայի մէջ իր կայսրութիւնը կը վարէր: Բայց մեծամեծաց ու ժողովրդեան մէջ իրեն դէմ եղած զգածմունքն ու յաճախած խռովութիւնները՝ որոնք ոչինչ կերպով կրցաւ կարգի դնել ու բոլորովին դադրեցնել իրեն պատճառ եղան՝ որ 1831ին Ապրիլի 7ին իր կայսրութիւնէն ու թագէն հրաժարելով՝ անիկա իր վեց տարեկան որդւոյն թողուց ու նոյն ամսոյն 13ին նաւ մտաւ Եւրոպա դարձաւ: Որովհետեւ նոր կայսրը՝ Պետրոս Բ. այն հասակին մէջ ինք իրեն չէր կրնար երկիրը կառավարել, անոր համար խորհրդով սենեակները քանի մը խնամակալուներ կամ կառավարներ անուանեցին, որ մինչեւ նոր կայսեր չափահասութեան ժամանակը յանուն նորա կառավարութիւնը յառաջ տանին: Բայց ասոնց ըրած անկարգ կառավարութիւնն ու ետեւէ ետեւ ելած խռովութիւնները երկրին երեսփոխանները ստիպեցին զեռ. աստեղը չհասած տանուհինգ տարեկան կայսրը չափահաս հրատարակել. ուստի 1840ին Պետրոս Բ. իր երկրին կառավարութիւնը ձեռք առաւ ու իր պաշտօնեաններովն սկսաւ կառավարել. տարի մը ետքն ալ (18 Յունու. 1841.) մեծ հանդիսութեամբ պսակեցաւ կայսերական թագով. Բայց տէրութեան մէջ խռովութիւնները միշտ պսկաւ չէն:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Իտրուպի վեհապետաց ցեղաբանութիւնը :

ԱՆԳՂԻԱ (Մայրաքաղաք՝ Լանտոն. կրօն՝ անդղական.)
Թագաւոր՝ Վիկտորիա Ա. (Անգղիայի Թագաւորներուն Գեորգ Գ-ին ու Կառլինէրմոս Գ-ին եղբորը Գեորգի դուքսին՝ Եղուարդին դուստրը.) ծնած 24 Մայ. 1819. յաջորդեց իր հօրեղբորը Կառլինէրմոս Գ-ին 20 Յունիսի 1837. սպախուած 28 Յունիսի 1838. ամուսնացած 10 Փետ. 1840 Սաքսոնեան - Գոպուրկ Կոթայի Ալբերդ իշխանին հետ. (ծն. 26 Օգ. 1819) — Թագաժառանգ՝ Ալբերդ Եղուարդ Ուելսի իշխան, ծն. 9 Նոյ. 1841:

ԱՆՀԱՆԳՈՒՅՈՒՆ (Մայրաքաղ. Պարէնդէտդ. կրօն՝ աւետարանական.) դուքս՝ Ալէքսանդր Կարոյու, ծն. 2 Մարտ. 1805. յաջորդեց իր հօրը 24 Մարտ. 1834. ամնն. 30 Հոկտ. 1834 Հորդայն - Կլեքսպուրիի Փրիզէրիկա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 9 Հոկտ. 1811):

ԱՆՀԱՆԳՈՒՍԵՍՍԱՒԻՆ (Մայրաքաղ. Տեսաւ. կրօն՝ աւետարանական.) դուքս՝ Լէոբոլտո Փրիզէրիկոս, ծն. 1 Հոկտ. 1794. յաջորդեց իր հաւան 9 Օգոստ. 1817. ամնն. 18 Ապր. 1818 Պաուշի Փրիզէրիկա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 30 Սեպտ. 1796. † 1 Յունու. 1850.) — Ժառանգ՝ Լէոբոլդուս Փրիզէրիկոս, ծն. 29 Ապր. 1831:

ԱՆՍՏՐԻԱ (Մայրաքաղ. Վիեննա. կրօն՝ ուղղափառ.) կայսր՝ Փրանկիսկոս Յովսէփ, ծն. 18 Օգ. 1830. Թագ. 2 Դեկ. 1848. ամնն. 24 Ապր. 1854 Պաւլերայի Թագաւորային ցեղէն Եղուարթեթ դքսուհւոյն հետ. (ծն. 24. Դեկ. 1837): — Թագաժառանգ՝ Ռուսարլոս, ծն. 21 Օգ. 1858:

ԲԱՐՄԱ (Մայրաքաղ. Բարմա. կրօն՝ ուղղափառ.) դքսուհի Խնամակալ (27 Մարտ 1854. Էրկանը՝ Փերդինանդոս Կարոլուս Լուդ. դուքսին սպաննուելէն ետքը.) Մարիամ Լուիզ Պարպոնեան՝ Կարոլոս Ժ. Գաղղիայի Թագաւորին որդւոյն Պեռլի դքսին դուստրը, ծն. 21 Սեպ. 1819. ամնն. 10 Նոյ. 1845. — Գուքո անշափահաս՝ Ռորերտոս, ծն. 9 Յուլ. 1848:

ԲԵՂԳԻԱ (Մայրաքաղ. Պրիւսէլ. կրօն՝ վեհապետի աւետարանական, տերութեան՝ ուղղափառ.) Թագաւոր՝ Լէոբոլտո Ա. ծն. 16 Դեկ. 1790. Թագ. 21 Յուլ. 1831. ամնն. 9 Օգ. 1832 Լուիզ իշխանուհւոյն՝ Գաղղիայի Լուդովիկոս Փրիզպպոս Ա. Թագաւորին դուստրը հետ. (ծն. 3 Ապր. 1812. † 11 Հոկ. 1850.) — Թագաժառանգ՝ Լէոբոլտոս Լուդովիկոս, Պրապանդի դուքս, ծն. 9 Ապր. 1835. ամնն. 10 Օգ. 1853 Մարիամ Հենրիէ Աւստրիայի արքեդքսուհւոյն հետ. (ծն. 23 Օգ. 1836):

ԲՈՐԴՈՒԿԱ (Մայրաքաղ. Լիսաբոն. կրօն՝ ուղղափառ.) Թագաւոր՝ Պետրոս Ե. աէ Ալգանդարա. ծն. 16 Սեպտ. 1837. Թագ. 15 Նոյ. 1853. ամնն. 25 Մայ. 1858 Հոհենցոլէռն - Սիկմառնիկէնի Ստեփանիա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 15 Յուլ. 1837.) — Թագաժառանգ՝ Եղայրը Լուդ. Փրիզպպոս, ծն. 31 Հոկտ. 1838:

ԳԱՂՂԻԱ (Մայրաքաղ. Բարիզ. կրօն՝ ուղղափառ.) կայսր՝ Լուդովիկոս Նարոլէան Գ. ծն. 20 Ապր. 1808. Թագ. 2 Դեկ. 1852. ամնն. 29 Յունու. 1853 Եւգենիա Մոնդիշոյի դքսուհւոյն հետ. (ծն. 5 Մայ. 1826.) — Թագաժառանգ՝ Եւգենիոս Լուդովիկոս Նարոլէան. ծն. 16 Մարտ. 1856:

ԴԱՆԻԱ (Մայրաքաղ. Գորեն՝ Տալին. կրօն՝ աւետարանական.) Թագաւոր՝ Փրիզէրիկոս Ե. Կարոլոս Բրիտանիան. ծն. 6 Հոկ. 1808. Թագ. 20 Յունու. 1848. Էրրորդ անգամ ամնն. 7 Օգ. 1850 Գաննեթ կոմսուհւոյն հետ: — Թագաժառանգ՝ Փերդիանոզ (հօրեղբայր) ծն. 22 Նոյ. 1792:

ԴՈՍՏԱՆԱ (Մայրաքաղ. Ֆիրդեհյա. կրօն՝ ուղղափառ.) մեծ դուքս՝ Լէոբոլտոս Բ. ծն. 3 Հոկ. 1797. արքեպ. 18 Յունի. 1824. Էրրորդ անգամ ամնն. 7 Յունի. 1833 Սիկիլիայի Թագաւորին քրոջ՝ Մարիամ Անտոնիա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 19 Դեկտ. 1814.) — Ժառանգ՝ Փերդինանդոս, ծն. 10 Յունի. 1835:

ԼԻՒԻԷՆՇՏԻՆԱ (իշխանանիստ պաւս՝ Վառուց. բայց իշխանը հիմնց գրեթէ միշտ Վիեննա իր փառաւոր պալատին մէջ կը բնակի. կրօն՝ ուղղափառ.) իշխան՝ Ալլոիզիոս Յովսէփ. ծն. 26 Մայ. 1796. յաջորդեց իր հօրը 20 Ապր. 1836. ամնն. 8 Օգ. 1831 Փրանկիսկա Գիւնթի կոմսուհւոյն հետ. (ծն. 8 Օգ. 1813.) — Ժառանգ՝ Յովհաննէս, ծն. 5 Հոկ. 1840. (Աս իշխանին կալուածներուն մեծ մասը՝ իբր 104 քա. մղ. երկիր՝ Աւստրիայի ու Պաուշի տերութեանց մէջ է, 600,000 բնակիչով ու իբր մէկ ու կէս միլիոն ֆիրթին տարեկան եկամուտով):

ԼԻԲԻԷՆՇՏԱՌՈՒՄՊՈՒՐԿ (Մայրաքաղ. Պիւքէպուրկ. կրօն՝ կալուեանական.) իշխան՝ Գեորգ Կառլինէրմ. ծն. 20 Դեկտ. 1784.

յաջորդեց իր հօրը 13 փետր. 1787. տիրեց 18 Ապր. 1807. ամսն. 23 Յունիս. 1816 Իդա կարողնա վալուեքի իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 26 Սեպտ. 1796). — Ժառանգ. Ատորիոս Գեորգ, ծն. 1 Օգ. 1817. ամսն. 25 Հոկտ. 1844 վալուեքի Հերմիներ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 29 Սեպտ. 1827):

ԼԻԲԻԷ-ՏԷԴՄՈՒՏ (Մայրաքղ. Տեղանլա. կրօն՝ կալուեանահան.) իշխան՝ Լեոբոլդոս, ծն. 1 Սեպտ. 1821. տիրեց 1 Յունու. 1851. ամսն. 17 Ապր. 1852 Շվարցպուրկ-Ռուտովը շղատաղի Եղիսաբեթ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 1 Հոկտ. 1833):

ՀԱՆՆՈՎԷԻ (Մայրաքղ. Հաննովեր. կրօն՝ աւետարանական.) Գեորգ Գեորգ Փրիդերիկոս Ե. ծն. 27 Մայ. 1819. թաղ. 18 Նոյ. 1851. ամսն. 18 Փետ. 1843 Սաքսոնեան-Ալզդէնպուրկի Մարիամ Աղեքսանդրա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 14 Ապր. 1818.) — Թագաժառանգ. Երնեստոս Ազոստոս, ծն. 21 Սեպտ. 1845:

ՀԻՍՏԷ-ԳԱՍՍԷԼ. (Մայրաքղ. Գասել. կրօն՝ կալուեանահան.) կայսրնտիր իշխան՝ Փրիդերիկոս Կուրիելմ. Ա. ծն. 20 Օգ. 1802. հօրը հետ տիրել սկսաւ 30 Սեպտ. 1831. առանձինն տիրեց 20 Նոյ. 1847. ամսն. Հանաի իշխանուհւոյն՝ Շառլոտեպուրկի կոմսուհւոյն Գերարդուային հետ. (ծն. 18 Մայ. 1806):

ՀԻՍՏԷ-ՀՈՄՊՈՒՐԿ (Մայրաքղ. Հոմպուրկ. կրօն՝ կալուեանահան.) երկրակալ կոմս՝ Փերդինանդոս, ծն. 26 Ապր. 1783. յաջորդեց իր եղբորը 8 Սեպտ. 1848:

ՀԻՍՏԷ-ՏԱՐՄՇՊԵՏԻ (Մայրաքղ. Տարմշլաաղ. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Լուդովիկոս Գ. ծն. 9 Յուն. 1806. տիրեց 16 Յուն. 1848. ամսն. 26 Գեկտ. 1833 Պախերայի Մաթիլդե կարողնա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 30 Օգ. 1813). — Ժառանգ. Եղայրը կարողս. ծն. 23 Ապր. 1809:

ՀԻՍՏԷ-ՖԻԼԻԲԻՍՈՒԼ. (Մայրաքղ. Ֆիլիբրսթալ. կրօն՝ կալուեանահան.) երկրակալ կոմս՝ կարլոս. ծն. 22 Մայ. 1803. յաջորդեց իր հօրը 25 Գեկտ. 1849. ամսն. 9 Հոկ. 1845 վելթեմպերկի Մարիամ Աղեքսանդրա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 25 Մարտ. 1818). — Ժառանգ. Երնեստոս Եղիսենոս, ծն. 20 Գեկտ. 1846:

ՀԻՍՏԷ-ՖԻԼԻԲԻՍՈՒԼ-ՊԱՌԻՖԻԼԻՏ (Մայրաքղ. Ալլուադենա. կրօն՝ կալուեանահան.) երկրակալ կոմս՝ Աղեքսիոս Կուրիլ. Երնեստոս. ծն. 13 Սեպտ. 1829. յաջորդեց իր հօրը 17 Յուն. 1851. ամսն. 27 Յունիս. 1854 Պաուլի Մարիամ Լուիզ Աննա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 1 Մարտ. 1829):

ՀՈՒԱՆՏԱ (Մայրաքղ. Ամդերսամ. Թագաւորանիստ. քղ. Հասկ կամ Լա Հէյ. կրօն՝ աւետարանական.) Թագաւոր՝ Գուրիելմոս Գ. Աղեքս. Պօղոս. ծն. 19 Փետր. 1817. թաղ. 17 Մարտ. 1849. ամսն. 18 Յունիս. 1839 վելթեմպերկի Ստեփա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 17 Յունիս 1818). — Թագաժառանգ Կուրիելմոս Օրանիայի իշխան, ծն. 4 Սեպ. 1840:

ՀՈՒԷՆՅՈՒԼԻՌ-ՀԻՒՆԿԷՆՆԻ (Մայրաքղ. Հէխենհէն. կրօն՝ ուղղափառ.) իշխան՝ Փրիդերիկոս Կուրիլ. Կոստանդ. ծն. 16 Փետր. 1801. ամսն. երկրորդ անգամ Միպուրկի սեպուհին դատերը Ամսիսա օրիորդին հետ. որն որ տիրող ասնէ չըլլալուն՝ սա ամուսնութենէ ծնած զաւակները իրենց հօրը իշխանութեան չեն յաջորդեր:

ՀՈՒԷՆՅՈՒԼԻՌ-ՄԻՍՎՈՒՆԿԷՆ. (Մայրաքղ. Միկմախիսէն. կրօն՝ ուղղափառ.) իշխան՝ Կարլոս Անտոն, ծն. 7 Սեպտ. 1811. ամսն. 21 Հոկտ. 1834 Պատենի Յովսէփա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 21 Հոկտ. 1813.) — Ժառանգ. Լեոբոլդոս, ծն. 22 Սեպտ. 1835:

ՀՈՒՍՄԱՅԻ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ (Մայրաքղ. Հոմ. կրօն՝ ուղղափառ.) Քահանայապետ՝ Պիոս Թ. (յառաջ Յովսէփ Մարիամ՝ Մաթիայի ֆերեգրիի կոմս.) ծն. Մինիկալիա 13 Մայ. 1792. Բոլոր ուղղափառ եկեղեցւոյ գլուխ ընտրեցաւ 16 Յունիս. 1846:

ՄԷՔԼԷՆՊՈՒՐԿ-ՇՒՐԷԼԻՅ (Մայրաքղ. Նայդբրէնց. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Գեորգ Փրիդերիկոս, ծն. 12 Օգ. 1779. յաջորդեց իր հօրը 6. Նոյ. 1816. ամսն. 12 Օգ. 1817 Հէսսեն-Գասսելի Մարիամ Կուրիելմոս իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 21 Յունու. 1796.) — Ժառանգ. Փրիդերիկոս Կուրիլ. ծն. 17 Հոկտ. 1819. ամսն. 28 Յունիս. 1843 (Անգլիայի Թագաւորին եղբորը Աւգ. Փրիդերիկոս Գեյմպրիճի դքսին դատերը) Ալգոստոս իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 19 Յուն. 1822):

ՄԷՔԼԷՆՊՈՒՐԿ-ՇԱԷԻՒՆ (Մայրաքղ. Լուտիլիպուտգ. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Փրիդերիկոս Փրանկ. ծն. 28 Փետր. 1823. յաջորդեց իր հօրը 7 Մարտ. 1842. ամսն. 3 Նոյ. 1849 Ռայս-Շլայցի Ալգոստոս իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 26 Մայ. 1822.) — Ժառանգ. Փրիդերիկոս Փրանկ. ծն. 19 Մարտ. 1831:

ՄՈՆԱԳՈՅ (Մայրաքղ. Մոնազոյ՝ կամ Մուրթ. կրօն՝ ուղղափառ.) իշխան՝ Կարլոս Հոնորիոս Կախմալի, ծն. 8 Գեկտ. 1818. յաջորդեց իր հօրը 20 Յունիս. 1856. ամսն. 28 Սեպտ. 1846 Մերտոնեան ցեղէն Անտոնիա կոմսուհւոյն հետ. (ծն. 28 Սեպտ. 1828.) — Ժառանգ. Ալբերտոս Հոնորիոս, ծն. 13 Նոյ. 1848:

՝ Տես վերը (էջ 58.) դրուած Ծանօթութիւնը:

ՄՈՏԵՆԱ (Մայրաքղ. Մոսկնա . կրօն' ուղղափառ.) դուքս՝ Փրանկիսկոս Ե. ծն. 1 Յունի. 1819, յաջորդեց իր հօրը 21 Յունու. 1846. ամսն. 30 Մարտ 1842 Պառիւրայի Աշէղդունդէ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 19 Մարտ. 1823):

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ (Մայրաքղ. Աթէնք. կրօն՝ թաղաւորի՝ ուղղափառ., Տերութեան՝ յաւանդաւան.) թաղաւոր՝ Ոթնն Ա. Պառիւրայի իշխան, ծն. 1 Յունի. 1815. թաղ. 27 Մայ. 1832, իշխելու սկսաւ 1 Յունի. 1835. ամսն. 22 Նոյ. 1836 Օլտենպուրիի Ամալիա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 21 Դեկ. 1818):

ՆԱՍՍԱԻ (Մայրաքղ. Պիպերիս. կրօն՝ աւետարանական.) դուքս՝ Աղբրիս կուիլիէլմ. ծն. 24 Յուլ. 1817. յաջորդեց իր հօրը 20 Օգ. 1839. երկրորդ անգամ ամսն. 23 Ապր. 1851 Անհայդ-Տեսաւի Աւելայիտ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 25 Դեկտ. 1833). — Ժառանգ՝ կուիլիէլմ Աղբրանդր, ծն. 22 Ապր. 1852:

ՆԷԱՊՈՒԻՍ, ՍԻԿԻԼԻԱ (Մայրաքղ. Նեապոլիս. կրօն՝ ուղղափառ.) թաղաւոր՝ Փերդինանդ Բ. ծն. 12 Յունու. 1810. թաղ. 8 Նոյ. 1830. երկրորդ անգամ ամսն. 9 Յունու. 1837 Աւտարիայի Մարիամ Թերեզիա արքեիքոսուհւոյն հետ. (ծն. 31 Յուլ. 1816.) — Թաղաժառանգ՝ Փրանկիսկոս Մարիամ Լէոբլդ. ծն. 16 Յունու. 1836:

ՇՈՒԵՏ ՈՒ ՆՈՐՈՒԵԳԻԱ (Մայրաքղ. Շվեդհոլմ. կրօն՝ լուտերական.) թաղաւոր՝ Օդար Ա. ծն. 4 Յուլ. 1799. յաջորդեց իր հօրը 8 Մարտ. 1844. ամսն. 19 Յունի. 1823 Լայնթէնպերիի Էւզինէոս իշխանին դստերը Եոլէֆինա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 14 Մարտ. 1807). — Թաղաժառանգ՝ կարոլոս Լուդուիկոս, ծն. 3 Մայ. 1826:

ՇՎԱՐՑՊՈՒՐԿ - ՌՈՒՏՈՒՇԻՆ (Մայրաքղ. Ռուսուղղաւոր. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ կիւնթէր Փրիդ. ծն. 6 Նոյ. 1793. տիրեց 28 Ապր. 1807. երկրորդ անգամ ամսն. 7 Օգ. 1855 Անհայրի Հեզնէ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 1 Մարտ. 1835). — Ժառանգ՝ եղբայր Ալբերդոս, ծն. 30 Ապր. 1798:

ՇՎԱՐՑՊՈՒՐԿ - ՍՈՒՏԷՐՈՍԱԻՆ (Մայրաքղ. Սոնտերսհաւզէն. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ կիւնթէր Փրիդ. կարոլոս, ծն. 24 Սեպտ. 1801. տիրեց 3 Սեպտ. 1835. ամսն. 29 Մայ. 1835 Հոսէկրոս-Էօրիսկէնի Մաթիլդէ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 3 Յուլ. 1814.) — Ժառանգ՝ կարոլոս կիւնթէր, ծն. 7 Օգ. 1830:

ՊԱՏԷՆ (Մայրաքղ. Գարլըրուհէ. կրօն՝ աւետարանական.) մեծ դուքս՝ Փրիդերիկոս, ծն. 9 Սեպտ. 1826. իշխ. 24 Ապր. 1852. ամսն. 20 Սեպտ. 1856 Պաուլէ Լուիզ Մարիամ

իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 3 Դեկտ. 1838.) — Թաղաժառանգ՝ Փրիդերիկոս կուիլիէլմոս, ծն. 9 Յուլ. 1857:

ՊԱՒԻԻՐԱ (Մայրաքղ. Միւնխէն. կրօն՝ ուղղափառ.) թաղաւոր Մաքսիմիլիան Յովսէֆ Բ. ծն. 28 Նոյ. 1811. թաղ. 21 Մարտ. 1848. ամսն. 12 Հոկտ. 1842 Պաուլէ Մարիամ Փրիդերիկա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 15 Հոկ. 1825). — Թաղաժառանգ՝ Լուդուիկոս Ոթնն, ծն. 25 Օգ. 1845:

ՊՈՒԱԿՆՇՎԱՅՎ - ՎՈՒՔԻՆՊԻԻԿԻԷԼ (Մայրաքղաղբ՝ Պաււնչպի. կրօն՝ աւետարանական.) դուքս՝ Աւգոստ. Լուդուիկ. կուիլիէլմոս, ծն. 25 Ապր. 1806. տիրեց 25 Ապր. 1831:

ՊՈՒՈՒՇ (Մայրաքղ. Պերլին. կրօն՝ աւետարանական.) թաղաւոր Փրիդերիկոս կուիլիէլմոս Գ. ծն. 15 Հոկ. 1795. թաղ. 7 Յունի. 1840. ամսն. 29 Նոյ. 1823 Պառիւրայի Եղնապետ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 13 Նոյ. 1801). — Թաղաժառանգ՝ կուիլիէլմոս Լուդուիկոս (եղբայր). ծն. 22 Մարտ. 1797:

ՌԱՅՍ - ԿՈՒՅՑ (Մայրաքղ. Կոպպ. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ Հենրիկոս Ի. ծն. 29 Յունի. 1794. յաջորդեց իր եղբորը 31 Հոկտ. 1836. երկրորդ անգամ ամսն. 1 Հոկտ. 1839 Հէսսեն - Հոմբուրգի կարոլինա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 19 Մարտ. 1819). — Ժառանգ՝ Հենրիկոս, ծն. 28 Մարտ. 1846:

ՌԱՅՍ - ՇԼԱՅՑ (Մայրաքղ. Շլայց. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ Հենրիկոս Կէ. ծն. 20 Հոկտ. 1789. յաջորդեց իր եղբորը 19 Յունի. 1854. ամսն. 18 Ապր. 1820 Ռայո-Էպերստորֆի Սուփիա Ատելայիտ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 28 Մայ. 1800). — Ժառանգ՝ Հենրիկոս ԺԳ. ծն. 28 Մայ. 1832:

ՌՈՒՍՍՍԱՆ (Մայրաքղ. Բեգերսպուրկ, կրօն՝ յունադաւան.) կայսր՝ Աղէքսանդր Բ. ծն. 29 Ապր. 1818. թաղ. 2 Մարտ. 1855. ամսն. 28 Ապր. 1811 Հեսսեն - Տարնիլտաի Մարիամ Աղէքսանդրովնա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 8 Օգ. 1824). — Թաղաժառանգ՝ Նիկոլայոս, ծն. 20 Սեպ. 1843:

ՍԱՐԴԻՆԻԱ (Մայրաքղ. Գուրին. կրօն՝ ուղղափառ.) թաղաւոր՝ Վիկտոր Էմմանուէլ Բ. ծն. 14 Մարտ. 1820. թաղ. 23 Մարտ. 1849. ամսն. 12 Ապր. 1842 Աւտարիայի Մարիամ Ատելայիտ իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 3 Յունի. 1822. † 20 Յուն. 1855). — Թաղաժառանգ՝ Հոմբուրդ, ծն. 14 Մարտ. 1844:

ՍԱՐՍՈՒՆԻԱ (Մայրաքղ. Տրեպէն. կրօն՝ թաղաւորի՝ ուղղափառ., տերութեան՝ լուտերական.) թաղաւոր՝ Յովհաննէս, ծն. 12 Դեկ. 1801. յաջորդեց իր եղբորը 9 Օգ. 1854. ամսն. 21 Նոյ. 1822 Պառիւրայի Ամալիա իշխանուհւոյն հետ. (ծն. 13 Նոյ. 1801). — Թաղաժառանգ՝ Ալբերդ, ծն. 23 Ապր.

1828. ամեն. Կուստանու Վաղայի իշխանին դստերը Կարողնա իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 5 Օդ. 1833):

ՍԱՔՍՈՆԵԱՆ-ԱԼԳԻՆՊՈՒՐԿ. (Մայրաքղ. Ալէքնպուրկ. կրօն՝ լուտերական.) դուքս՝ Երնեստոս Փրիդեր. ճն. 16 Սեպտ. 1826. յաջորդեց իր հօրը 3 Օդ. 1853: ամեն. 28 Ապր. 1853 Անհայր-Տեսասի Ազնէս իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 24 Յունի. 1824):

ՍԱՔՍՈՆԵԱՆ - ԳՈՊՈՒՐԿ - ԿՈԹԱ. (Մայրաքղ. Կոթա. կրօն՝ լուտերական.) դուքս՝ Երնեստոս Բ. Ազոստոս, ճն. 21 Յունի. 1818. յաջորդեց իր հօրը 29 Յունու. 1844. ամեն. 3 Մայ. 1842 Պասէնի Աղերսանդրա իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 6 Գեկա. 1820):

ՍԱՔՍՈՆԵԱՆ - ՄԱՅՆԻՆԿԻՆ - ՀԻՏՏՊՈՒՐԿ-ՆԻՉԻՆ (Մայրաքղ. Մայնինկէն. կրօն՝ լուտերական.) դուքս՝ Բեռնարդոս, ճն. 17 Գեկա. 1800. յաջորդեց իր հօրը 24 Գեկա. 1803 ձեր ինամակալութեան տակ. տիրեց 17 Գեկա. 1821. ամեն. 23 Մարտ. 1825 Հէասէն-Գասսելի Մարիամ Փրիդերիկա իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 6 Սեպտ. 1804.) — Ժառանգ՝ Գէորդ, ճն. 2 Ապր. 1826:

ՍԱՔՍՈՆԵԱՆ-ՎԱՅՄԱՌ-ԱՅԶԻՆՆԻ (Մայրաքղ. Վայմառ. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Կարլոս Աղերս. Ազոս. Յովհ. ճն. 24 Յունի. 1818. յաջորդեց իր հօրը 8 Յունի. 1853. ամեն. 8 Հոկտ. 1842 Հոլանդացի Սոփիա իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 8 Ապր. 1824.) — Ժառանգ՝ Կարլոս Ազոստոս, ճն. 31 Յունի. 1844:

ՍԻԿԻԼԻԱ, տես Նէպոլիս:

ՍՊԱՆԵԱ (Մայրաքղ. Մատրիտ. կրօն՝ ուղղափառ.) Թաշի՝ Մարիամ Իզապէլա Բ. ճն. 10 Հոկ. 1830. Թագ. 2 Հոկտ. 1833. ամեն. 10 Հոկ. 1846 Փրանկիսկոս Ասիդեան իշխանին հետ. (ճն. 13 Մայ. 1822.) — Թագաժառանգ՝ Ալփոնսոս, ճն. 29 Նոյ. 1857:

ՎԱՅՄԱՌ, տես Սաքսոնեան - Վայմառ - Այդէնալ:

ՎԱԼՏԷՔ (Մայրաքղ. Գորպալս. իշխանանիստ քղ. Արոլլէն. կրօն՝ աւետարանական.) իշխան՝ Գէորդ Վիկտոր, ճն. 14 Յունու. 1831. տիրեց 17 Օդ. 1852. ամեն. 26 Սեպտ. 1853 Նասասի Հեղինէ իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 12 Օդ. 1831):

ՎԻԻՐԹԵՄՊԵՐԿ (Մայրաքղ. Շգուդկարդ. կրօն՝ լուտերական.) Թագաւոր՝ Կոլիլէրմոս Ա. ճն. 27 Սեպ. 1781. Թագ. 30 Հոկ. 1816. երկրորդ անգամ ամեն. 15 Ապր. 1820 հօրեղբորը դստերը Վիլհելմինգերիկ Պաւղինէ իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 4 Սեպ. 1800.) — Թագաժառանգ՝ Կարլոս Փրիդերիկոս Աղեր-

սքանդր, ճն. 6 Մարտ 1823. ամեն. 13 Յուլ. 1846 Ռուսաստանի Օլիա իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 11 Սեպտ. 1822):

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ (Մայրաքղ. Կոստանդնուպոլիս. կրօն՝ մահմեդական.) Սուլթան՝ Ապտիւլ Մէճիտ Խան, ճն. 23 Ապր. 1823. (12 Շապան 1238.) յաջորդեց իր հօրը Սուլթան Մահմուտ Բ. Խանին 2 Յուլ. 1839. (19 Բէպիւլ Ախրը 1255.) Եւ է Օսմանեան ցեղէն 31երորդ վէհապետը ու Կոստանդնուպոլսոյ առմանէ ետքը 28երորդ Թագաւորը: — Ժառանգ՝ Էղբայրը Ապտիւլ Աղիւ. ճն. 9 Փետր. 1830. (15 Շապան 1245):

ՕԼՏԵՆՊՈՒՐԿ (Մայրաքղ. Օլտենպուրկ. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Նիկ. Փրիդ. Պետրոս ճն. 8 Յուլ. 1827. տիրեց 27 Փետր. 1853. ամեն. 10 Փետր. 1852 Սաքսոնեան Ալէքնպուրկի Եղնաբէթ իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 26 Մարտ. 1826.) — Ժառանգ՝ Փրիդերիկոս Ազոստոս, ճն. 16 Նոյ. 1852:

ԼՇՐՈՎԱԿԱՆ ԴՈՒՐԱ ՀԱՐԱԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱԿԻ ՄԷՉ Է ՆՈՐ ԿԱՅՐԱԹԻՒՆՐ

ՊՐԱԶԻԼԻԱ. (Մայրաքղ. Ռիո տէ Ժանէտիս. կրօն՝ ուղղափառ.) կայսր՝ Պետրոս Բ. (Տոմ փետրոյ տէ Ալգանդարա.) ճն. 2 Գեկա. 1825. իր հօրը Պետրոս Ա. կայսեր (7 Ապր. 1831) հրաժարելէն ետքն անոր յաջորդեց, ու 23 Յունի. 1840 սկսաւ տիրել Եւ 18 Յունի. 1841 պասկեցաւ կայսերական Թագով. ամեն. 4 Սեպտ. 1843 Սիկիլիայի Թագաւորին քրոջը Թերեզա Բրիտանիէ իշխանուհւոյն հետ. (ճն. 14 Մարտ 1822.) — Թագաժառանգ՝ Ալփոնսոս Պետրոս, ճն. 23 Փետր. 1845:

Ա Ռ Ե Ի Տ Ի Ն Ը Կ Ա Ն

Գլխաւոր շահեր

Գ Ա Ղ Ղ Ի Ա

Մէրը, որն որ երկրիս միջօրեականին քառորդին 10,000,000 երրորդ մասն է = 3 ոտք, 1 մատ ու 11 դիժ վիէննայի = 1 մէյմար արշըն, 7 սաղ փարմազ ու 7 սաղըր փարմազ:

Տէրտէր (տաննամէր) = 10 մէր:

Էրտէր (Տարիւրամէր) = 100 մէր:

Քիւրտէր (Տազարամէր) = 1000 մէր = 1303 արշըն, 19 սաղ փարմազ 16 սաղըր փարմազ:

Մէրտէր (բիւրամէր) = 10,000 մէր:

Տէրտէր (տանորդամէր) = $\frac{1}{10}$ կամ 0.1 մէր = 3 մատ ու 9 դիժ վիէնն. = 3 սաղ փարմազ ու 3 սաղըր փարմազ:

Սանդիտէր (Տարիւրորդամէր) = $\frac{1}{100}$ կամ, 0.01 մէր = $7\frac{1}{2}$ սաղըր փարմազ:

Մէրտէր (Տազարորդամէր) = $\frac{1}{1000}$ կամ 0.001 մէր:

Թաւ = 6 ոտք = 1,94904 մէր = 6,327 ոտք վիէնն. Ոտք = 12 մատ:

Մատ = 12 դիժ:

Մըն (Lieue) = 2282 թոսզ:

Ար = 100 քառակուսի մէր:

Լիւր = 1 խորանարդ տեսիմէր:

Սրէր = 1 խորանարդ մէր:

Ա Ն Գ Ղ Ի Ա

Ռտ (Foot) = 0,3048 մէր = $11\frac{1}{2}$ մատ վիէնն. = 9 սաղ փարմազ ու 18 սաղըր փարմազ:

Երտ = 3 ոտք = 2,891 ոտք վիէնն. = 1 արշըն, 5 սաղ փարմազ ու 2 սաղըր փարմազ:

Ֆէրտ = 6 ոտք:

Քիւրտ = $5\frac{1}{2}$ եարտ:

Ֆէրտ = 220 եարտ:

Մըն = 8 ֆէրըն = 1,609314 քիւրտ = 2131 արշըն:

Բոտ = 1 քառակուսի բէր:

Բոտ = 1210 քառ. եարտ:

Էրտ = 4 քառ. բուտ:

Կէրտ = 4,543 լիւր:

Քիւրտ = 2 կէրտ:

Պէրտ = 8 կէրտ:

Ա Ի Ս Տ Ի Ա

Ռտ = 0,316103 մէր = 10 սաղ փարմազ:

Քիւրտ = 6 ոտք: Ոտք = 12 մատ: Մատ = 12 դիժ:

Մըն = 4000 քիւրտ = $7\frac{1}{2}$ քիւրտ:

Երտ = 1600 քառ. քիւրտ:

Արտ = 40 մատ = $56\frac{1}{2}$ լիւր:

Մատ = 4 սաղըր = 1,415 լիւր:

Սաղըր = 19,3536 խորանարդ մատ:

Տ Ա Ճ Կ Ա Ս Տ Ա Ն

Կիւրտ կամ Մէրտ = 24 սաղ փարմազ = 0,757 մէր = 2 ոտք, 4 մատ ու 9 դիժ վիէնն. Սաղ փարմազ = 24 սաղըր փարմազ:

Արտ = 8 բուտ = 0,685 մէր = 2 ոտք ու 2 մատ վիէնն.

Էրտ = 8 բուտ = 0,6479 մէր = 2 ոտք ու 8 դիժ վիէնն. Բուտ = 2 կիւրտ:

Մըն = 2192 կանգուն = 1680 մէր = 5305 ոտք վիէնն.

Տէրտ = 1600 քառ. կանգուն:

Ո Ռ Ս Ա Ս Տ Ա Ն

Մըն = 3 արշըն:

Արտ = 0,705 մէր = 2,252 ոտք վիէնն. = 22 սաղ փարմազ ու 5 սաղըր փարմազ:

Վիւրտ = 500 արշըն = 1,0668 քիւրտ = 3375,5 ոտք վիէնն.

Գլխաւոր կշիռներ:

Գ Ա Ղ Ղ Ի Ա

Կրտ, որն որ մէկ խորանարդ սանդիմէր զուտ ջուրի կշիռն է = 13,714 գարեհատ (կրան) վիէնն. = 20 ցորեան տանկի:

Տէրտ (տաննակրտ) = 10 կրամ:

Էրտ (Տարիւրակրտ) = 100 կրամ:

Քիւրտ (Տազարակրտ) = 1000 կրամ = 312 տիբէմ ու 4 ցորեան = 1 լիտր, 25 լիթ ու 34 գարեհատ վիէնն.

Տէրտ (տանորդակրտ) = $\frac{1}{10}$ կամ 0.1 կրամ:

Սանդիտ (Տարիւրորդակրտ) = $\frac{1}{100}$ կամ 0.01 կրամ:

Մէրտ (Տազարորդակրտ) = $\frac{1}{1000}$ կամ 0.001 կրամ:

Կիւրտ = 100 լիտր: Կիւրտի սաղ մէրտիւն = 100 քիւրտ:

Լիւր (լիւր) = 16 ունկի = $\frac{1}{2}$ քիւրտ = 156 տիբէմ ու 2 ցորեան:

Ունկի = 36 ցորեանտ (կրէն):

Տիւրտ (թոսջ) 2000 լիտր:

Ա Ն Գ Ղ Ի Ա

Փաւր լիտր = 12 ունկի = 373,24 կրամ = 117 տիբէմ ու 40 ցորեան:

Փաւր կամ լիտր = 16 ունկի = 453,59 կրամ = 140 տիբէմ ու 28 ցորեան = 26,9168 լիթ:

Ունկ (Աւն) = 20 Փէնիուայր = 0,028346 քիւրտ = 8 տիբէմ ու 50 ցորեան:

Փէնիուայր = 24 ցորեանտ = 1,55 կրամ = 31 ցորեան տանկ.

Ա Ի Ս Տ Ի Ա

Կիւրտ = 100 լիտր կամ ֆունտ:

Մըն = $\frac{1}{2}$ ֆունտ:

Լիւր (ֆունտ) = 16 ունկի = 32 լիթ = 560 կրամ = 175 տիբէմ:

Լիւր = 240 գարեհատ (կրան) = $17\frac{1}{2}$ կրամ = $5\frac{1}{2}$ տիբէմ:

Ռ Ո Ւ Ս Ա Ս Տ Ա Ն

Փռնար = 36 լրժ = 96 սոլժնիք = 409 1/2 կրամ:
 Փռար = 40 ֆունտ:

Տ Ա Ճ Կ Ա Ս Տ Ա Ն

Գռնար = 44 օրքա = 56 քիլոկրամ ու 408 կրամ:
 Օռար = 400 տիրեմ = 1282 կրամ = 2 ֆունտ 8 լրժ վիենն.
 Տերեմ = 4 տենկ = 3,005 կրամ = 0,1824 լրժ վիենն.
 Տենկ = 4 չեքիտեք:
 2եռարեռ = 4 ցորեն:

Տ Ա Խ Տ Ա Կ

Տ Ո Կ Ո Ս Ե Ա Յ

ՊրժՄՊՆ- Ֆւնտիս	Տարի		6 սոխ		3 սոխ		1 սոխ		1 քարաթ		
	գր	փր	գր	փր	գր	փր	գր	փր	գր	փր	
10	16	8	4	—	1 1/3	—	1 1/3	—	1 1/3	—	0/0 4
50	2	1	20	—	6 2/3	—	12 2/3	—	12 2/3	—	
100	4	2	1	—	13 1/3	—	3 1/3	—	3 1/3	—	
500	20	10	5	—	1 26 2/3	—	16 2/3	—	16 2/3	—	
1000	40	20	10	—	3 13 1/2	—	33 1/2	—	33 1/2	—	
10	18	9	4 1/2	—	1 1/2	—	1 1/3	—	1 1/3	—	0/0 4 1/2
50	2 10	1 5	22 1/2	—	7 1/2	—	12 3/4	—	12 3/4	—	
100	4 20	2 10	1 5	—	15	—	3 3/4	—	3 3/4	—	
500	22 20	11 10	5 25	—	1 35	—	18 3/4	—	18 3/4	—	
1000	45	22 20	11 10	—	3 30	—	37 1/2	—	37 1/2	—	
10	20	10	5	—	1 2/3	—	1 1/3	—	1 1/3	—	0/0 5
50	2 20	1 10	25	—	8 1/3	—	2	—	2	—	
100	5	2 20	1 10	—	16 2/3	—	4	—	4	—	
500	25	12 20	6 10	—	2 3 1/3	—	20 2/3	—	20 2/3	—	
1000	50	25	12 20	—	4 6 2/3	—	1 12 2/3	—	1 12 2/3	—	
10	22	11	5 1/2	—	1 3/4	—	1 1/2	—	1 1/2	—	0/0 5 1/2
50	2 30	1 15	27	—	9	—	2 1/3	—	2 1/3	—	
100	5 20	2 30	1 15	—	18 1/3	—	4 2/3	—	4 2/3	—	
500	27 20	13 30	6 35	—	2 11 2/3	—	23	—	23	—	
1000	55	27 20	13 30	—	4 23 1/3	—	1 6	—	1 6	—	
10	24	12	6	—	2	—	1 1/2	—	1 1/2	—	0/0 6
50	3	1 20	30	—	10	—	2 1/2	—	2 1/2	—	
100	6	3	1 20	—	20	—	5	—	5	—	
500	30	15	7 20	—	2 20	—	25	—	25	—	
1000	60	30	15	—	5	—	1 10	—	1 10	—	

Բ Ն Ա Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն

Ելեկորակաւորութիւն:

Վանի մը տեսակ չոր ու ամուր մարմիններ, ինչպէս ապակի, կըքամոմ, եւ այլն, չուխայի, բուրդի ու բրդեղէն կտաւի վրայ ուժով ու շուտ շուտ քուտելու կամ շփուելու, ու ան շփուած մարմինները թեթեւ մարմիններու ինչպէս աւազն հատերուն, հացի չոր փշրանքին, բարակ թղթի շերտին, եւ այլն, մտտիկցուելու ըլլան՝ ասոնք իրենց կը քաշեն, որոնք այն ամուր մարմիններուն վրայ կը կպչին, բայց շուտ մը մէկդի կը թողլուին ու կը զատուին անոնցմէ: Թէ որ շփումը շատ աստիկ ու շփուած կարծր մարմինը մեծ ու լայնիկ է՝ անիկա մարդու մը երեսը մտտիկցուելու ու դպցուելու ըլլայ՝ այնպիսի զգացում կը պատճառէ ինչպիսի որ կը զգացուի երբ որ երեսը ոտայնանկաց (իրենց հիւսուածքը բանած ատեն) հիւսուածքին դպցուելու ըլլայ: Կտեւ փոսփորի (կամ սխտորի հոտի նման) հոտ մը կը զգացուի: Թէ որ մէկը ձեռաց մատին յօդուածն այն շփուած ամուր մարմինն մտտիկցուելու ըլլայ, թեթեւ կայթուած կամ հարուած մը կը զգայ ու բարակ եւ տկար շշշուէն մը կը լսէ: Ու թէ որ աս փորձը մութ տեղ մ'ընելու ըլլայ՝ կայծակի նման պզտիկ կայծ մը կը տեսնէ, որ շփուած մարմինէն կ'ելլէ ու այն մտտիկցած յօդուածին կը զարնուի: Թէ որ նոյն շփուած մարմինը լեզուին ձօթը դպցունելու ըլլայ՝ չէ թէ միայն կայթուած մը՝ հազա նաեւ թթու համ մը կը զգայ: Աս ամէն գործքերը կամ երեւոյթները, որոնք այն շփուած կարծր մարմինը շփուելէն անմիջապէս ետքը կը պատճառէ՝ Ելեկորակաւորութեան ֆորձեր կամ երեւոյթներ կը բրուին. ու այն հանդամները կամ վիճակը՝ որուն մէջ մարմիններն այսպիսի երեւոյթներ պատճառած ատեննին կը դանուին՝ Ելեկորակաւորութեան կը բուր: Իսկ ան մարմինները՝ որոնց վրայ այսպիսի երեւոյթներ կ'երեւան, կը կոչուին՝ Ելեկորակաւոր:

Այս անուրը յունարէն «Ելեկորոն», բառէն յառաջ եկած է, որ կը նշանակէ սախ (սեւեւայտ), որուն վրայ ուրիշ ամէն մարմիններէն առաջ երեկորակաւորութիւնը, կամ ձգող ու վանող

գորութեան երեւոյթները տեսնուեցան. ուստի եւ հիները կը կարծէին՝ որ միայն աս մարմինը նոյն գորութեան ունի ու նոյն պիտի երեւոյթներ կրնայ յառաջ բերել:

Բայց Տարբեր իսուն տարիէ ի վեր բնագէտներն սկսան զգուշաւոր ճիշդ ու անզգար դիտուութիւններով ու քննութիւններով աս երեւոյթներուն ու աս գորութեան հանդա- մանքը իմանալու եւ ճանչնալու ետեւէն ըլլալ: Մակայն մինչեւ հիմայ դեռ ելեկտրական գորութեան էութիւնն ու ինչ սիւղբէ յառաջ գտն որչ չկրցան իմանալ:

Պրանքլին ամբիկացի բնագէտը անցած դարու մէջ կարծիք հանեց՝ որ ամէն մարմիններու մէջ մի միայն շատ նուրբ առաձգական ու հոսական նիւթ մը կամ յատուկ հեղանիւթ մը կայ, որ նոյն մարմիններուն բնական ձգողական գորութեան ու ժողջ հասարակօրէն իրենց մէջ կը մնայ ու հաւասարակչու- թեան մէջ կը կենայ: Բայց երբ որ հեղ մը աս հաւասարակչուութիւնը ուրիշ աւելի աստիկ գորութեամբ մը կը շփոթի ու կը կորսուի, նոյն հեղանիւթը կը ջնայ ու կ'աշխատի նոյն հաւասարակչութիւնը նորէն տեղը բերել. ու ան ատեն այս հեղանիւթը մեզի՝ կամ մեր զգայարանաց զգայի կ'ըլլայ:

Աս կարծիքը՝ որն որ փաստական կ'ըսուի՝ ատեն մը բնա- խօսներուն մէջ ընդունելի եղած էր. բայց ետքը Միմմու գեր- մանացի բնախօսը յըցուց ու հաստատեց՝ թէ մարմիններու մէջ երկու ելեկտրական հեղանիւթ կայ, որոնք իրարու հետ համա- բնակից ու համազգի են: Այս գրութիւնն ըսուեցաւ երկուսու- կան. ու հիմակ ամէն բնագիտաց հասարակ կարծիքն է: Երբ ըստ այսմ գրութեան բնութեան մէջ ամէն մարմինները մաս- նաւոր (ելեկտրական) հեղանիւթ մը ունին, որ կ'ըսուի ելեկտրա- ի բնական, ու հողագունդը անոր ընդհանուր կամ նասարակ պահա- րանն է:

Աս բնական ելեկտրա- ին ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ այն եր- կու իրարմէ զատ չէզոք հեղանիւթներուն իրարու հետ սերտ կապակցութիւնը, որոնք իրարու հաւասարակչու ըլլալով՝ ու մեկզմեկու հետ ազգակցութիւն ունենալով՝ փոփոխակի իրար իրենց կը քաշեն կամ ձգեն, բայց նոյն վայրկեանն մէջ իրենց մասնիկները մեկիւրի կը մզնն: Աս երկու հեղանիւթները կրնան այլ եւ այլ կերպով իրարմէ զատուիլ ու միմակ կենալ. ու ան ատեն ազատ են ու իրարմէ անկախ, ու ամէն մեկն իրեն հան- դամանաքը պատրաստ ու յատուկ ըլլող ազդեցութիւնները յե- բեան կ'ամէ ու ի գործ կը դնէ: Բայց աս առանձնական ազ- գեցութեան մէջ ալ ամէն մեկն իր բնական բերմամբ կը ջնայ

մեկալին հետ նորէն միանալու ու այն առանձնական ազդեցու- թիւնը խափանելու կամ վերջացրելու ու նորէն չէզոքանալու կամ չէզոք վիճակի մէջ մտնելու: Աս երկու ելեկտրական հե- ղանիւթներուն մէկը կ'ըսուի նասարական (պրական) ու մեկալը՝ ձեռքական: Շատ անգամ կը զուցուի նաեւ ելեկտրականութեան ու պակայ ու ելեկտրականութեան ինքն կամ տեղական, ինչու որ մարմին մը ապակիով շփուած ատենը հաստատական ելեկտրա- կանութիւն կ'արտադրէ, իսկ ինժող շփուած ատենը ժխտա- կան: Բնութեան մէջ գրեթէ ամէն մարմին ելեկտրականութիւն ունի, ոմանք զբնական կամ հաստատական ու ոմանք ժխտա- կան, բայց ամէնն ալ մի եւ նոյն աստիճանի ու մի եւ նոյն կեր- պով չէ: Ըստ այսմ ամէն մարմինները երկու կարգ կը բաժ- նուին. ոմանք ելեկտրապարմար են, ու ոմանք անեկտրական: Ասիկա կ'ըլլէ մարմինը ուրիշ բաժանում մ'ալ. ոմանք ելեկտրականութիւնն ուրիշ գիրաւ կ'անցընեն կամ կը փոխադրեն՝ կը հա- զարգեն, ասոնք կ'ըսուին Հաղորդող. այսպէս են անեկտրական մարմինները. իսկ ոմանք ելեկտրականութիւնն ուրիշ զժուա- րաւ կը հաղորդեն կամ կ'անցընեն, ասոնք ալ կ'ըսուին Չաղ- ղորդող. այսպէս են ելեկտրապարմար մարմինները: Պարզապէս Հաղորդող ու Չաղորդող բնելու անզ պէտք էր Արիւ ու Գեւ Հաղորդող բնել, որովհետեւ բացարձակապէս ու միշտ Հաղոր- դող մարմին չկայ:

Հաղորդող մարմինները, ինչպէս են ապակի, մետաքս, կնքամամ, նաեւ փայտ, եւ այլն, հաղորդող մարմիններուն ելեկ- տրականութիւնը պահելու ու չորուելու կը ծառայեն, ուստի եւ ըստ բնակսից կ'ըսուին նաեւ կողեկացուցիչ մարմիններ, այսինքն հաղորդող մարմինները կողեկացրեող՝ զատող, որով ասոնք իրենց ելեկտրականութիւնը ուրիշներու փոխադրելէն կ'արգելուին:

Մարմինները երբոր իրենց բնական վիճակին մէջ են, այս ինքն երկու տեսակ ելեկտրականութեան իրենց վրայ միացեալ կը գտնուի, չեղոյտեալ, կամ չէզոք վիճակի մէջ են կ'ըսուին: Իսկ թէ որ մի եւ նոյն մարմինն երկու տեսակ ելեկտրականութիւններն իրարմէ բաժանելու ըլլան՝ նոյն մարմինը ելեկտրական կ'ըլլայ. թէ որ հաստատական ելեկտրականութիւնը իր վրայ աւելի զօրաւոր կամ տիրող կ'ըլլայ, գրական ելեկտրականութիւնն անեցող կ'ըսուի, իսկ թէ որ ժխտականը տիրող կ'ըլլայ՝ թիւնն անեցող ելեկտրականութիւնն անեցող. ու որն որ աւելի զօ- րաւոր կամ տիրող է՝ ապա ելեկտրականութեան կ'ըսուի:

Ինչհամար տիեզերաց մարմիններուն մէջէն ալիկ նաղոր- դող ելեկտրականութեան են ջուրը, ջրային գոլորշին, մետաղ-

ները, կենդանական ու անկական հիւթերը, հող, մեղրամոմ, եւ այլն: Խոնաւ օդը ու հեղանիւթներուն շատը կրնան միջակ հաղորդող բաւիլ: Իսկ ապակի, մետաքս, ծծումբ, խեժ (սածը, սածը արպակ), չոր օդ մթնոլորտեան, տեսակ տեսակ չոր կաղէր, կենդանեաց չորցած մարմիններուն թեւերը, եւ այլն, գէշ հաղորդող (եւկտորայարմար) են: Ամենէն աղէկ հաղորդողները մետաղներն ու կենդանի մարմիններն են:

Ելեկտրականութեան ընթացքը՝ կամ մէկ մարմինէ մէկ կալ մարմինն հաղորդիլ կամ անցնիլ սաստիկ շուտութեամբ կ'ըլլայ, ու ըստ ամենայն զննութեան բնախօսից լուսոյն շարժմանը կամ ծաւալելուն արագութեանէն աւելի է. ինչպէս հեռագրական գործիքներուն ընթացքէն յայտնի կ'իմացուի:

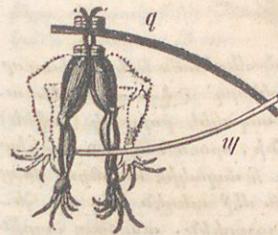
Մարմիններուն մէջ ըլլող բնական ելեկտրական հեղանիւթը կրնայ զարթնուլ, ծնանիլ կամ զգալի ըլլալ շէնքով, վերմալեմալէն նաեւ ըզչաճմաճի ու ծնումբ: Հաղորդող մարմինները զիրար կը ծնանին ելեկտրականութիւն միայն իրարու շփուելով, ու ան ատեն կ'իմացուի անոնց մէկուն հաստատական ու մեկալին ժխտական ելեկտրականութիւն յառաջ բերելը: Ապակեղէն ու ապակի նման փայլուն կամ ողորկ մարմինները հաստատական ելեկտրականութիւն կը ծնանին կամ կ'ունենան թէ որ շիտ մարմինը հաղորդող պարիքն գէշ հաղորդող է. թէ պէտ ապակին թէ որ կատու մորթով շփուելու ըլլայ ժխտական ելեկտրականութեան նշաններ ալ կու տայ: Իսկ չորրկուած կամ խորտուբորտ ապակեղէն մարմիններ ժխտական ելեկտրականութիւն կ'ունենան թէպէտ եւ այնպիսի մարմիններով շփուին որոնք անոնց վրայ դրական ելեկտրականութիւն կ'արտադրեն: Թէ որ այն ապակեղէնը ողորկած ըլլային: Հասարակաբար վրանին չորրկած ու խորտուբորտ, ինչպէս նաեւ տկար կամ մութ ու պղտոր գոյն ունեցող մարմինները ժխտական ելեկտրականութիւն կը ծնանին կամ կ'ունենան:

Չ երմութեամբ ելեկտրական կ'ըլլան այլ եւ այլ մետաղներ. մանաւանդ քարի տեսակները: Այսպէս են տալաղին (Գոպաճ), դոբրալէն, զանազան տեսակ պատուական քարեր, եւ այլն:

Այլ եւ այլ տեսակ ձկներուն շօշափելով ելեկտրականութիւն արտադրելուն վրայ տես անցեալ տարւան բնուական ատմարին մէջ էջ. 63: Շօշափելով միայն ելեկտրականութիւն զարթնուլ նաեւ ուրիշ մարմիններու վրայ կը տեսնուի. ինչպէս թէ որ զինկի թիթեղ մը կապարէ թիթեղէ մօտեցնելու ու երկուքը իրարու շօշափել տալու ըլլանք՝ երկուքն ալ ելեկտրականութիւն կ'արտադրեն:

Նաեւ ծնումբ կրնան մարմիններն ելեկտրական ըլլալ. բայց շատերն իրենց քանի մը յատկութեան պատճառաւ ծնումբ ծնած ելեկտրականութիւնը չեն կրնար առկայն ատեն պահել ու երեւութիւմ մը յայտնի ընել: Ամենէն եւելի դիւրաւ ծնումբ ելեկտրական կ'ըլլայ ստունացած կիրը (կրք սպայիլ), որն որ մատուցներով ծնումբելով ելեկտրականութիւն կ'ունենայ ու անիկակ երկայն ատեն կը պահէ՝ հաղորդող մարմիններու դպչելու ալ ըլլայ: —

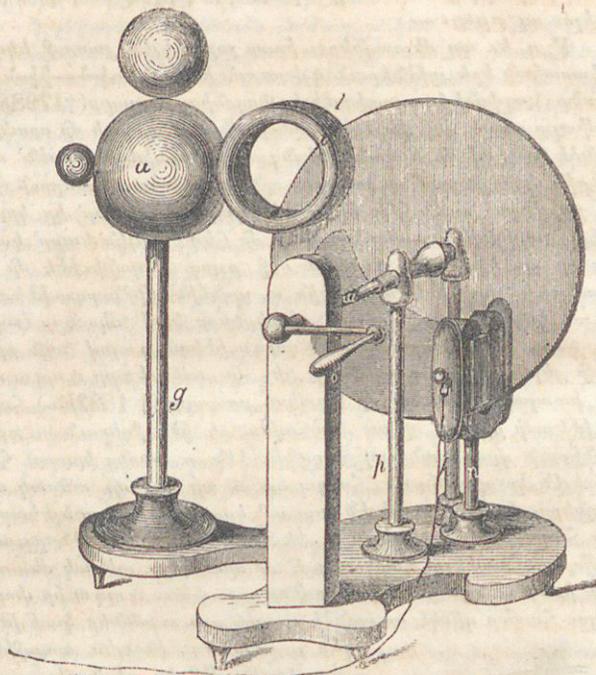
Այլ եւ այլ մետաղներու իրար շօշափելէն յառաջ եկած ելեկտրական երեւոյթներուն գլխաւորն է Ապլանականութեան բնուածը: Ապլանի իտալացի բժիշկը Վորոնիա քաղաքը († 1798ին.) իր միտքը դրած մէկ փորձին համար մեռած գորտի մը սրունքը պղինձէ ծանկով մը երկաթէ վանդակէ մը կախելու ատեն՝ սրունքին վրայ ցնցում մը տեսաւ, որն որ նոյն սրունքներուն հովէն շարժելով ամէն հեղ երկաթին դպչելու ատենը՝ կը կըրկնուէր: Ապլանին աս փորձը քանի մը հեղ ընելէն ետքը՝ կարծեց որ աս երեւոյթը ջղերուն մէջ ըլլող հեղանիւթէ մը կը պատճառի, իբր թէ երկաթին ու պղինձին միջնորդութեամբ մեռած կենդանոցն ջղերն ու դնդուները կամ մկուռքը (ապլէն, Գոպա էն), իրարու հետ հաղորդութեան գալով՝ նոյն ցրնցումը յերեւան կու գայ: Բայց քիչ մը ատեն ետքը Այլզա ու լիշ իտալացի բնագէտ մը Բապիա քաղաքը († 1827ին.) հաստատութեամբ ցրցոց՝ որ աս երեւոյթը չէ թէ ջղերուն ու դրնդերներուն վրայ դանուող հեղանիւթէն ու անոնց իրարու հաղորդելէն կը պատճառի, հապա երկու այլ եւ այլ տեսակ մետաղներու իրար շօշափելէն յառաջ կու գայ, որն որ ելեկտրական հեղանիւթին գործքն է. եւ թէ՛ աս երեւոյթն ըլլալու համար անհրաժեշտ հարկաւոր է՝ որ այդ երկու տեսակ մետաղներն իրար ու այն մեռած մարմինը շօշափեն: Այլզա իր փորձն ընելու համար զինկէ ու պղինձէ պղտիկ դաւազաններ կամ թեւեր գործածեց, ինչպէս առաջիկայ պատկերին մէջ կը տեսնուի, ուր զզինկէ թեւէն մէկ ճութը գորտին մարմնոյն վրայ դրուած ըլլալով՝ մէկալ ճութը նոյն գորտին մարմինը մէկ ծայրովը շօշափող Ս պղինձէ թեւէն միւս ծայրին դպած ատենն ան ցրնցումը կը պատճառի: Աս այլ եւ այլ տեսակ մետաղներու իրար շօշափելով

յառաջ եկած ելեկտրական երեւոյթը՝ Ապլանիին անունովը Ապլանականութեան բնուեցաւ: —

Հինայ քանի մը խօսք գրենք Ելեկտրական Ջրէնային վրայ, որուն միջնորդութեամբ Ելեկտրականութեան կերպ կերպ ելրեւոյթներն ու զօրքերը կը տեսնուին:

Ելեկտրական մեքենան այլ եւ այլ մասունքներէ կը բաղկանայ, ու այլ եւ այլ ձեւերով ալ կը կազմուի: Տաս երկու գլխաւորներուն պատկերները դնենք ու մեկնենք:

Աս պատկերին մէջ նշանակուած մեքենան երեք գլխաւոր մաս ունի. մէյ մը՝ Շփող մարմին, երկրորդ՝ Շփող մարմին ու երրորդ՝ Հաղորդիչ: Շփող մարմինը ապակիէ բոլորակ (ախտէ) մին է, որն որ աւանցք (փշ) մ'ունի, որուն ծայրը օ մեղելը յարմարուած է. աս աւանցքը ի ու հի ապակիէ ուղեբու վրայ հաստատուած է: Բոլորակ ապակեոյն մէջ տեղէն քիչ մը հեռու երկու շփող մարմիններ զինքը կը շօշափեն. ասանք յ ուղեբու վրայ կեցող փայտին մէջ հաստատուած են ու Բարձր կ'ըսուին:

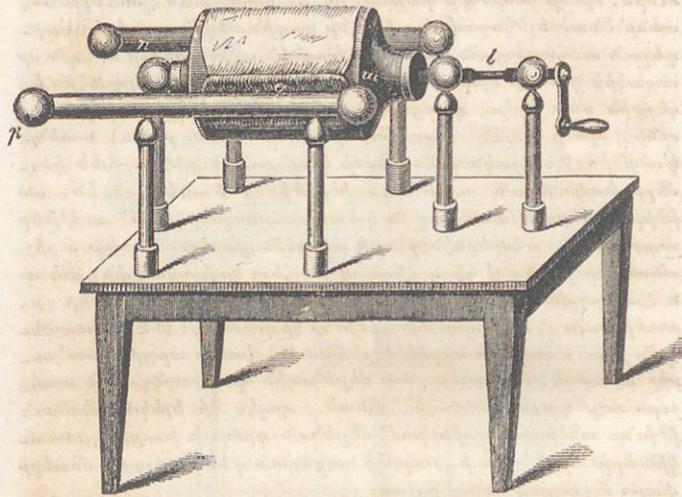
Իրենք փայտէ շինուած են, բայց ապակի բոլորակը շօշափող կողմերնին կաշիով ծածկուած է, որուն վրայ սնդկազանդով (անակամ) օծուած է. աս զանգուածը՝ անազի ու ծծմբոյ, կամ զինի ու սնդրի փոշիէ խառնուող մին է: Աս բարձերն ապակի բոլորակին երկու զին տարածած մամլոթէ (մաշածպա) թեւեր տեսին, որոնք՝ ապակին դարձուելու եւ բարձերուն քսուելու առանք՝ ծնած Ելեկտրականութիւնը ազդին անդին ցրուելու կ'արգելուն ու հաղորդչին հասնելու կ'օգնեն: Հաղորդիչը՝ յ (որն որ ապակիէ ց ոտքի վրայ հաստատուած է,) ապակի բոլորակին եղբրին մտ երկու դիպց երկու հատ փայտէ կլոր օղակներ յ լ աւնի, որոնց մէջէն ապակին դառնալու (բոլորելու) ասենք՝ կ'անցնի: Աս օղակներուն ներսի կամ ապակեոյն դարձած կողմերը խորունկցած ու անազէ թիթեղով ծածկուած են, աս թիթեղներուն վրան ալ սրածայր մետաղներ կամ ասեղներ շարուած են՝ ծայրերնին դէպ ի ապակին դարձած, որոնք ուրիշ անազէ թիթեղով մը յ Հաղորդչին հետ կը կապակցին: Թէ որ յ Հաղորդչին վրայ փայտէ մեծ կլորակներ կամ գնդակներ դրուուելու ըլլայ, Ելեկտրականութիւնը կը զօրանայ: Թէ որ աւանցքին ի ու հի ոտքերը ապակիէ շինուիր՝ հապա արդրէ կամ ուրիշ մետաղէ, ան ասեն բուն մեքենային պատուանդանին տակը չօր ոտք կ'ըլլայ ապակիէ շինած, որպէս զն Ելեկտրականութիւնը անկից գեանին կամ մեքենան դրուած խոցին յատակին երթալով չցրուի. ապակի ոտքերուն գետին դպած մասերը փայտ ազուցած կրնայ ըլլալ:

Արդ՝ այսպիսի կերպով շինուած Ելեկտրական մեքենային ապակին՝ անոր աւանցքին մեղելէն բռնելով՝ դարձուելու առանքը՝ նոյն ապակին սնդկազանդով օծուած բարձերուն քսուելով ու շփուելով՝ դրական Ելեկտրականութիւն կը ստանայ. ասիկա յ օղակներուն միջնորդութեամբը յ Հաղորդչին դրական ու ժխտական Ելեկտրականութիւնները իրարմէ կը բաժնէ ու Ինքը ժխտականին հետ կը միանայ, իսկ Հաղորդչին վրայ դրականն ազատ կը մնայ:

Որովհետեւ ապակին բարձերուն քսուելով դարձած առանքը՝ Ինքը դրական՝ իսկ բարձերը ժխտական Ելեկտրականութիւն կը ստանան, ապակեոյն դրական Ելեկտրականութիւնն անկորուած մնալու ու բարձերուն ժխտականին հետ միանալով չլեզգընանալու համար՝ պէտք է նոյն բարձերուն ժխտականը գետնի հետ հաղորդութեան մէջ ըլլող թեղով մը (ինչպէս պատկերին մէջ ըլլ ցուցնէ,) անսոյմէ հեռացնել ցրուել: Եթէ յ Հաղորդիչը այսպիսի թեղով՝ կամ ուրիշ կերպով մը գետնի

Տես Հաղորդուելու ըլլայ ու բարձրեր կողիացուելու (եղևկորական փեճակի մէջ պահուելու) ըլլան, նոյն բարձրուն Հաղորդչին վրայ ժխտական ելեկտրականութիւնը կը ժողվուի:

Աշրկորդ ձեւով ելեկտրական մեքենայ մ'ալ կայ, որն որ հաս դուած պատկերը կը ցուցնէ:

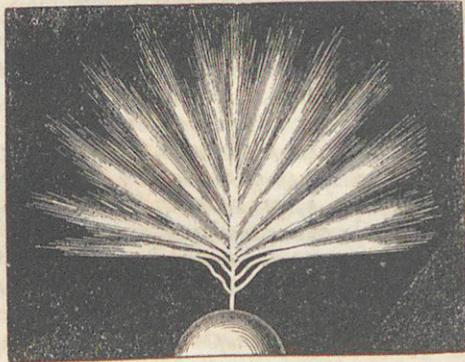
Ասոր ապակին բոլորակ չէ այլ մեծ գլանակ մըն է ա, որն որ շ առանցքին վրայ դառնալով Դ Հաղորդչին վրան ըլլող Գ բարձ ձին կը քուռի կամ կը շփուի, ու անով ելեկտրականութիւն կ'ելլէ, որ եւ Դ Հաղորդչին գիծնոյն ու Հաղորդչին վրայ հաստա առած մետաղէ տեղիներէն անցնելով նոյն ու Հաղորդչին վրայ կը ժողվուի: Ծանած ելեկտրականութեան կորուսիլը խափանե լու համար Գ բարձին կպած ու ապակիին կէսին վրայ գոցող մե ապրտէ լաթ կամ մովաթ կը դրուի:

Արդ սա երկու տեսակ ելեկտրական մեքենաներուն միջ նորութեամբ ելեկտրականութեան այլ եւ այլ երեւոյթներն ու գործքերը յերեւան կու գան, ու շատ տեսակ փորձեր կ'ըլլան, մանաւանդ գանազան մասնաւոր գործիքներով, որոնց վրայ՝ ինչ պէս ընդհանրապէս Ալեկտրականութեան վրայ մանրամասն ու կատարեալ տեղեկութիւն ունենալ փափագողը՝ պէտք է որ կարգայ «Փորձաւական Բնագիտութեան», գիրքը, (ապտեալ Ի ղ Իէննա, 1856.) էջ 442 մինչեւ 545: —

Նոս ելեկտրականութեան վրայ ուրիշ քանի մը հար կուոր գիտեղիքներ դնենք: Մինչեւ հիմակ եղած փորձերէն ի մացուած է՝ որ ելեկտրականութեան նիւթը՝ կամ գոյացու թիւնը շատ նաւթ է ու մարմիններուն մէջ դիրաւ կը մանէ. բայց ոչ երբեք անոնց ներսերը կը թափանցէ՝ հասպ անոնց ե ըստին կամ մակերեւութիւն վրայ կը տարածի, ուր կը մնայ մթնո ըտեսան օդին ճնշմամբ, թէ որ ասիկա խոնաւ կամ չըպին գոլորչներով յեցուած չէ: Ալեկտրականութեան մարմնոց մա կերեւութիւն վրայ միայն դառնուելուն ցոյց են անոր երեւոյթ ներն ու գործքերը, որովհետեւ ելեկտրական հեղանիութիւ մար միններուն բոլորիքը իբր թէ մթնոլորտ կամ շրջանակ մը կը կազմէ, որ եւ կ'ըսուի մթնոլորտ կամ պարունակ ելեկտրական. ասոր ընդարձակութիւնը կամ տարածութիւնը մարմնոց վրայ ծնած ելեկտրականութեան չափին կամ զօրութեան համեմատ է. եւ միայն ասոր սահմանին մէջ ելեկտրականութեան գործքերը յե ըւան կու գան: Ալեկտրական մեքենային ապակին դարձուելով ելեկտրականութիւն ծնանելու ըլլայ՝ չորս դին կեցողներն ե ընտնենուն վրայ նոյնը կը զգան ու մաղերնին ալ կը սկսի վեր տնկուիլ, ասով կ'իմացուի թէ ելեկտրականութեան մթնոլոր տը սրջափ է. հասարակ մեքենաներունը միայն երկու երեք ոտ նաչափ հեռաւորութեամբ կ'իմացուի. բայց մեքենան որչափ մեծ է ու աւելի ճարտարութեամբ յօրինուած՝ ելեկտրականութեան մթնոլորտն ալ այնչափ աւելի ընդարձակ կ'ըլլայ: Հոլանտայի Հարլէմ քաղքին Գայլէրեան ճեմարանին մէջ ելեկտրական մե քենայ մը կայ, որուն ելեկտրականութեան մթնոլորտին ընդար ձակութիւնը քառասուն ոտնաչափի թէ հասնի:

Աս մթնոլորտին ընդարձակութեան մինչեւ վերջին ծայրը չէհասնիր Հարման (գերման) Ալեաւորոթիւնը: Հարման հե ոււարութիւն կ'ըսուի այն միջոցը՝ որուն մէջ երբոր հաղորդչին մետաղէ գնդակ, եւ այլն, մօտեցնելու ըլլանք՝ ելեկտրական կայծ մը անկից կը ցատկէ ու նոյն գնդակին կը զարնուի: Սոյն պէս եւ թէ որ մէկը ապակիէ ուղբերով աթոռի կամ կայարանի մը վրայ ելեկտրական մեքենային քովը (կողիացեալ) կենալու ըլլայ ու ձեռօքը կամ մարմնոյն ուրիշ մասամբ մեքենան բռնէ, ելեկտրական հեղանիութիւ անոր մարմնոյն վրայ կը տարածի, ու թէ որ ան ատեն ուրիշ մը իր մատը կամ ուրիշ հաղորդիչ մար մին մը անոր մարմնոյն մօտեցնէ կամ դպցունէ, ան շօշափուած տեղէն ելեկտրական կայծ մը կ'ելլէ բարակ շնչմամբ մը, մօտե ցողին կը զարնուի, ու մեքենան բռնողին մարմնոյն շօշափուած տեղը խայթուած մըն ալ զգալի կ'ըլլայ:

Ըստնկ հարուածքի կամ կայծի ուստի եւ ելեկարակա- նութեան հոսման հեռաւորութեան չափը մտեցուած նիւթին կամ մարմնինն ձեւէն ու հազարդականութեան պայմանէն, մա- կերեւութին մեծութեանն ու պղտիկութեանն ու ելեկարակա- նութեան խտութեանն՝ այսինքն քիչ տեղոյ մէջ սաստկու- թեամբ ու առատութեամբ ժողվուած ըլլալէն կարևոր ունի՝ երբ որ ելեկարական մեքենային հաղորդչին վրայ սրածայր մար- մին մը դրուի կամ մտակցուի ելեկարականութիւնը անոր վրայ առատութեամբ կը վազէ, բայց անկից շուտ դուրս կ'ելլէ, ա- նանկ որ մութի մէջ աս փորձն ընելու ըլլանք ելած ելեկարա- կանութիւնը լուսոյ փունջն (տէմբակ) մը նման կ'երեւայ, ու զօ- րաւոր կամ մեծ կայծ չեւբն: Իսկ թէ որ կլոր մարմին մը դը- րուելու կամ մտակցուելու ըլլայ՝ պէտք է երկայն ատեն սպա- սել մինչեւ աղէկ մը ելեկարական հեղանիւթով լեցուի: Բայց սասնկ մարմին մը ետքը ուրիշ մարմինը դպցուելու ըլլայ՝ մեծ ու զօրաւոր կայծ կ'ելլէ, որն որ հեռաւոր մարմնին մը զարնուե- լու ըլլայ՝ մէջտեղն եղած օդին ընդդիմութեան պատճառաւ ամպէն ելլող կայծակի նմանութիւն կ'ունենայ:

Իշթէ որ հաղորդչին ելեկ- արականութիւնը հաստատական է՝ փր վրայի մետաղէ ատերէն կամ բեւ- եռէն այն վերը բաւած ելեկ- արական լուսոյ կամ ճառագայ- թից փունջը յե- րեւան կու գայ, որուն ձեւն աս պատկերին մէջ կը տեսնուի: Իսկ ե-

թէ հաղորդչին ելեկարականութիւնը ժխտական է՝ ելած ճա- ունագայթներն աս ձեւը չեն ունենար՝ հասպ պղտիկ աստղի մը նման կ'ըլլան: —

Մթնոտարին կամ երկիրը պատող օդին մէջ հանդիպող միրիկին՝ կամ որոտման ու կայծակին՝ ելեկարականութեան ե- րեւոյթներուն ու զօրծքերուն հետ նմանութիւն ու ազգակ-

յութիւն ունենալը բնագէտներն անցած դարուն կէսերը սկսան կարծեօք դուշակել: Բայց ամբրիկացի բնագէտը Ֆրանքլին աւելի եւս դիտողութիւններ ընելով՝ ու մասնաւորապէս դի- մետաղով օժուածները կ'ելեկարական հեղանիւթը դիւրաւ ի- րեն կը քաշեն առանց հարուած մ'ընդունելու, նոյն կարծիքը հաստատուն դրութիւն մ'ըրաւ: Կնչու որ՝ ըստ Ֆրանքլինի եւ պլոց՝ մրրիկ, որոտում ու կայծակ պատճառող ամպերն իրենց մէջ ազատ ելեկարականութիւն ունին, ուստի եւ ելեկարական մեքենային հաղորդչին կամ ուրիշ ինչ եւ իցէ ելեկարական ըլլող մարմնի կը նմանին: Ատոր համար երբ որ ելեկարականու- թիւն չուենցող բայց անոր ընդունակ մարմին մը այսպիսի ամպի մը այնչափ կը մօտենայ՝ որ կրնայ անկից ելեկարական հարուած մ'ընդունել, նոյն վայրկեանին ամպէն ան մարմնին կայծ մը կ'անցնի, ու անոր ելեկարականութիւնն ալ իրեն քաշելով ա- նոր հետ միանալու ըլլայ՝ կայծակ կը ծնանի, ու ասիկց կ'այ- ծակ զարնել: Ֆրանքլին աս բանս փորձով իմանալու համար թղթէ թռչակ (սպարթ) մը շինեց ու թէպէտ եւ խել մը ատեն մօտէն անցնող ամպերէն անոր վրայ ամենեւին աղդե- ցութիւն չտեսաւ, սակայն չչուսահատեցաւ՝ քիչ մը ատեն ալ սպասեց, վերջապէս տեսաւ որ ամպի մը թռչակին մերձենալու վայրկեանը անոր թեւերն սկսան վեր տնկուիլ ու շչելուն մ'ալ լուուեցաւ, որ ամպէն ան թեւերուն անցնող ելեկարական հա- բուածին գործքն էր, ասոր վրայ ուրախանալով՝ Ֆրանքլին մա- տը թռչակին չուանին ճայրը կապուած բանաւոյն մօտեցուց, ու (ան միջոցին եկած անձրեւէն չուանը թռչելով՝ ուստի եւ աղէկ հաղորդող ելեկարականութեան ըլլալով՝) այն բանալիէն կայծ մը ցատկեց ու մատին զարկաւ, որուն տեսէն ուրիշ կայ- ծեր յաջորդեցին: Ուրիշ բնագէտ մը թռչակին չուանին վրայ երկաթէ թեւ մը դնելով՝ նոյն փորձն ըրաւ, ու աս միջոցով ելած կայծերը շատ աւելի մեծ ու զօրաւոր էին. անասի որ հեղ մը նոյն բնագէտը այսպիսի կայծի մը հարուած ընդունելով գե- տինը զարնուեցաւ:

Իսկ աս կայծին՝ ուստի եւ բուն կայծակին ամպերու մէջ ծնանիլը ու երեւնալը նաեւ որոտմամբ յայտնի ըլլայն անկից կը պատճառի՝ որ ամպերէն ոմանք դրական ելեկարականութիւն ունին ու ոմանք ժխտական. ջրային գոլորչներով լեցուած ու լոյծ ամպերը դրականն ունին, իսկ խիտ ամպերը ժխտականն ունին. արդ աս երկու տեսակ ամպերու մէջ ելած կրկին ազատ ելեկարականութիւնը յաջորդաբար խտանալով ու աւելնալով՝

իրար կը քաշեն կամ կը մերժեն, ուսկից մթնայրաբն մէջ մը-
րիկ կ'ելլէ, որոտումներ կ'ըլլան ու կայծակ կը ծնանի: Եւ ու-
րովհետեւ ամպերուն մէջ ըլլող ազատ ելեկտրականութիւնն
առատ է, իսկ իրենց հաղորդականութիւնը տկար, անոր համար
մէկ երկու կայծ հասնելով չէլքննար, ուստի եւ մի եւ նոյն ա-
տենի մէջ շատ կայծեր ու կայծակներ կը հանէ: Այս կայծերը
օդին ընդհիմութեանը պատճառաւ երկայնածեւ կամ օձաձեւ
կ'երեւան. ու կայծակ ելած ատենն եղած որոտումն ալ օդին
ձօձալէն կամ խաղալէն կը պատճառի:

Իսկ այն փայլումը կամ փայլատակումն որ ամառուան
տակ գիշերներն երբեմն կը պատահի, ու ամպերու մէջէն շատ
հեղ ու ետեւէ ետեւ ասդին անդին կը վազէ առանց ամենեւին
որոտում լուեղու կամ յատուկ կայծակ (շանթ) տեսնուելու,
բայտ հաւանական կարծեացք՝ ամպերէն ելած ազատ ելեկտրա-
կանութիւն է մթնայրաբն փեր կողմերը, ուր օդին ընդհիմու-
թիւնն այնչափ զօրաւոր չըլլալուն, ու նաեւ այն ելեկտրակա-
նութիւնն ալ իր զօրութիւնն ազդելու սահմանին մէջ հաղոր-
դուելու մարմին չգտնելուն, կայծակ կամ շանթ չիկրար կազ-
մուիլ, հապա պարզ լուսոյ շողիւնի պէս կ'երեւայ: Սակայն շատ
հեղ աս փայլատակումը շատ հեռու ըլլող ամպրոպէն ու կայ-
ծակէն պատճառած լուսին շողիւնն է, ու որոտման ձայնը մեծ
հեռաւորութեան համար չիլլուիր: —

«Իր ատեններուս ելեկտրական գիւտերուն մէկն ալ է՝
Ըոբոյ ելեկտրականութիւն ունենալուն ծանօթութիւնը: Անգ-
ղիս հեղ մը շոգեշարժ մեքենայի մը մէջ երբ որ շոգին սաստ-
կութեամբ կաթնային վրայի ծակէն դուրս կ'ելլէր՝ մեքենային
վերակացուն բայտ պատահման մէկ ձեռքն ելած շոգիին մէջ եր-
կընցուց ու մէկալ ձեռքը մեքենային սպահովութեան դուռն
կին դպցուցած ատենը ելեկտրական հարուած մ'ընդունեցաւ:
Ասոր վրայ փորձեր ու քննութիւններ ընելով յայտնի եղաւ՝ որ
շոգին կաթնային դուրս ելած ատեն անիկա շիւղելով ելեկտրա-
կանութիւն կը ծնանի:

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Իրողեան փիլիսոփային եղանակը գործընդ ռս խօսքերը:

Գիտղենէս ծնաւ Սինոպ քաղաքը Բրիտանի 414 տարի
առաջ. իր հայրը սեղանաւոր էր ու հեղ մը սուտ ստակ շինելուն
համար բռնուեցաւ բանտ դրուեցաւ, եւ որովհետեւ Գիտղենէս
ալ ամբաստանուեցաւ՝ որ աս բանիս մէջ իր հօրը գործակից ե-
ղած է, անոր համար ինքն ալ հօրը հետ բանտ դնաց: Հայրը
բանտին մէջ մեռաւ, բայց Գիտղենէս միջոց մը դատելով՝ բան-
տէն փախաւ ու հայրենիքէն ալ ելաւ: Աթէնք դնաց: Հոն Ան-
տիսթենէս փիլիսոփային աշկերտ ըլլալ ուղեց. բայց ասիկա
ղինքն ընդունել չէր ուղեր, սակայն Գիտղենէս ուսում սորվե-
լու բաղձանքէն ստիպելով անոր ետեւէն կ'իյնար՝ որ ինքն ըն-
դունի: Անտիսթենէս հեղ մը միաբը դրած ըլլալով՝ ամենեւին
աշկերտ մը չընդունիլ, Գիտղենէսին անդադար երթալ դալէն
ձանձրանայով՝ որ մը դաւազանը վերցուց ու կ'ուղեր անիկա ծե-
ծով վարնալ: Բայց Գիտղենէս ամենեւին շուսաստանով՝
գլուխը ծոեց ու բաւ անոր. որչափ որ կ'ուզէս՝ զարկ, բայց գիտ-
ցիր որ որչափ ամուր զարնես ու սաստիկ ծեծես՝ քեզմէ պիտ'որ
չհեռանամ՝ քանի որ դուս լեզու ունիս ու փիլիսոփայութիւն
կրնաս սովորեցնել: Այսպիսի եռանդէն յարգուելով՝ Անտիս-
թենէս անիկա քովն առաւ ու իրեն աշակերտ բրաւ:

Գիտղենէս իր հայրենիքէն հեղ մը դուրս ելլելէն ու ամէն
ստացուածները կորսնցունելէն ետքը՝ չէ թէ միայն ալ քոտու-
թեամբ ապրիլ սկսաւ, հապա նաեւ սուսակ ունենալու՝ կամ բան
մը ստանալու երբեք չաղճաց ու չաշխատեցաւ: Հեղ մը միայն
իր մէկ ծանօթին գրեց՝ որ իրեն բնակելու սենեակ մը պարտա-
տէ, ու երբ որ անիկա քիչ մը դանդաղեցաւ աս բանս կատա-
րելու, Գիտղենէս ամենեւին բնակութեան մ'ալ կարօտ չըլլա-
լու համար՝ մեծկակ տակաւ մը դտաւ, ու անիկա իրեն բնակա-
բան բրաւ: Իր հազուատը երկու վերարկու էր, սրուն մէկը գի-
շերը անկողնի տեղ կը գործածէր: Իր վրայ կը կրէր միստաղ կամ
տոպրակ մը, գաւազան մը, ջրի աման մը ու հողէ պոյտ կամ կե-

րակաւրի աման մը: Բայց որ մը ճամբան դացած տակեր տեսաւ որ տղայ մը ափովը աղբիւրէն շուր առեր կը խմէր. Ո՛հ, բաւ Գիողենէս, առ տղան իր սակաւապիտութիւնովը իս գերագնացեց. առ բսելով ջրի ամանը տողարակէն հանեց նետեց: Օր մ'ալ տեսաւ տղայ մը՝ որուն ձեռքի պնակը կտորած ըլլալով կտոր հացի կեղեւէին մէջ սապնաթանը լեցուց ու սկսաւ ուտել. Գիողենէս իր պղտան ալ նետեց կտորէջ՝ բսելով. առանց ստոր ալ կրնամ կերակուր ուտել: Հեղ մը տեսաւ մուկ մը՝ որ առանց բնակարանի բաց տեղ մը կը վազվզուտէր, դիշերուան մութէն չէր վախնար, ու կերակուր պատրաստելու համար ամենեւին հող չունէր, անով ինքն ալ իր աղքատութեան վրայ մխիթաւորելով ամէն մամտաբը մէկ դի ձգեց: Ասկից ի զատ ամէն նեղութեանց դիւրաւ վարժելու ու ցորտէն եւ տաքէն վախ ու վնաս մը չունենալու համար՝ ամառը արեւէն ստափիկ ապքցած աւազն մէջ կը մաներ կը դլորդեր, իսկ ձմեռը ձիւնով ծածկած արձաններու կը փաթտուէր երկայն տակն կը կենար:

Արկայն տակն Աթէնք մնալէն ետքը՝ հեղ մը երբոր նաւով Եգիսն կղզին կերթար, ծովահէններէն բռնուեցաւ ու կրակէ կղզին տարուեցաւ, հոն իրելու հերի պիտ'որ վաճառուներ: Մունետիրը (Եկուլ) զինքը ծակերէն գտնելէն առաջ հարցուց իրեն՝ թէ ի՞նչ գիտես, ի՞նչ գործք կրնաս բնել. ան ալ պատասխանեց՝ թէ մարդկան իշխել գիտեմ: Ետքը մատովը ցրցուց մաքուր հաղուած մարդ մը, որ նոյն վայրկենին հոսկից կ'անցներ ու կորնթացի մըն էր. ու բաւ մունետիրին. «Գոս առ մարդուն ծակէ, ինչու որ անիկա տիրով կամ իշխողն մը կը տատար», Իրաւցրնէ նոյն կորնթացին՝ որուն անունն էր Քսենիաթոս' գնեց առ վարմանալի մարդը ու տարաւ Կորնթոս, եւ իր զաւկրներուն վարժապետ դնելէն ի զատ՝ բոլոր տունին վրայ ալ վերակացու բրաւ: Գիողենէս այնպէս վարուեցաւ առ տան մէջ ու իր տիրոջ տղաքն անանկ աղէկ կրթեց՝ որ Քսենիաթէս ամէն կերպով գոհ ըլլալով՝ կ'ըսէր. «Տանս մէջ բարի հողի մը մտաւ»: Իր որդիքն ալ իրենց վարժապետին վրայ անանկ սեր մը ստացան որ մինչեւ իր մահուան տակեր զինքն երեւե չձգեցին, որոնք բովը նաեւ իր ձեռութեան հասած մեռաւ:

Աս վարմանալի փիլիսոփան իր բոլոր կենաց մէջ միշտ առիթ կը գտներ մարդկան ընդունայն գործքերն ու անոտի ջանքը այլ եւ այլ պատշաճական խօսքերով ու նաեւ ծիծաղելի գործքերով արհամարհելու եւ անանկով զիրենք խրատելու: Իրեն անհաճոյ կամ անպատշաճ խօսք մը լսած կամ գործք մը տեսած ատենը՝ միշտ պատրաստ էր կտրուկ ու կծու խօսքով կամ

գործողութեամբ մը անիկակ յանդիմանելու: Իր գործքերն ու տուած պատասխանները ինչչոյի հասարակ ըլլային՝ կամ մտածելու ու զարմնալու նիւթ կու տային, կամ զուարճանալու պատճառ կ'ըլլային: — Երբոր Կորնթացիք լսեցին որ Փիլիպպոս Մակեդոնացի թագաւորը իրենց դէմ պատերազմի կ'երթայ, սկսան խռովիլ շփոթիլ ու ահու գողու մէջ իյնալ: Աս շփոթութեան մէջ իրենց քաղքին պաշտպանութեան ճարը տեսնելու ձեռք գարկին, թէպէտ եւ պատերազմի վտանդն ու վնասը հեռու էր: Ոմանք սկսան ամէն դիաց դէպքեր ժողովել, ոմանք խոշոր քարեր մեկտեղ բերել կուտել, ոմանք քաղքին պարիսպներուն տկար ու փլած կողմերը շինել ու անոնց այլ եւ այլ դիւրը մասնաւոր ամրութիւններ դնել. ուրիշներն ալ պատերազմի ու պաշտպանութեան հարկաւոր ըլլող ուրիշ միջոցները պատրաստելու կը փութային: Գիողենէս տեսնելով որ ամէն մարդ մեծ եռանդով ու փոյթով զբաղած կ'աշխատի կը քրանի, իսկ ինքը պարապ է, իրեն գործք մը չէն տար, ելաւ վերարկուն վեր առաւ մէջքը կապեց, ու սկսաւ հարկաւոր ու օգտակար գործք մը բնելու պէս՝ մեծ փոյթով ու արտոնքը իր տակաւոր, որ իր տունն ու բնակարանն էր, աղին անդին գլտորել: Իր բարեկամներէն մէկն ասին ասիկա տեսնելով հարցուց թէ ինչն է կրնես աղ բանը: Գիողենէս ալ պատասխան տուաւ. կը տեսնեմ որ ամէն մարդ զբաղած ու մեծ աշխատանքի մէջ մտած է. ես ալ անոնց մէջ դատարի չկենալու համար՝ իմ տակաւորս կը դլտորցընեմ, որ մարդիկ իս ալ զբաղմունքի մէջ տեսնել:

Օր մը քարէ արձանի մը առջեւ կեցցուր անկից որսրմութիւն կը խնդրէր. տեսնողներն իրեն հարցուցին թէ ինչու համար անզգայ արձանէն բան կը խնդրես. ինքն ալ պատասխանեց. որպէս զի ինք վիճքս վարժեցընեմ հանդարտ սրտիւ խնդրելու ու չընդունելու:

Օր մը երբ որ ամէն մարդ թէատրոնէն դուրս կ'ելէր ինքը անոնց դէմ սկսաւ թէատրոնը մանել. ու երբոր ոմանք իրեն հարցուցին թէ ինչն է կրնես աղ բանը, ինքն ալ պատասխանեց. բոլոր կենացս մէջ կը ջանամ ասանկ վարուելու:

Անգամ մը ցորեկ տակն վառած լապտեր մը ձեռքն առած բազմամարդ հրապարակի մը մէջ աղէին անդին նայելով կը պտրտէր: Հարցուցին իրեն թէ ի՞նչ կը փնտռես. մարդ կը փնտռեմ, բաւ: Գիողենէսին կարծիքն էր՝ որ միայն ճշմարիտ փիլիսոփան ճշմարիտ մարդ է, ու ասանկ մարդ մը խիստ քիչ կը գտնուի:

Հեղ մը մէկը դերան մը առած կ'երթար ու անով Գիող

գենեալին զարնուեցաւ, ետքէն պոռայց. զգոյշ կեցիր, մէկդի գնաւ. Գիողենէս ալ իրեն ըսաւ. Խնչ, կ'ուզես մ'ալ գեւրանովդ ինձի զարնուիլ: Ուրիշ հեղ մ'ալ ասանկ մէկը ճամբան երթալու ատենը գերանով իրեն զարնուեցաւ, ու ետքէն պոռայց. զգոյշ կեցիր. Գիողենէս ալ իր ձեռքի դաւազանովն անոր զարկի ու ետքէն ըսաւ. զգոյշ կեցիր:

Ոմանք տեսնելով որ Գիողենէս անուշահոտ օծանելիքով ստուքները կ'օծէր, հարցուցին իրեն թէ ինչու համար ուրիշներուն պէս ասանկ ազնիւ օծանելիքով գլուխդ չես օծեր՝ ու ստուքներդ կ'օծես: Ինքն ալ պատասխանեց. օծանելիքքին հոտը գլխէն դէպ ի վեր օդը կ'երթայ կը ցրուի, իսկ ստուքներէն քթիս կ'երթայ մարդը կը դուարթացնէ:

Մէկը հարցուց իրեն թէ փիլիսոփայութենէն Խնչ օգուտ տեսար. ան ալ ըսաւ. թէ որ ուրիշ օգուտ մ'ալ չտեսայ նէ՛ ապիկայ բաւական կը սեպեմ՝ որ անով սովորեցայ ամէն պատահարներու պատրաստ դռնուիլ, ամէն դժբաղդ դէպքերը համբերութեամբ տանիլ:

Ուրիշ մը իրեն ըսաւ. դուն՝ որ բան մը չես սորվեր չես գիտեր՝ ինչո՞ւ համար փիլիսոփայի պէս կը վարուիս. ան ալ ըսաւ. ինք զինքն փիլիսոփայի պէս կեղծելով՝ ձեւացրնելս ալ փիլիսոփայութիւն մըն է:

Ոմանք զենքը կ'արհամարհէին ըսելով, տես Պրատոն փիլիսոփան ուրիշներէն ողորմութիւն չիկնդրեր, իսկ դուն կը խնդրես: Գիողենէս ըսաւ իրենց. Պրատոն ալ կը խնդրէ, բայց գլուխը մտնեցրնելով ան անձին՝ որմէ կը խնդրէ, որպէս զի ուրիշները չիմանան:

Օր մը աս Պրատոն փիլիսոփան տեսաւ զԳիողենէս՝ որ խաւարս (շեղդեփար) կը լուար, ու իրեն մտնեալով ըսաւ կամայապ մը. թէ որ Գիողենէս ըստականին հնազանդած ըլլայիր՝ ստուգիւ խաւարտ չէիր լուար: Իսկ Գիողենէս անոր ըսաւ. Գոռն ալ թէ որ խաւարտ լուար ըլլայիր, Գիողենէսին հպատակած չէիր ըլլար:

Գիողենէս գերի մ'ունէր Մանէս անունով. ափիկա երբ որ իր տէրը թողուց փախաւ նէ՛ բարեկամներն իրեն խորհուրդ կու տային՝ որ անոր հետեւէն իյնայ փնտռէ գտնէ զինքը: Իսկ փիլիսոփան ըսաւ իրենց. շատ ծիծաղելի բան կ'ըլլար՝ որ Մանէսն առանց Գիողենէսի ապրի ու Գիողենէս առանց Մանէսի չիյնայ ապրիլ:

Իր բարեկամներէն մէկն իրեն հարցուց թէ՛ ծառայ մը կամ աղախին մը ունին քովդ. ան ալ պատասխանեց թէ՛ չէ՛:

Հապա, ըսաւ մէկալը, թէ որ մեռնելու ըլլա՞ն ո՞վ քեզ գերեզման պիտ'որ տանի: Գիողենէս պատասխանեց. ո՞վ որ տունի մը կարօտութիւն ունի:

Գիողենէս Կորնթոս եղած ատենը Մեծն Աղէքսանդր մակեդոնացի եկաւ հոն. եւ ուզելով աս զարմանալն փիլիսոփային հետ տեսնուիլ գնաց Կորնթոսի հրապարակը՝ ուր Գիողենէս հասարակօրէն իր տակաւին մէկ կը բնակէր, ու անոր մօտենալով ըսաւ իրեն. գիտես որ ես մեծն Աղէքսանդր թագաւորն եմ. ան ալ ըսաւ. ես ալ Գիողենէս շունն եմ: Աղէքսանդր ըսաւ. ինձմէ կը վախնամ թէ չէ: Գիողենէս ալ իրեն հարցուց. դուն բարի ես թէ չար: Թագաւորը պատասխանեց. բարի եմ: Բարիէն ո՞վ կը վախնայ, ըսաւ Գիողենէս: Աղէքսանդր անոր աղքատութենէն վրայ գլխաւոր ու իր վրան մասնաւոր համարում մ'ալ ստացած ըլլալով՝ ըսաւ իրեն, խնդրէ ինձմէն ինչ որ կ'ուզես նէ. ան ալ ըսաւ. կը խնդրեմ որ առջեւէս մէկ դի երթաս, որպէս զի ինձի շուք չընես՝ արեգակը վրաս ծագելու շարճելէս: Այնիս թագաւորը Գիողենէսին ասանկ խիտ խօսքերուն վրայ չէ թէ չզայրացաւ, հապա անոր անշահասիրութեանն ու համարձակութեանը վրայ զարմանալով ըսաւ իր բարեկամներուն. Թէ որ ես Աղէքսանդր չըլլայի՛ր կ'ուզէի Գիողենէս ըլլալ:

Ոմանք հարցուցին իրեն թէ Գիողենէս Միլիլիացուց բռնաւորը իրեն բարեկամներուն հետ Խնչպէս կը վարուի. պատասխանեց. այնպէ՛ս ինչպէս ամաններով, որոնք երբ որ լեցուն են կ'առնէ ու կը պահէ, ու երբ որ պարսպ են մէկդի կը ձգէ:

Ձեզ մը սկսաւ հարկաւոր ու օգտակար նիւթերու վրայ փիլիսոփայական խօսքեր խօսիլ, ու տեսաւ որ մարդ մ'ալ իրեն մտադիր չէր ըլլար. շուտ մը լուց ու սկսաւ երաժշտական գործիք մը հնչեցնել կամ երգել, ան ատեն շատ մարդիկ իր բարտիքը ժողովեցան ու մտիկ կ'ընէին: Գիողենէս յանգիմանեց զիրենք ըսելով. անօգուտ պարսպ բաներու մեծ ջանքով մտադիր կ'ըլլաք. իսկ հարկաւոր ու օգտակար բաներու համար անհոգ ու անիղծ էք:

Արբոր ամէն մարդ անվարժ ու գէր կիթարահար մը կ'արհամարհէին Գիողենէս զանիկա սկսաւ գովել. ու երբ որ հարցուցին թէ ինչո՞ւ զինքը կը գովէ՛ ըսաւ. որովհետեւ ազ մարդն անանկ գէր ըլլալուն չիկրնար գործել պէտք էր որ մուրալով իր ապրուստը ճարեր. ուստի լաւ է որ աշխատելով ու գէշ կիթարահար հարութիւնով ստակ վաստղիլ բան թէ պարսպ կենալով ու մուրալով:

Պէշ վարք ունեցող երեւելի մարդ մը իր տան դրանք վրայ առ խօսքերը գրել տուած էր. Հոս ասննեւին գէշ բան մը չի տեսեր: Գիողենէս ասիկա կարդալով ըսաւ. Հապա տունին տէրը ուսիցը ներս պիտի մտնէ:

Շուայլ մարդու մը տան վրայ ալ թուղթ մը կպած տեսաւ, որուն վրայ գրուած էր թէ՛ Նա որոնք ծախու է. դարձաւ տունին ըսաւ. Ես արդէն գիտեի՛ որ շատակերութիւնը քեզի քու տէրդ շուտով դուրս պիտի փոխել տայ:

Տեսաւ որ շուայլ մարդ մը պանդոխի մը մէջ նստեր՝ միայն ձիթապտուղ կ'ուտէր, ըսաւ անոր. Թէ որ դուն միշտ ասանկ ճաշ կերած ըլլայիր, հիմակ այսպիսի ընթրիք չէիր ըներ:

Շուայլ մարդուն մէկէն մնաս մը (իբր 200 զ.) ուղարու թիւն խնդրեց. ան ալ իրեն հարցուց. ինչո՞ւ համար ուրիշներէն դանդ մը (իբր 10 փարսյ) կը խնդրեմ՝ իսկ ինձմէ մնաս մը: Գիողենէս պատասխանեց. ինչո՞ւ որ կը յուսամ թէ ուրիշներէն ուրիշ հեղ ալ կրնամ ընդունիլ, բայց չեմ գիտեր՝ որ քեզմէ ուրիշ հեղ ալ պիտ'որ կարենան ընդունիլ:

Մարդ մը զննքը մեծաշէն ու շատ զարգարուած տուն մը տարաւ անոր ազուտութիւնը իրեն յուսընելու համար, բայց իրեն ըսաւ՝ որ չըլլայ թէ անը մը թէքնէ: Գնաց Գիողենէս ու պարտած ատենը հալաց ու նոյն մարդուն երեսը թէքա ըսելով ասկից գէշ ու թէքնելու յարմար տեղ չգտայ:

Օր մը պղտիկ Միւնդա քաղաքը գնաց ու տեսնելով որ տուներուն դռները առ հասարակ մեծ էին՝ ըսաւ. Ո՛վ Միւնդացիք, տուներնուդ դռները գոցեցէք՝ որ քաղաքը դուրս չելլէ:

Տեսաւ որ անչափող բմիչ մը՝ բմիչութիւնը թողուցեր բժշկութիւն կ'ըներ, ըսաւ իրեն. Աղ ի՞նչ բան է, բարեկամ, մի թէ կ'ուզես տկարացնել ու սպաննել զանո՞ք՝ որոնք զքեզ երբեմն բմբջանարտութեան մէջ յաղթեցին ու գետինը զարկին:

Տեսաւ նետաձիգ (օգ ասնն) մը՝ որ ամենեւին անվարժ ըլլալով նետաձգութեան իր նետան երբեք զիտած տեղը չէր հանդիպցըներ. գնաց Գիողենէս ասոր նպատակին (նշանին) գիմացը նստաւ, բսելով, հոս ապահով եմ՝ հոս ինձի չեկրնար հանդիպցընել, իս վերաւորել:

Մէկը հարցուց իրեն թէ ինչո՞ւ համար մարդիկ մուրացկաններուն ստակ կու տան ու փիլիսոփաներուն չեն տար. պատասխանեց. անոր համար որ աւելի յոյս ունին կաղ ու կոյր ուստի եւ մուրացկան՝ քան թէ փիլիսոփայ ըլլալու:

Իր բարեկամներէն ամանք կը գովէին զան մարդը՝ որն որ իրեն ուղարու թիւն կամ ստակ տուած էր, ինքն ալ անանց ըսաւ:

Հապա իս չէք դովեր՝ որ այդ ստակը ընդունելու արժանի եղայ. զանիկա արդիւնաւորեցայ:

Մէկէ մը վերարկու մը խնդրած առած էր. քիչ մը ատեն ետքն ասիկա իր վերարկուն ետ ուղեց: Գիողենէս ալ իրեն ըսաւ. Թէ որ անիկա ինձի պարգևեցիր նէ՛ր ահա ասիկա պարգևեց անկարտու պահէր եմ. Հապա թէ անոր կարտու ես հիմայ, կը տեսնես որ ինձի ալ դեռ հարկաւոր է կը գործածեմ կոր:

Մէկը իրեն հարցուց. կ'ուզեմ քեզի ապտակ մը զարնել, ասոր համար ի՞նչ կ'ուզես դուն ինձմէ: Գիողենէս պատասխանեց. սաղաւարտ, կամ երկաթի գլխարկ մը: Ըսել կ'ուզէր՝ որ առաջ ինձի գլուխս ու երեսու ծածկելու գլխանոց մը տուր, ետքը կ'ուզես նէ ինձի ապտակ զարկ, ձեռքը կը վերաւորես:

Ուրիշ մը իրեն հարցուց, որ գիտին աւելի անորձեւով կը խմես. օտարին տուածը. ըսաւ:

Տեսաւ պատանի մը՝ որ բանի մը վրայ ամշնալուն երեսը կարմրեցաւ. անոր սիրտ տալով ըսաւ. Քաջալերուէ որդեակ, ազ երեսիդ գոյնն առաքինութեան գոյն է:

Ոմանք Գիողենէսին տղայ մը բերին որ կրթէ. ու կը գովէին անիկա ըսելով՝ թէ շատ գերազանց միտք ու շատ աղէկ բարք ունի. ինքն ալ անոնց ըսաւ. Հապա ի՞նչ բանի համար զանիկակ ինձի բերիք. ինձի ի՞նչ կարօտութիւն ունի:

Գիողենէս միշտ չոր ու քիչ կերակրով կը շատանար, իր քովն ուտելու համար բան չէր պահէր, ինչ որ գտներ ան կ'ուտէր: Օր մը իր աղքատիկ կերակուրը կերած ատենը տեսաւ որ մուկները իրեն մօտիկներ ինկած կտորները կ'ուտէին, խնայով ըսաւ. ո՛հ, ո՛հ, Գիողենէս ալ պատասխարեց՝ (ասուցաւ) զանաւորութեան վր մտըցանէ:

Տեսաւ որ մարդ մը իր գերիին առջին նստեր էր, ու գերին անոր կօշիկները ոտուրներուն կը հազուեցընէր. Գիողենէս ասոր ծուլութիւնն ու զիւրափորութիւնը յանդիմանելու համար ըսաւ. երանելի կ'ըլլայիր թէ որ գերիդ մարմնիդ ալ ըսար, բայց ազ բանը պիտ'որ ընէ երբ որ բոլորովին դօսացած ըլլաս, կամ ձեռքդ կորսուցընես:

Տեսաւ մէկը՝ որ զլուխը անուշահամ իւղով կ'օծէր, ու ըսաւ իրեն. նայէ՛ որ զլուսդ անուշահատութիւնը վարքիդ դարձահատութիւնը չաւելցընէ:

Գիողենէս մեռաւ իննստու տարեկան:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն

Ազգոս խրատ :

Հարուստ վաճառականի մը որդին՝ որ իր հօրը մահուանէ ետքը քիչ մը շուայլութեամբ կ'ապրէր՝ որ մը իր հին դաստիարակը տեսնելով անոր հետ սկսաւ ընտանութեամբ խօսիլ : Իսկ ծանրաբարջ դաստիարակը՝ որ անոր շուայլութեամբ ապրելը գիտէր՝ տխուր դեմքով մը իրեն հարցուց . Պարոն, հրամանըդ իմ աշխերոս էիր : Ինձմէ ի՞նչ սովեցար : Երիտասարդը պատասխանեց . աս ան ուսումն ու թուարանութիւն : Անանկ է, բոսա դաստիարակը . բայց կը լսեմ՝ որ հիմայ բանի գործքի տէր ըլլալէդ ետքը այդ թուարանութեան մէջ սոված գործողութիւններէդ քաջապարտիկները բոլորովն մոռցեր ես, ու միայն հոն մը աղէկ կը լինես ու կը կատարես : Աս ծանր խօսքը, որուն միտքը երիտասարդը շուտ մը իմացաւ, (ինչպէս կը յուսանք՝ որ մեր կարգացողներն ալ կ'իմանան,) իրեն մեծ խրատ եղաւ : —

Երիտասարդ մը իր ինտամակալուն իշխանութեանը տակէն ելլելէն երկու երեք ամիս ետքը ինք ղենք ընկերութեանց մէջ այլ եւ այլ զուարճութիւններու եւ զբօսանքի մնասանդ ստակով խաղալու տուաւ : Ինտամակալուն՝ որ ալ չէր կրնար իշխանութեամբ կամ հրամայող խօսքերով անոր կարգ կանոն դնել, որ մը բարեկամաբար իրեն դնաց ու ըսաւ . Պարոն, ինձի կ'երեւայ՝ որ հրամանըդ հօրդ մեռնելէն ետքը ատոր տարի իմ իշխանութեանս ու հրամանիս տակ ապրած ատենդ ուրիշ բան չես ըրած բայց եթէ ամէն զբօսանքներուն, խաղերուն ու ատենդ ստակ կորսուցընելով անցընելու կերպերը ու տեղերը մտածել ու ցուցակի մէջ նշանակել, որ հիմակ իմ իշխանութեանս տակէն ելլելէդ դեռ հազիւ երկու ամիսի չափ անցած ըլլալով՝ անոնց ամէնն ալ գիտես ու ամենուն մէջ յաջողակութեամբ կը վարուիս : Երիտասարդը պատասխանեց . հասակս ինձի տասնկ բաներ կը սովորեցնէ, քանի մը տարի պէտք է որ կեանքս վայելեմ, ու զբօսանքի մէջ անցընեմ . ի՛նչ, կ'ուզէիք՝ որ քիչ մ'ատեն ալ ազատութեամբս շուրախանամ : Իսկ ինտ-

մակալուն անիկա՛ ետեւէն դաւաւ վտանգներէն ու վնասներէն եւ թշուառութենէ պահելու համար ծանրութեամբ մ'ըստ իրեն . Բարեկամ, զգ'յշ կեցիք, որ այդ հասակդ՝ զոր գուն վայելմունքի կամ զբօսանքի համար ահմանուած կը համարիս՝ անցնելէն ետքը՝ անոր մէջ ըրած փորձդ ու ստացած հմտութիւնդ քեզի դառն ցաւ ու անօգուտ զջնում չպատճառեն : Իմացաւ երիտասարդը բարի մարդուն խօսքին միտքը, որ ըսել կ'ուզէր թէ երիտասարդութեան ժամանակը զբօսանքներով ու խաղերով եւ պարապութեամբ անցընող մարդը՝ ստակն ու շատ հեղ առողջութիւնն ալ կորսուցընելով՝ քանի մը տարի անցնելէն ետքը վարած կեանքին անպիտանութիւնը ցաւով կը տեսնէ : Անոր համար խոստացաւ իր հին ինտամակալուն՝ որ ան ցաւոց ու զղջման ատենը չհասած՝ կարգով, խելքով ու չափաւոր զբօսանքով գործունեայ կեանք մը անցընելու սկսիլ կ'ուզէ : Աս խօսքին վրայ հաստատ կեանքով՝ կանոնաւոր կեանք մը սկսաւ վարել, ու անոր օրուսն ու պտուղը տեսաւ : —

Բարեպաշտ հայր մը՝ որուն կողակիցը մեռած էր՝ իր մեկ հատիկ դուստրը իր ամէն հայրական յորդորանքներովը կարգի կանոնի մէջ չկրնալով պահել, որ մը երկաթի բրէչ մը առաւ ու ըսաւ իր դստերը որ իր ետեւէն պարտեղ դայ : Հոն հասածնուն պէս սկսաւ խտր բրիչով մէկդի հանել ու հողը փորել, անանկ որ կը հասկըցուէր թէ երկայն փոս մը բանալու կ'աշխատէր : Գուստրը այլայլած հարցուց անոր . « Հայրիկ, ի՛նչ կ'ընես », շայրն ալ պատասխանեց . « Կերեզմանս կը փորեմ . ու քեզի կ'աղաչեմ՝ որ բաւական փորելէս ետքը՝ մէջը մանեմ նէ՛ հողը վրաս լեցընես գոցես . ինչու որ ալ չեմ կրնար քու վարքիդ անկարգութիւնը տեսնել » : Աս արտաբայ կարգի գործողութիւնն ու աս աղբու խօսքերն այն անհնազանդ աղբրկան սիրուն անանկ շարժեցին՝ որ հօրը ոտքն ինկաւ, արցունքով թողութիւն խն խն դրեց ու խոստացաւ անկից ետքն իր բարի վարքովը ղենքը ուրախացընել : —

Առանց մէջ աղէկ կը թուած երիտասարդ մը որ մ'իբ հօրը հետ ուսումնականաց ժողովքի մը դնաց, ուր այլ եւ այլ նիւթերու վրայ երկայն ատեն խօսուեցաւ . բայց երիտասարդն ամենեւին խօսքի մէջ չմտաւ, բան մը չըսաւ : Ժողովքէն ելլելէն ետքը հայրը իրեն հարցուց թէ ինչու համար գիտութիւնդ չըրցուցիր, դիտցած բաներուդ վրայ չխօսեցար : Արդին ալ պատասխանեց . վախցայ՝ որ չըլլայ թէ չդիտցած բաներուս վրայ ալ բան մը հարցընեն ինձի ու չկարենալով տեղն ի տեղը պատասխանել ամօթով մնամ : —

Առածներ :

Մարդուն կեանքը ժամացուցի տախտակ մըն է առանց
յուզիչ սլաքի կամ ասղան. թէպէտ եւ անոր վրայ ամէն ժա-
մեր նշանակուած են, բայց չեզիտցուիլ թէ ան նշանակուած
ներուն մէջէն որ կենաց վերջին ժամը կը ցուցնէ : —

Չէ թէ կենաց երկայնութիւնը հապա անոր ըստ պատ-
շածի ու աղէկ գործածութիւնը մարդուն բարեբախտութեան
պատճառ կ'ըլլայ : —

Աս աշխարհքիս սեղանէ
Մարդ մէկ պատառ որ առնէ՝
Կրելու է շատ հոգեր
Ինչպէս տղան նոյնպէս ծեր :
Կաթնակերէն դուն չափէ,
Հարիւր արցունք որ թափէ՝
Կաթիլ մը կաթ իր մօրմէ
Հաղու կ'առնու կը խրմէ : —

Մարդ յուսացածն չէ՝
Գըտածը կ'ուտէ : —
Գլխոյ մ'համար են տրուեր
Մարդուն երկու ձեռուերն : —

Մարդ ինչ որ ցանէ՝
Չայն կը հատանէ : —
Ատենն թէ քեզ չարմարիր՝
Անոր յարմար դուն եղիր : —

Միւրէ զմարդիկ, ինչու որ բանաւոր ու քու եղբայրներդ
են. բայց անոնց վրայ ունենալու վատահաւթիւնը չափաւորէ :
Թէպէտ եւ անպատահութիւնը պարսաւելի կը սեպուի, սակայն
ծշմարիտ վահան մըն է՝ որն որ զմեզ դժբախտութենէ, դաւա-
ճանութենէ, կեղծեալ բարեկամաց խաբէութենէ ու շողը-
քորթներու նենգութենէ կը պահպանէ : —

Միօրինակ զգուշաւոր (գանդաղ) ըլլալ պէտք է բարե-
կամ ընտրելու եւ թող տալու ատեն : —

Երկրիս վրայ մէկու մը հետ մի կապուիր,
Թէ որ անոր սրտանց կ'ըլլաս սիրայիր՝
Եւ անոր գործքն քու կենէդ է նէ տարբեր՝
Անոր վարմունքն կ'ըլլայ քեզի վշտաբեր.
Իսկ թէ իր սիրտն կ'ըլլայ յարմար քու կենիդ՝
Քեզ բաժանման բաժակն կ'ըլլայ մահառիթ : —

Մի գրներ դեղին
Մի ծախեր դեղին,
Գայ նէ դուռդ քու կին
Վըռբտէ անդին : —
Անիկ չէ մարդ՝
Բաղնիք գործարդ,
Ինչ որ ըսես
Չայն կը լսես : —

«Աս աշխարհքիս վրայ դժբախտութիւն ու դժուարին
փորձեր կամ փորձութիւններ հարկաւոր են՝ մեզ բարեդոյն ա-
պագայի մը պատրաստելու, ինչպէս նաեւ երկրի վրայ անտար-
բեր ու անէլի զգուշաւոր ընելու համար». ըսաւ մեծ իշխան մը
դժուարին ու մեծ կորուստ մ'ընելէն ետքը : —

Ղժբախտութեան մէջ անյողողողութիւնն ու բարեբախ-
տութեան մէջ չափաւորութիւնն աղիւս ու առաքինի հոգւոյ
նշանակ են : —

Ղժբախտութիւնն աս աշխարհքիս վրայ դպրոց մըն է .
նվ որ աս դպրոցը դացած չէ՝ բան մ'ալ չէ սոված : —

Բախտը երբեմն մեզ կը փնտռէ, բայց իմաստութիւնը
միշտ պէտք է որ մենք փնտրենք : —

Մարդ երբեք անանկ բարեբախտ չէ՝ ինչպէս երբ որ ու-
րիշները բարեբախտ կ'ընէ : —

Կոյրը ինչ կ'ուզէ,
Բայց երկու աչքէ : —
Խաղու որ մտնես
Խաղալ պէտք է քեզ : —

Չկար մարդն ընաւ
Որ իրմէն ինկաւ : —
Թռչնոյ չէ բեռ
Չայդ մը թեւեր : —

«Ինչ որ չեմ կրնար պէտք չէ որ ուզեմ», կ'ըսէր առա-
քինին Սենեկա հեշտութեանց ու զուարճութեանց վրայ խօ-
սած ատենը : —

Նշտութիւնն երեւոյթ կամ տեսիլ մըն է՝ որն որ մեր
սիրտը կը յափշտակէ. բայց այն վայրկեանին որ կ'ուզէք անիկա
ձեռք բերել մեզ կը թողու կը փակչէ : —

Միշտ է թարմ՝ եւ միշտ դապար
Շըքեզ պարտէզն մեր յուսոյն .
Բայց իր հողմն է մարդահար,
Նոյնպէս իր ջուրն մայն թոյն :
Ժամանակաց դաշտին վրան
Ինչ մայրմունք ինդրան միշտ,
Չիկայ աշխարհքս ուրիշ բան,
Բայց ստաւապանք ցաւ եւ վիշտ : —

Խենթին ամէն օր
Չատիկ, Ամանոր : —

Չարուստի մը սրտին աղքատի մը սրտէն ունեցած տար-
բերութիւնն աս է՝ որ անորը հողով՝ ասորը յուսով լեցուն է : —

Ո՛վ որ կ'ուզէ իր անձին անմահութիւն ստանալ պէտք է
որ իր տուրքերովն աղքատաց կեանք տայ : —

Ամենէն Հարուստ մարդն է խնայողը, ամենէն աղքատն է ազահը: —

Աղքատը շատ բանի կարօտ կը մնայ. իսկ ազահն ինք զինք ամէն բանի կարօտ կ'ընէ: —

Ինչ որ նստու մը համար խիճք կամ կուպիճք (սփրս) են, ան է մարդուն համար ստակը: —

Քիչ տուողն սրտանց է
Շատ տուողն ի դանձէ: —
Կերողն չէտէ
Չարդողն գիտէ: —

Մինչեւ հարուստն որ հաճի
Կենլէ հոգին աղքատի: —
Բոչայի վրանի տակ
Փնարուել դարան ու փակ: —

Ո՛չ ամէն պարզեւը, ո՛չ ամէն առեն ու ո՛չ ամէն մարդէ պէտք է ընդունիլ: Ինչու որ ազահու թեան նշան է՝ ամէն պարզեւն ընդունիլը, անարդու թիւն անձին է՝ անխտիր ու անդէպ ժամանակ ընդունիլը, ու մեծ ամարդու թիւն է եւ ո՛չ մէկ մարդէ ընդունիլը: —

Առանց հարկի ու վախճանի բան մը գնելը թէպէտ եւ մէկ դանկ արժէ՝ շատ սուղ գնելու հետ հաւասար է: Հիները կ'ըսէին.

Ինչ որ քեզի
Չէ պիտանի
Գանկով մ'առնես՝
Սուղ գնած ես: —

Մտերմութիւն կենդանարով,
Իսկ տուբեւանն կշռելով: —
Քեզ պարզեւ տրուած ձիւն
Մի նայիր ակռաներուն: —

Չրկան ծովու տակ
Չեն արկաներ սակ: —
Գողցողն Միւսէ
Քօջ մը հընարէ: —

Շատխօսութեան մըութիւնն ամէն հասակի մէջ կը գտնուի. երիտասարդները յաճախ կը խօսին ան բանին վրայ որն որ կ'ընեն, ձերերն ան բաներու վրայ՝ որոնք մինչեւ ցծեւրութիւն ըրած են. իսկ անմիտներն ան բանին վրայ՝ որն որ կը բողձան ընել: —

Ինչ շահ կ'ըլլայ ծոյլ մարդուն
Իր պարծանքէն թէ՛ դիտուն.
Գործել պէտք է որ շահի,
Արդիւնք պէտք է որ ապրի: —

Լեզուն կը զրուցէ,
Չի սկրրով չէ: —
Մօրու չունի
Որ խօսքն անցնի: —

Ղշմարիտ ուրխութիւնն ինչպէս նսեւ ճշմարիտ իմաստութիւնը աշխարհքին վրայ հանդարտ, լրիկ ու քիչ ընկերներով կը պարտի: —

Նեապըբբրութիւնը յառաջադիմութեան՝ բայց միանգամայն շատ սխալներու աղբիւր է: —

Ղշմարտութիւնն ինք իրեն վրայ սառչոք ու ապահով է, եւ ամէն ծածուկ դաշնակցութիւններէն ու անարգ եւ տարակուսելի նպաստներէն հեռու կը կենայ: —

Բորբորվին զուրկ սեպհական յարդեանց
Իր Տօրը վրայ ճոխացող մէկ անձ
Թէպէտ իբրեւ աստղ շողայ աչքերու
Միշտ մարդկութենէ կը մնայ հեռու:
Պտղէն բոլոր զուրկ ճիւղի մը նման,
Որ մեծ ցոյց կ'ընէ իր ծառին վրան,
Բայց պտուղ չունի ինչ ընէ պիտ'որ
Պարծենալէն զատ, փայտի մը կտոր: —

Աչքը գործքի հետ,
Ահանքն լարին հետ: —
Կար գիշերանց մէկն արդէն,
Մէկն ալ ինկաւ տան երդէն: —

Չեւք մը առանձին
Չիհնչեր ակնջին: —
Աքաղաղք ամէն
Իրենց դարն կ'երգեն: —

Սէբը լուսնոյ կը նմանի, երբ որ չ'աճիր պէտք է որ նուազի: —
Մարդկան չարս մտօնն երէքն ապերախտ է, բայց երջանիկ է ան մարդը՝ որն որ զմէկն ապերախտ կրնայ ընել: —

Անիրաւութիւնը մոռնայն ու ներելը առւելինի մարդկան վրէժնորութիւնն է: —

Անոր հոգիներուն՝ չար նախանձէն ու յաջաղութենէ աւելի ատելի բան մը չկայ, որոնք ակար հոգիներուն մըութիւններն են: —

Յած կը մնայ միշտ մարդ չարագգած,
Թէպէտ բախան ըլլայ իրեն ձեռագած,
Եւ ինք բաղձարով պատուոյ արքունի
Բարձր իշխանութեան գաղաթին ալ հասնի:
Ինչպէս ցած կը մնայ դարտերու փոշին՝
Թէպէտ ապաստան ըլլարով հոյնի,
Հոյն ան մըրկալից առնու թեւոյն զինք
Պարտելով շուրջ թոցընէ երկինք: —

Աղաւ կերակրէ
Որ աչքը փորէ: —
Վրան ցած էլին
Հեծնայն է դիւրին: —

“Չուգուծիւն է մայր բարեաց,
Անգուգուծիւն ծնող չարեաց, : —

Ուր կ'իշխէ Միութիւն՝
Ամէն կարգ է կայուն .
Ուր ինքը կը պահսի՝
Չես գաներ հոն բարի :

Գժտութեան արդիւնքներն
Խախուտ են՝ չեն տեսեր .
Միութիւնն է հոգի
Լաւութեանց յաշխարհի :

“Յորչափ բախար կ'ըլլայ քեզի բարեկամ,
Բարեկամներ քու բոլորտեղ ման կու գան .
Չուարթ՝ օրերդ տխուր ամպեր պատեցին,
Աջ ձախ նայէ՛, մնացեր ես առանձին, : ”

Գեա մ'ուռուցեալ ջրերով
Թէ խափանուի յաղթ թուճով՝
Իր ընթացից հեշտ ճամբայ
Ժամանակով կը բանայ : —

Կաթիլ կաթիլ վազող ջուր
Կը ծակէ քարն հաստամուր .
Ուր խելք ու ձեռք չեն զօրեր
Համբերութիւնն կ'ըլլայ տէր :

Արարածոց բնութիւն
Կ'ոչնչանայ կարծես գուն .
Չէ՛, որ այսօր կը մեռնի՝
Վաղն այլ կենաց կը փոխուի :
Փքտաած գիէն կ'ելլէ որդ,
Որդին ուրիշ մ'է յաջորդ :
Հին առակն այլ աս կ'ըսէ .
Թէ “Բուկին մահդ իմ կեանքս է, : ”

Մ Ա Ն Ր Ա Վ Է Պ Բ

Չյոռուայի գիտներ, յանկարծակիս շարեքսխտութիւն :

Ճէնաց (Չիւի) բազմամարդ քաղաքներուն մեկուն մէջ մարդ մը մեծ քահով ստակ առած կ'երթար . ճամբան յոգնելով՝ տան մը դրան առջեւը այն քահլը անկիւն մը դրաւ ինքն ալ ան տան շուքին տակ պառկեցաւ քնացաւ : Աղէկ մը քնանալէն ու յոգնածութիւնն անցընելէն ետքը՝ ելաւ ու սկսաւ իր ճամբան առաջ երթալ . բայց քահով ստակն առնելու մտցաւ : Տանտէրը անէն դուրս ելած ատենը ստակով լեցուն քահլը տեսաւ ու առաւ զգուշութեամբ պահէց : Ստակին տէրը քիչ մը առաջ երթալէն ետքը՝ մեկէն յիշեց՝ որ քահլը մեկտեղ չէ առած, շուտ մը դարձաւ նոյն տան քով, ու քահլը դրած տեղը չգտնելով՝ տունը մտաւ՝ տանտիրոջը բանն իմացուց : Տանտէրը “Հա՛, հա՛ է քահլը ու ստակդ” բտաւ ու հանեց նոյնը մարդուն ձեռքը տուաւ : Արախութեամբ առաւ ճամբորդը իր կորսորդացած ստացուածքը ու այն հաւատարիմ մարդուն շնորհակալութեան համար հանեց խել մը ստակ պարգեւ տալ կ'ուզէր : Բայց հաւատարիմ աւանդապահը ամենեւին բան մը չառաւ, հսպա միայն աս բտա ճամբորդին . “Բարեկամ, ես ստակի կարօտութիւն չունիմ, բայց քեզմէ միայն բան մը կը խնդրեմ՝ ես մեկհատիկ որդի մը ունէի, որն որ իմ բոլոր յոյսս էր, աս որդիս ինձմէ յափշտակեցին առին . [Թէ որ աղէկ դերի մը դանելու ըլլաւ, ինձի խաւրէ, ես զինքը կը դնեմ ու ինձի որդեգիր կ'ընեմ՝ կը պահեմ, : ” : Ճամբորդը հաճութեամբ ընդունեցաւ աս խնդիրը, ու քանի մը օր ետքն ան իր աւանդապահին դերի մը խաւրէց : Բայց աս դերին նմ էր . — ան մարդուն յափշտակուած որդին . . . : —

Գերմանիայի մէջ քանի մը տարի առաջ Տոմարի նման ընտիր պարբերական գրուածք կամ տարեկան տետրակ մը կ'ելլէր “Բանաստեղծից Անտառ, ” (Տի՛ւրէրլաւ) անուամբ, որն որ քանի մը անուանի պուէտներ այլ եւ այլ գեղեցիկ հատուածներով ու բանաստեղծական կտորներով կը հրատարակէին : Ա-

անց մէկուն մէջ դիտար խմբադիրը հետեւեալ հետաքրքրա-
կան դիպումաճը կը պատմէ: «Պարոն Ալխէնտորթի (Գերմանիայի
անուանի մատենագիրներուն ու բանաստեղծներուն մէկը) ինձի
սրանչելի երգ մը խաւրեց՝ որ մեր Ալմանթքին մէջ ի լոյս ըն-
ծայեմ: Իմ բնակարանս ան առեմները Վիլրեմեմբերկի Վէլք-
Տայմ՝ քաղքին քովերն անտառի մը մօտ բաց տեղ մըն էր: Ան
պրանչելի երգը մեծ հաճութեամբ կարդայէս ետքը՝ դրատեղա-
նիս վրայ դրի, որ բաց պատահանի մը մօտ էր. մէյ մ'ալ յան-
կարճ սաստիկ հով մ'եղաւ, յափշտակեց ան թուղթը, պա-
տահանէն դուրս հանեց ու աներուն եւ ծառերուն վրայէն օդին
մէջ բարձրացուց աներեւոյթ բաւ: Տեսնա դուրս ցածկեցի,
հետս որտեսս ընկեր մ'ալ առի, ու քանի մը ժամ մտայք ան-
տառնեմ: մէջ, անցանք դաշտերու վրայէն, սաղիկ ինկանք ան-
գին ինկանք փնտռեցինք ու դարձեալ փնտռեցինք այն թրո-
շուն թուղթը. բայց ամէն աշխատութիւննիս քրտինքնիս ու
ջանքերնիս պարագ եղաւ, չկրցանք դազան հովին յափշտակած
թուլթակս գտնել: Աս կորուստը անոր համար ինձի աւելի ցաւ
պատճառեց՝ որ դարձքերնուս տպագրութիւնը ընդնարա վրայ
էր, ու ան սրանչելի հատուածը անոր մէջ տպերու համար պէտք
էր շուտ մը հեղինակին գրել ու նոր օրինակ մը անկից ինդրել
որ քանի մը օրուան կարօտ էր: (Ան տարիները դեռ Հեռագիր-
ներն ամէն տեղ այնպէս յաճախած չէին:) Ես աս մտառքի
ու հոգի մէջ էի. երկրորդ օրը՝ այլ եւ այլ մետաքսեղէն ու բամ-
պակեղէն նիւթեր, ժապաւեններ, մասնիներ, ապարանջաններ
ու ասոնց նման բաներ ծախող անցուս թփրոցի մը տուն
մտաւ՝ իր մանր մանր վաճառները մեկի առաջարկելու համար:
Հաղիւ թէ աչքս իր աստանդական վաճառանոցին վրայ դար-
ձուցի, ինչ տեսնեմ, երեկուան թուուցած կորուսած փրական
քարտեակս տեսայ, որուն մէջ թփրոցին իր մանր վաճառքը
փաթեամբ էր: Շուտ մը ձեռքս ծրարին երկնցընելով հար-
ցուցի վաճառականին թէ աս թուղթը ո՞ր դուրս: Ան ալ պա-
տասխանեց, թէ Գայրգրայրպատին մօտ (որ ՎէլքՏայմէն մէկ ժամ
հեռու է) ըթմանի արտի մը վրայ գտայ ու առի աս մասնիները
մէջը փաթտեցի: Անմիջապէս առի մարդուն ձեռքէն բոլոր
ծրարը, իրեն իբր վարձ ինձի ամենեւին հարկաւոյ շուրջ
վաճառքին զինն ուրախութեամբ վճարեցի, ու նոյն քանչելի
երգն ի լոյս ընծայեցի: —

Պաղղիայի Հենրիկոս Արդ դուքսը իշխանի մը հետ խաղ
խաղալով հարիւր հազար լիբէ կամ ֆուանք փառորկեցաւ: Իշ-
խանը՝ որ Գաղղիայի ելեւմտից պաշտօնեայ էր՝ երկրորդ օրը սա-

րին պաշտօնեի մը ձեռքով այն ստակը դուքսին խաւրեց. այս
ինքն եթմանասուն հազար ֆուանքի արծաթ ստակ զատ պար-
կի մէջ, ու ասոր հազար ոսկի դահեկան կաշիէ քսակի մը մէջ:
Գուքսը կարծելով՝ որ այն կաշիէ քսակին մէջ բլուղ ստակը
արծաթ է, անիկա ստակը բերողին պարգեւեց իբր իր աշխա-
տութեան վարձ: Պաշտօնեան՝ որ նոյնպէս չէր զիտեր թէ-
քսակին մէջ ինչ տեսակ ստակ կայ՝ Համարձակեցաւ անիկա
ընդունելէն հրաժարիլ, բայց երբ որ իր տեղը դարձաւ ու քսակը
բացաւ եւ այնչափ ոսկիները տեսաւ նէ, այնպէս արտաքոյ կար-
գի բան մը սեպեց անիկա, որ չտարակուսելով՝ թէ դուքսը ան-
գիտութեամբ այնչափ բանն իրեն պարգեւած է, շուտ մը առաւ
գիտութեամբ այնչափ բանն իրեն պարգեւած է, շուտ մը առաւ
անսուլ լեցուն քսակը իրեն տարաւ: Բայց դուքսը իր տուած
պարգեւը ետք չառաւ, հապա բաւ պաշտօնեին. «Պրովհետեւ
բախտը քեզի այնչափ նպաստաւոր եղաւ, իզմէ ի զատ ուրիշ նա-
խանձող մը քու բարեբախտութեանդ փնտռեմ»: —

Օտր անգղիացի մը, որն որ մեծ հարստութիւն ուներ,
իր ամէն ստացուածքին վրայ կտակ մը շինեց, որով անոնք իրեն
դրացի բլուղ եկեղեցականի մը թողուց, որուն հետ երկայն ա-
տերի ետքը ու իր մահուանէ քիչ մը առաջ միտքը փոխեց, ու
նոր կտակ մը շինեց, որով իր եղբորորդին իր ամէն ստացուածք-
ներուն ժառանգ սահմանեց, միայն աս պարտաւորութիւնը ա-
նոր վրայ դնելով (կտակին մէջ)՝ որ վերը յիշուած եկեղեցա-
կանին մէկ անգամ միայն 500 լիբէ սթէռլին տայ: Աս կտակը
զրեց ու իր դղորցին մէջ պահեց: Քիչ մը ատեն ետքը՝ երբ որ
ինքը մեռաւ, եղբորորդին ոչ առջև ու ոչ ետքի կտակին վրայ
անեղևութիւն մ'ունենալով՝ իրերէ իր հօրեղբորը բնական ժա-
ռանգն անոր տունն եկաւ ու անոր թղթերը քննած ատենը
ետքի կտակը գտաւ: Կարդաց կտակը ու երբ որ տեսաւ որ
հօրեղբայրն իր վրայ պարտք կը դնէ այն եկեղեցականին մէկ
անգամ 500 լ. սդ. տալ, չուզելով այն փոքր դուանքէն ալ
զեկուիլ շուտ մը կտակը կտակը ձգեց ոչնչացուց: Ետքը դատաս-
տանին իմացոյց՝ որ իր հօրեղբայրը ասանց կտակի մեռած ու
ինքն ալ անոր մէկհատիկ բնական ժառանգն ըլլալուն պէտք է
որ անոր ստացուածքներուն ժառանգութիւնն անմիջապէս ըն-
դունի: Նոյն օրերը վերը յիշուած եկեղեցականն ըստ պատահ-
ման քաղաք եկած ըլլալով ու իր հին բարեկամին մահը լսելով՝
հարցուց թէ արեւօք մահուանէ ետքը իր քովը կտակ գտնուե-
ցաւ: Եւ երբ որ իմացաւ թէ ամենեւին կտակ չկայ, հանդար-
տութեամբ ձեռքը ծոցը խոթեց թերթակալ (ճոպան) մը հա-

նեց որ անոր մէջէն իր բարեկամին առաջին կտակը, որն որ անկէց առած քովը կը պահէր, դուրս հասնեց ցրցուց որուն որ ցուցնել պէտք էր, ու անով այն մեծ հարստութեան բուն ժառանգն ըլլալը յայտնի ըրաւ: Ժառանգութիւնն առաւ ու այն կտակին մէջ իր վրայ դուռած մի միայն պարտքը, որ էր նոյն մեծատան վերը յիշուած եղբորորդւոյն մէկ անգամ միայն 500 Լ սդ. տալ, շատ մը կատարեց, ու անոր իրօք հասկըցուց այն առակին ճշմարտութիւնը՝ թէ «Մեծ ազահութիւնը մեծ վնաս կը բերէ»: —

Զարմանալի ազատումներ:

Հնդկաստանի ետքի պատերազմին ատենը Չինհուգի կըռուոյն մէջ հրացանի գնդակ մը եկաւ Ազգղիացուց պաշտօնակալի մը մէկ երեսը զարկաւ ակռաները կտտելով բերանը մտաւ: «Անմիջապէս զինուորական բժիշկներն եկան ու իմ վիճակս տեսածուն պէտ, (տասնէ կը գրէ ինքը,) ըսին թէ ինձի ապրելի անկարելի է. որովհետեւ գլխուս ամէն կողմը այն զնդակը փնտրուցէն ու չգտնելէն ետքը կարծեցին որ գլխուս մէջ մտեր մնացեր է: Տասն օր ետքը ես ինք իրմէս իմացայ որ այն գնդակը կլլեր մարսեր եմ: — Իմ մարտդական զօրութիւնս ան ատենը շատ զօրաւոր եղած պիտ'որ ըլլայ: — Յայտնի է՝ թէ գնդակը երես զարկած ներս մտած ատենը իր սաստիկ զօրութիւնը շատ կորսուցրած պիտ'որ ըլլայ. ապա թէ ոչ երկու երեսաւ ալ ծակած պատուած կ'ըլլար: Բայց բերնիս մէջ մնացած ըլլալով՝ ես այն չփոթութեան ատենը բերանս փայտուած առաս արիւնին հետ ան ալ առանց զիտնալու կլլած պիտ'որ ըլլամ»: —

Նոյն պատերազմի ատենն Անգղիացիք Լաքնոյի մէջ իրենց զօրքն առաջ երկու բաժնած, մէկ մասը նոյն տեղոյն բուն բերդին մէջ, իսկ մեկաւ մասը ուրիշ Մուշի Պուն (Չինասուն) ըստուած հին բերդի մը մէջ պահապան դրած էին: Ետքէն ետք որ թշնամին սկսաւ տեղոյն մտնելու՝ աս երկու բերդն ալ պաշտպաններու զօրութիւնը բաւական չսպաւելով՝ որջեցին Անգղիացիք՝ որ Մուշի Պուն բերդին պահանջողները հանին ու մեծ բերդին մէջիններուն հետ միացնեն. Բայց բերդը պարպէն առաջ՝ անոր մէջ պատերազմի պաշարներուն շտեմարանը, որուն մէջ 250 տակաւու վառօդ ու վեց միլիոն փամփուշտ (Ֆէլէն) կար, որոնք անկից ուրիշ տեղ փոխադրելու ատեն չկար, կրակ տալով երկինք հասնեցին: Բայց յառաջ քան ասիկա ընելը՝ պահանջողներուն ամէնն ալ մէկ մէկ յանտանէ կանչած ու կար-

գով յառաջ անցուցած ատեննին, իմացան որ անոնցմէ մէկը աղէկ մը զիտնուցած էր, անիկայ ալ փնտրուեցին, Բայց չլեցան գտնել, բերդին մէկ անիւնը պատկած խորունկ քուն մտած ըլլալը գիտնալով՝ թողուցին գացին: Գաղղիացուց առակը կ'ըսէ. «Գլխովներուն համար Աստուած մը կայ», . սա առակն սա մարդուս վրայ ստուգուեցաւ: Աստուգը փունկելով բերդը երկինք ելած ատենն սա զիտնին ալ իր քունին մէջ օդը բարձրացաւ ու նոյն քնայ մէջ գարձեալ վար իջաւ երկրի վրայ, ու քունը շարունակեց: Աստու ըլլալէն ետքն արթնացաւ ու առջի իրկուտը տեղը կեցող բերդը աւերակ մը գարձած տեսնելով ապշեցաւ մնաց: Նոյն զարմացման մէջ՝ որովհետեւ իր զինուորակիցներէն ալ մէկը չէր տեսներ՝ սկսաւ կամաց կամաց դէպ ի մեծ բերդը երթալ, եւ ճամբան առանց տիրոջ սայլ մը դատա երկու եղով անիկայ ալ առջեւէն քշելով, ու ասդին անդին ըլլող Հնդիկներէն որոնք եղած կործանման վրայ դեռ մեծ սասնութեան մէջ էին ամենեւին նեղութիւն մը չկրելով՝ հասաւ բերդին դուռը: Հոն ձայն տալով ներս մտնուեցաւ ու իր բնիկներուն հետ մեծ խնդումով իր անիմանալի ազատութեան վրայ սկսաւ նորէն զիտն խմել: —

Նոյն պատերազմի մէջ Անգղիացուց հպատակ հնդկաստանցի հովուական տիկ (հայրս) փշոջ զինուոր մը թշնամեաց զօրքը հասած ատեն իր ճամբան կորսուցընելով՝ դէպ անոնց բանակը կ'երթար, ու յանկարծ տեսաւ իր առջին անոնց ձիւորներէն մէկը՝ որն որ սուրը վեր վերցուցեր էր զանիկայ զարնելու մեռցընելու համար: Տիկ փշոջը իր քովը պղպիկ հրացան մը ունէր՝ Բայց լեցուած չէր, ու իր սուինն (սինկէն) ալ գործածելու ատեն չկար: «Ան վայրկենի մէջ, ինչպէս ինքն ետքը պատուեց, մէկանց միտքս խորհուրդ մ'եկաւ ու կատարեցի. տիկին փողը անմիջապէս բերանս տարի՝ ու սկսայ արտաքայ կարգի սաստիկութեամբ խառնակ հնչելուն մը հանել: Չիտարի սա յանկարծական հնչելունն անանկ սասանեցաւ՝ որ կայծակի պէս ետք գարձաւ փայտել սկսաւ. կարծեմ թէ անանկ սեպեց որ ես դժոխային մեքենայ մը իրեն դէմ կը գործածեմ: Ասանկով իմ հնչող տիկս իմ ապատիչս եղաւ»: —

Գաղղիայի մեծ յեղափոխութեան զարմուրէի ըստած ժամանակները կրօնի ու անոր պաշտօնէից կամ եկեղեցականաց դէմ ըլլող անօրէնութեան գործքերն ու անոնց դէմ կատաղութեամբ ամէն կերպ շարութեան ու պղծութեան ճամբաներ բռնողներուն վարմունքը շատ պատմութիւններէն ճանչցուած էն: Աս անօրէնները եկեղեցականաց դէմ կատաղելով զանոնք

ձեռքերնին անցածին պէս սպաննելէն առաջ՝ աւելի եւս անօրէնութեամբ ու սատանայական հնարքներով կը ջանային աւանց յառաջագոյն կերպով մը կրօնը կամ անոր ան ան ճշմարտութիւնը ազատութեան յուսով ուրանալ տալ ու անկից ետքը զերեւը կը սպաննելին: Ասոնք հեղ մը քահանայ մը բռնեցջին ու զինքը սպաննելէն առաջ հարցուցին իրեն. «Ի՞նչպէս կը հաւատաս, կամ ի՞նչ կը կարծես՝ սատանաներ կան թէ չէ»: Ան ալ հանդարտութեամբ պատասխանեց. «Տեսա՞րք իմ՝ քանի որ ձեզ չէի տեսած ու ճանչցած՝ սատանաներ դատուելուն վրայ կը տարակուսեի, բայց ձեզ ու ձեր դորձքերը տեսնելէն ետքը այլ տարակոյս բոլորովին փարատեցաւ, ու հիմայ հատտաւ կը հաւատամ՝ որ սոռզիւ սատանաներ կան»: Աս խօսքին այսպիսի վայրկեանի ու այսպիսի պարագաներու մէջ զըզուիլը անօրէններուն այնպիսի արտաքոյ կարգի բան մը երեւցաւ, կամ թէ բոնքը՝ անոնց վրայ այնպիսի ազդեցութիւն մ'ըրաւ՝ որ այն քահանան չմտացուցին, ազատ թողուցին: —

Այն Ժամանակները Առիփէ անունով վաճառական մը Ատոն քաղքին մէջ անիրաւ վճռով մը մտհոսան դատապարտուեցաւ ու դատապարտեալը բանտը դնուեցաւ, ուր իրեն պէս խել մը մտհոսան դատապարտուած ընկերներ, գործ, որոնց վճիռը երկրորդ օրն ի գործ պիտի դրուեր: Առիփէ բանա մտածին պէս հան ըլլալները զինքը սիրով ընդունեցան իրեն կրնայ թշուառութեան ընկեր ու հրախրեցին զինքն իրենց հետ վերջին ընթերքն ուտել: «Ասիկա մեր ետքի կոչունքն (գլխֆէ) է, բառ անոնցմէ մէկը իրեն, վաղը ամենքնիս ալ մեր ծամբորդութիւնը վընջուցած կ'ըլլանք»: Առիփէ հանդարտ ու հանդիստ ըլլալով՝ հրաւրէր յօժարութեամբ ընդունեցաւ, ու աղէկ ախորժակով մը կերաւ խմեց, կերակուրէն ետքն ալ բանտին մէկ անկիւնը գտնուող յարդին մէջ պառկեցաւ խորունկ քուն մտաւ: Երկրորդ օրն առտուանց կանուխ դահիճներն եկան ուրիշ ամեն բանտարկեալները իրարու հետ կապեցին ու մեռցրնելու տարին: Միայն Առիփէն չտեսան ու չխնայան թէ յարդին մէջն է, եւ ո՛չ ինքն արթընցաւ ու իր ընկերներուն տարուիլը իմացաւ: Քիչ մը ետքը արթընցաւ ու զարմացաւ մնաց, երբ որ տեսաւ որ բանտին մէջ իրմէ ի գատ մարդ մ'ալ չկար: Այսպէս անցան չորս օր, ու ինքը բանտի մէջ մնացած կերակուրներով հանդիստ ապրեցաւ: Չորրորդ օրն իրիկուան բանտը նոր դատապարտեալ մը բերին, ու բանտին պահապանը դուռը բացած ատենը հոն մինակ մարդ մը տեսնելով պաղեցաւ մնաց, մանաւանդ թէ վրան զարհուրանք մ'եկաւ, որովհետեւ զիտէր՝ որ ինքը չորս օր առաջ

ամեն բանտարկեալները դուռս հանած ու դուռը կղպած բանալիները պահած էր: Անմիջապէս գնաց բանը դատաւորներուն իմացուց, որոնք Առիփէն իրենց առկեր բերել տուին, ու եղածը լսելով՝ եւ իրենց կատարութիւնը վայրկեան մը մէկի թող տարով՝ աս մեր սքանչելի քնացողը ազատ թողուցին: —

Գեղէ մը երկու գեղացի դաւառին մեծին առջեւ կանչուեցան՝ որ անոնցմէ մէկը վիճակով զինուորութեան առնուի: Գաւառապետին մէկ սիրելի բարեկամը ասոնց մէջէն աւելի երկտասարդագունին զինուորութեան մտնելը չուզելով ազատեց աւոր որ վիճակը հնարքով մը մէկալ գեղացուն հանդիպցրին: Գաւառապետը քիչ մը մտածելէն ետքը՝ այն երկու գեղացիէն ծածուկ հրամայեց՝ որ սուսին մէջ ձգուելու վիճակի թողթերուն երկուքն ալ սեւ ըլլան: Աս ընելէն ետքն ըսաւ գեղացիներուն. «Ո՞վ որ սեւ թուղթը կը քաշէ պէտք է որ զինուորութեան երթայ»: Ետքը հրամայեց ան գեղացուն՝ որուն զինուոր առնուիլը կ'ուզէր, որ ինքն առաջ քաշէ հանէ սուսին վիճակի թողթերուն մէկը: Գեղացին իմացաւ որ հոս հնարք մը կը բանեցուի, բայց չէր կրնար հրամանին դէմ կենալ. քիչ մը մտածելէն ետքը համարձակութեամբ ձեռքը երկնցումը վիճակի թողթին մէկն առաւ ու շուտ մը բերանը դրաւ կլնց: Գաւառապետը սաստիկ բարկութեամբ սկսաւ պոռայ. «Ո՞վ թշուառական, ի՞նչ ըրիր»: Իսկ գեղացին հանդարտութեամբ մը ըսաւ: «Տէր իմ, թէ որ վիճակի թուղթը՝ որն որ կլնցի՛ սեւ էր, սուսին մէջ մնացածը պէտք է որ ձերմակ ըլլայ. ուստի պէտք է որ տեսնե՞ր թէ այնպէս է՝ թէ չէ, եթէ այնպէս է՝ ես զինուոր կ'ըլլամ, ինչպէս որ հրամանը թէ ու թիւն զիր: Իսկ եթէ կլնած թուղթս ձերմակ էր ու սուսին մէջ մնացածը սեւ է՝ պէտք է որ իմ ընկերս զինուոր ըլլայ: Ասանկով, տէր իմ, վիճակին թուղթերուն մէկը կլնելու ամենեւեկն զիտ ցնելու ու հրամանըդ դրած թէ ու թէանդ համաձայն խօսքը կը կատարես»: Աս ծարտար միջոցով ազէտ գեղացին թէ այն ուսեալ դատաւորը ամբցուց ու թէ զինուորութեանէ ազատ մնաց: —

Զորապետայիթ :

Ա իրարոյժ մը արտորնօք մարդու մը կանչուեցաւ՝ որն որ մենամարտութեան մէջ թէթեւ վէրք մ'ընդունած էր: Ա իրաբոյժն իր աշկերտովը մէկուտը եկաւ ու վէրքը քննելէն ետքը՝ շուտ մը իր աշկերտին հրամայեց որ վաղէ երթայ իր խանութէն սո՛ սպեղանին (մէշէն) բերէ: Ա իրաւորեալը թէպէտ եւ իր

վերբին թեթեւ ըլլալը կը զգար՝ սակայն վերաբուժին վարձու-
քին վրայ պլլայլելով՝ բուս։ «Տէր վերաբոյժ՝ չեմ կարծեր որ
մեծ փտազ մ'ըլլայ»։ Ախրարոյժը պատասխանեց։ «Հրամարես,
վասնդ կայ, որ եթէ աշկերտս շուտով չերթար ու սպեղանին
չիրերկր' անոր դալէն առաջ վերջը կը բժշկուի կ'անցնի»։ —

Արհեստաւորի սատար (հոմոֆո) մը Հրէի մը Տես Տեսեաւակ
ճամբայ ելաւ ֆրանքֆուրդ քաղաքն երթալու, ու իր կապողէն
ի զատ ծանր վերարկու (ճանդո) մ'ալ ունէր։ Երբ որ առջի
պանդոկին հասան ու արհեստաւորը հոն կերած խմածին հա-
մար պարտքը պիտ'որ վճարեր՝ դարձաւ Հրէին բուս։ «Գոնչ
դժբաղդութիւն, քովս ամենեւին ստակ չունիմ ու չեմ դիտեր
թէ հիմակ ինչ պիտի բնեմ. կ'աղաչեմ ինձի դաւա՛ մը փոխ
ստակ տուր, Ֆրանքֆուրդ հասածնուս պէս քեզի պարտքս կը
վճարեմ. ու հիմակ իմ վերարկուս իբրեւ գրաւ (բէնէն) սոս. քողի
պահէ»։ Աս ըլլալէն ետքը սկսան յառաջ երթալ. երբոր Ֆրանք-
ֆուրդ քաղքին դուռը հասան՝ հանեց արհեստաւորը նոյն դա-
ւա՛ւը Հրէին ետ սուսա ու իր ծանր վերարկուն առաւ շնորհա-
կալ ըլլալով անոր՝ որ այն ծանր բեռը բոլոր իրենց ճամբորդու-
թեանն ատեն կրած էր։ —

Փարիզի քաղաքացիներուն մէկը՝ որն որ կատարեալ սա
պատողն կամ կուզ (հոմոպո) էր, այսինքն կռնակն ալ ու կուրծ-
քին վրայ ալ ուս ունէր՝ որ մը փողոցի մէջ պտրտելու ատենը
պատի վրայ կպած տերութեան մէկ հրամանը կը կարդայ՝ որ
կ'ապարկեր թէ ամէն շէնքեր կամ խանութներ ու տուներ՝ որ
ետեւէն կամ առջեւէն ճամբու վրայ դուռս ելած մաս՝ կամ
պտուղամբ ունին՝ զանոնք վերցընեն ու ամենուն ճակատն ալ
վերէն փար շտակ ըլլայ։ Խեղճ սպապատողն սա հրամանը կար-
դացածին պէս ահով դողով ինք իրեն բուս։ «Գիտեցիմ տուն
մտնեմ»։ Հիմակ երբ որ ստիկանութեան (ֆոլիս) պաշտօնեանե-
րը զիս կը տեսնեն նէ՛ առջեւն ու ետեւէն դուռս ելած մտնորը
վերցընելու շտակելու հրամանը վրաս ի գործ դնելու կը փու-
թան»։ Աս բերելով փախաւ տունը մտաւ։ —

Ա կենտրոնիցի սապետ (տալանտ) մը, որ ամենեւին իր
քաղքէն դուռս ելած ու ձի հեծած չէր, հեղ մը ցամաք երկրի
վրայ դանտելով կը բաղձայ ձի հեծնել ու իր ասպետութիւնը
գոնէ հեղ մը ի գործ դնել։ Չի մը բերել կու տայ, վրաս կը
հեծնայ ու կը սկսի մտարկներով ձին խթել՝ որ քայլ առաջ
երթայ, բայց շատ աշխատելէն ետքը երբ որ կը տեսնէ թէ ձին
չուզեր քայլել, զգեստին գրպանէն (ձէպէն) թաշկինակը կը հանէ
ու դէպ ի վեր կը բանայ. եւ տեսնելով որ հովը զանիկա դէպ ի

ետեւ կը տանի, «Իմացայ, կ'ըսէ, ինչու խեղճ ձին առաջ չեկր-
նար երթալ. վասն զի հովը դեմ է, իր բնութեանը կ'արգելու»։ —

Ղեղացիին մէկուն փորին իր տիրոջը ձին անանկ սաստիկ
կիցք զարկաւ՝ որ դետիրը բուռեցաւ մնաց։ Քիչ մը ետքն ինք
իրեն զարով բուս։ «Աս բանս երբ որ է նէ իմ գլուխս պիտ'որ
զար, ինչու որ աղ անիծած ձին ինձի սաստիկ քէն պահած էր,
որովհետեւ մեր տիրոջը խորհուրդ սուսած էի՝ թէ անիկա ծախս
քովէն հեռացընէ»։ —

Աթենացի ճարտարախօս մը իր մէկ բարեկամին համար
ջատագովութեան ճառ մը գրեց, որն որ դատաւորաց առջեւը
ատենախօսութեան ատենը պիտ'որ կարդար. բայց առաջ անի-
կա նոյն բարեկամին սուսա որ կարդայ եւ ըսէ թէ ինչպէս գը-
բուած է։ Բարեկամը կարդաց, ու քանի մը օր ետքը հարցուց
ճարտարախօսը իրեն՝ թէ ինչպէս կը դանես իմ ճառս։ Ան ալ
պատասխանեց. «առջև հեղ կարդացի նէ՛ շատ աղէկ երեցաւ
ինձի, երկրորդ անգամ կարդացի նէ՛ շատ աղէկ չերեցաւ, իսկ
երրորդ անգամ՝ բոլորովն գէշ երեցաւ»։ Ստոր վրայ ճարտա-
բանսն բուս։ «ուրեմն բանս յաջող է, ինչու որ ես անիկա առ-
ջև հեղ, այսինքն միայն մէկ հեղ ատենախօսութեանս ատենը
պիտի կարդամ»։ —

Տկար բանաստեղծ մը բանաստեղծական դիրք մը գրեց
եւ կ'ուզեր տպել սալ. բայց առաջ տարաւ անիկա իր մէկ բա-
րեկամին տուաւ՝ որն որ քաջ բանաստեղծ էր, որպէս զի այն
քերթուածը կարգայ ու անոր վրայ իր կարծիքն ըսէ։ Քանի մը
որ անցնելէն ետքն եկաւ հեղինակը՝ որ իր գրուածքն առնէ ու
իր բարեկամին անոր վրայ ունեցած կարծիքը լսէ։ Բարեկամը
նոյնը ետ տալու ատենն բուս հեղինակին. «Բարեկամ, քու
քերթուածդ ինձի չափի աւելն երկայն կ'երեւայ»։ Հեղինակն
ալ անոր բուս։ «Գնձի մեծ շնորհք մը կ'ընես» թէ որ բերելու
ըլլա՞ն թէ աղ բանին ինչ ճար կրնամ բնել»։ Ան ալ բուս։
«Արի՛ ճար չկայ բայց միայն սո՛ր քերթուածիդ կէտը պէտք
է կարճեցընել մէկդի ձգել, ու մնացած կէտը ամենեւին ի լոյս
չընծայել՝ դուռս չհանել»։ —

Փաստաբան մը, որուն դէմքը շատ աղել ու քիթն ալ
ինկած էր, կամ անանկ պղտիկ էր՝ որ գրեթէ չէր երեւար, օր
մը դատատանին մէջ պէտք եղաւ գրուածք մը կարդալու, ու
գրուածքին զիրերը գէշ ըլլալուն փաստաբանը շատ դժուա-
րութիւն կը կրեր անիկա կարդալու համար։ Գատատանին խոր-
հրդականներէն մէկը՝ որն որ մեծ քիթ ունէր՝ կէս կատակով
մ'ըսաւ. «Մէկը աչքոց չունի՛ որ սա փաստաբանին տայ՝ որպէս

զի կարենայ կարգալ» : Փաստաբանն աւ կատակէն վշտանալով ըսաւ . «Տէր խորհրդական, պէտք է որ հրամանքնիդ ինձի առաջ ձեր քիթը տայք, որ այդ աչքնոցը կարենամ գործածել» : —

Օր մը քարողէ մը Երանութեանց վրայ քարոզ տուաւ ու այնչափ երկայն խօսեցաւ՝ որ գրեթէ է բոլոր ունկնդիրները ձանձրացան ու շատերն ալ քարոզը թողուցին ելան : Ա երջապէս քարոզը լսնեցաւ . ու երբ որ քարողէն դեռ աւանդատունն էր՝ իր ունկնդիրներէն մէկն եկաւ իրեն ըսաւ . «Տէր քարողիչ, հրամանքդ քարողիդ մէջ մէկ Երանութիւնը մտցար յիշելու : «Ո՞րն է ան», հարցուց քարողիչը : Միւսն ըսաւ . «ասիկա, Երանի անոնց՝ որ իմ քարոզիս ներկայ չէին» : —

Պատգմանցի մը կը պարծէր՝ որ ինքը շատ մեծ քաջութիւն ու աներկիրաբարութիւն ունի : Հեղ մը երբ որ վաննալու վտանդի մէջ ինկաւ նէ՛ սկսաւ վազելով փակշիւ : Ուրիշ մը որ անոր պարծիլը շատ հեղ լած էր՝ ըսաւ իրեն . «Կարն, պարն, ադ ի՞նչ է, ո՞ւր է քու քաջութիւնդ, որուն համար այնչափ կը պարծէիր» : Ան ալ պատասխանեց . «Պատըներուս վրայ է» : —

Մոլի խաղ խաղացողի մը հարցուց մէկը թէ բնակարանը լուսավոր է թէ մութ ու տխուր : Ան ալ պատասխան տուաւ . «Ստուգիւ կ'ըսեմ քեզն՝ որ ինք տարուքն է ի վեր՝ որ ան բնակարանին մէջ կը բնակիմ՝ ամէն առտու անանկ կանուխ տնէն դուրս կ'ելլեմ ու իրիկուսն անանկ ուշ տուն կը գառնամ՝ որ չեմ գիտեր ու չեմ կրնար ըսել թէ բնակարանս լուսավոր է թէ մութն» : —

Ազնուական պտուղներ հասցընող պարտիզպան մը Պիւֆոն բնապատումին խոստացաւ՝ որ իր պարտեղէն իրեն առջի հասած թուղերէն երկու հատ դատէ խաւրէ : Եւ իրաւցընէ երբ որ ատենն եկաւ երկու ընտիր թուղ իր ծառային տուաւ ու անոր խաւրեց : Ծառան ճամբան թուղին մէկը կերաւ ու մէկալը բերաւ Պիւֆոնին ընծայեց իր տիրոջը բարեւտը : Իսկ Պիւֆոն՝ որ պարտիզպանին երկու թուղ խոստացած ըլլայը կը սխալէր՝ ըսաւ բերողին . «Թուղերը երկու պիտ' որ ըլլային, ո՞ւր է մէկ կալը» : Ծառան ամբնալով մը իր յանցանքը խոստովանեցաւ : Ան ատեն Պիւֆոն ըսաւ իրեն . «Ծօ՛, ադ բանն ինտո՞ր ըրիր» : Ծառան ալ տուած թուղը հանգարտութեամբ ձեռքն առաւ բերանը դրաւ ու կերաւ ըսելով . «Ահա, տէր իմ, ասանկ ըրի» : —

Պատգիտուող անուանի լեհ սպարապետը իր բարեկամներուն քանի մը շեշ բնտիր գինի խաւրել ուզեց ու կանչեց հաւատարիմ մարդ մը, եւ ան գինիները իրեն տալէն ետքը հրամայեց որ իր անձնական ձին հեծնէ ու երթայ, որովհետեւ եր-

թալու տեղը հեռու էր : Մարդն իրեն յանձնուած գործքը կատարելէն ու ետք գառնալէն ետքն ըսաւ սպարապետին . «Կօ՛ւր որ Հրամանքդ հեղ մ'ալ ինձի այդ ձին հեծնելու ու տեղ մը երթալու կու տաս, պէտք է որ ստակիդ քսակն ալ մէկտեղ տաս, ապա թէ ոչ ուրիշ հեղ ազ ձիով ես տեղ մը չեմ երթար : Ինչու որ դացած ատենն ճամբու վրայ ո՞ւր որ աղքատ մը կը հանդիպեր ու դուխը բանալով կը կենար սորոքնութիւն խոն գրելու համար, ձին ալ կը կենար ու ինչ որ կ'ընէի քայլ մը առաջ չէր երթար մինչեւ որ կեցող աղքատին ձեռքը բան մը չդնէի . անանկ որ վրտա բաւական ստակ չունենալուս, հարկ եղաւ շատ հեղ տալու պէս ձեռացընել որպէս զի ձին քայլ առաջ երթայ» : —

Չարագործ գնչու (չիկեան) մը դատուելէն ու մահուան դատապարտուելէն ետքը կախուելու տեղը կը տարուի իր վճիռը կատարելու համար : Երբ որ դատաստանին սպասաւորները կախաղանը կը պատրաստէին ու քիչ մը կամաց գործեւնուն՝ երկայն ատեն անցաւ, գնչուն անհամբերութեամբ մ'ըսաւ . «Գնչ պիտ' որ ընէք նէ՛ շուտով ըրէք, շատ ատեն մի կորսունցընէք, ես բանի գործքի տէր մարդ եմ, պարսպ տեղ ատեն չեմ կրնար կորսունցընել» : —

Եւրոպայի քրիստոնէայ տէրութեանց մէջ սովորութիւն է, չարագործ մը մահուան դատապարտուելէն ու իր վճիռը իրեն ծանուցուելէն ետքը՝ հրաման կ'ըլլայ, որ մեռցուելէն առաջ ուտելու կամ խմելու բան մը կ'ուզէ նէ՛ իրեն անխափան սրտի : Արդ մարդասպան մը մահուան դատապարտուեցաւ, ու բուն երբ որ հրաման եղաւ սրտին ուղածը խնդրելու ինքն ալ իր կենացն ետքի ժաման դարձուր (պիսա) ուզեց սիրտը զվայցընելու համար : Շուտ մը բերին տուին իրեն . դաւաթը ձեռքն առաւ ու սկսաւ վրայի փրփուրը դուրս փչել թափել : Հարցուցին իրեն՝ թէ ինչու համար այնչափ զգուշութեամբ փրփուրը կը թափէ : ան ալ պատասխան տուաւ, թէ՛ «դարձուրին փրփուրը մարդուն կենաց ու առողջութեանը վնասակար է» :

Գ Ա Ր Ա Ի Ե

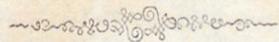
աւնց կաւնց մեր երկրին, ջոնեց արեօր
ծերոռնին.
Ա՛րջնն ձմերոռնսն գիշերներ, այնչափ տըր-
տոռմ՝ ու մըթիւն,
Երիտասարդ վատոռնն, եղանակաց թա-
գառոր,
Դեռ կիսարթոռն օրերոռն, կոռ տայ նոր
կեանք եռ ոյծ նոր:

Ապրիլ առիսն արթնցոց, նաեռ դանդաղ զարշարոյս
Փախան մանկոռնք հիրախոյ յաղթոռն թեկ շիւտայ անդոյս.
Անմաստէի ընրանց ծայրն ոոր Է իրենց ապարեկն
Չիտան հարկ մը տարեկան, ազատ են մեծ իշխանեկն:

Մեր հորիզոնն նայելոյ, Մայիսի պերձ արեգակ
Բեղմնառորե գալիօսներ, առոյգ կ'ընեկ զսևտասակ.
Բարակներոռ, մարգերոռ սիռեկ դաշար ու ծաղիկ
Առոռին կապանքն կը քակե, կ'արձակե զիւր հայրեկնիք:

Սա վարսառոր ծառերեկ, սա մացառքեկ թանձրամսմ,
կը լնան իր կարկաշտանն, որ խերոռնեամբ կ'երգե ցամ
Դեռախն ախոռներն զարդարող մրտեկոռոյն սերքն կ'երթայ հիւր,
Ձիողերն կ'անցնին իրարոռ, կ'ընեն անոր սրատիւ շիւր:

Հասկ սիրականն Դեկտեմբի. խիստ քարձրացած հասակառ,
Մագոռ գրոռթն կը ժողի, հեկնոց ոսկիւն նա անբառ
Մըշակներոռ սիրոռն յոյսն, որոռն երկիրս սիրաստր
Ժաղկեկայ աթոռ մը նստած, արդ երկիւնքեկն իջառ վար:

Ն Ա Ի Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

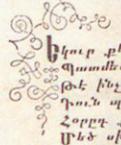
Չարմանակի
Գիւտ խելքով լե
Յանդուզն գործի
Հողմով յածի.
Մարդիկ աւեր
Տուն են բրեր
Գանել քեչ շահ
Կրեն մեծ ահ:
Սէգ ալեաց մեջ
Չեք յոյս անկէց,
Երբեմն երկինք
Կը հանե զինք,
Լըրեմն ի խոր
Խոթէ է ձոր:
Ի՛նչ բտեմ՝ որ
Յայտնեմ՝ աղբոր
Կրնեն ալեք
Չինք խաղալեք:

Եթէ բարձանք
Շահու առանկ,
Մեծ աշխատանք
Կու տայ առանկ:
Ինչու ո՛վ մարդ
Հոգւով անզարդ
Չուներ ինչ փոյթ
Ընել մեծ կոյս
Երկնից բարեաց,
Որ հոգւոյդ հաց
Կու տայ թէ հոս
Թէ՛ յՈղմնոյս:
Չունի անանկ
Մեծ մեծ վտանգ՝
Քիչ աշխատանք
Թէ՛ մեղե տանք,
Կը վատորկինք,
Մեծ փառք երկինք,

Եւ անանկ գանձ
Որ է անանց:

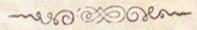
ԱՍՏՈՒԹՄԷ ԵՏՔԸ ՀԱՐԸ ԿՈՒ ԳԱՅ

Բկուր քեզ
Պատմեմ ես
Թե՛ ինչպէս
Դուռն պետք ես
Հորդք բոզ
Մեծ սիրով
Վարսել հեռ
Միշտ պարկերտ:
Պարարտ սերմ
Կը ցանեմ
Քու սրտիդ
Որ գեռ կերթ
Հորդ պատկեր
Ես եղեր:
Կայէ որ
Դուռն անոր

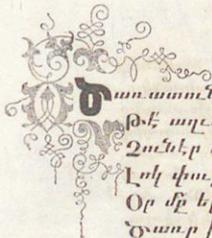
Հրու ճիշդ
Ըլլառ միշտ
Չինք սիրես
Փրկելդ պես.
Ընոր կարգ
Սա աշխարհք
Ունի ինք
Տէր Երկինք:
Թող տուր վաղ
Չանմիտ խաղ,
Եկ սովե՛
Դուռն իրմե՛
Թե՛ ինչպէս
Կարող ես
Իմաստուն
Ըլլալ դուն:

Մ'աններ զանց
Ախտից սունձ
Ի կրչոռ
Բրուներ ժիր:
Չեք հաճէ
Որ աճէ
Կենացդ ամբ.
Ընոր կամք
Չանա դու
Ըլլայ բու:
Պատուէ զինք
Որ Երկինք
Ունենա
Շատ միջաս
Եւ մեծ վարձ
Որ անգարձ:

ԾԱՌԱՍՈՒՆԿ ՄԸ ՏԱՐԲԵՐ ՏԵՐԵՆՆԵՐ

ԿՈՒՉԷ

Օտաւառունկ մը կար, անտառակն բուսած,
Թէ աղւոր օդին եւ թէ փոթորկաց
Չունէր ուրիշ բան վարէն մինչեւ վեր
Լոկ փուշ ու աստասկ. ուր թարմ տերեւներ:
Օր մը երբ իր փուշն ուրիշն կը խայթէր
Օտաւր ինք իրեն ասանկ կը զըսեցեր:

«Ամէն բնիկներն ծառատունկք ամէն
Պերճ տերեւներով միշտ զարդարուած են.
Ինչո՞ւ ես միայն փշտ եմ այոպէս
Ոչ որ կու դայ քօսիս, կը փախչին շուքէս.
Ի՞նչ կրնամ արդեօք խնդրել արարչէն.
Եկուր կը խնդրեմ տերեւ սոկեղէն»:

Գիշերն որ հասաւ, ի քուն եղաւ ինք,
Արթնցաւ երբ այդ ծագեցաւ երկինք.
Բայց ի՞նչ կը նայիս, ոսկի տերեւներ,
Ան խեղճ ծառատունկն ուսած է կեցեր.
Խօսեցաւ ասանկ. «Ի՞նչ մեծ փառք է աս»
Ոսկի տերեւով ծառ ուր կը տեսնաս»:

Արեւն որ մասա եղաւ իրիկուն
Հրեայ մը պարկով երթալնինի տուն —
Անոնց բան փախչել իր բնակողդ աչքէն —
Ոսկի տերեւներն տեսաւ հետուէն.
Կողպատեց ոսկին, պարկն առաւ քալեց,
Քորրովին զուրկ ձգեց ծառն անկէց:

Հառաչելով մը ծառատունկն ըսաւ.
«Ոսկի տերեւներ եղան ինձ մեծ ցաւ,
Աս ի՞նչ ամօթ է մէկալնոնց առջին
Որ կը պարձենան ծաղկած ամէն դին.
Խնդրեմ մի արդեօք ուրիշ բան նորէն»
Ար խնդրեմ տերեւ ես սպակեղէն»:

Գիշերն որ հասաւ, ի քուն եղաւ ինք,
Արթնցաւ երբ այդ ծագեցաւ երկինք.
Նո՞ր տեսարան մը, սպակի տերեւ.
Օտաւրուն մեջէն շրպայ իբր արեւ:
Բացաւ իր բերանն. «Ի՞նչ մեծ փառք է աս,
Ո՞ր անտառն դանել ասանկ ծառ կրնաս»:

Օդն է խառցաւ, անցերը դիզեց,
Աւասիկ ելաւ փոթորիկ մը մեծ,
Անցաւ անտառին մէկալ ծառերէն,
Հասաւ աս ուսած ծառն սպակեղէն,
Ուր ան սպակի փայլուն տերեւներ,
Խորտակած փշած գետին են գիզուեր:

Ա՛լ մեծ արամուժեամբ ծառատունկն կ'ըսեր.
«Փայլուն տերեւներս փոշի են դարձեր,
Ի՞նչպէս ծառերուն կանանչ տերեւներ
Ան սաստիկ մրրիկն են խիստ դիմացեր.
Թէ որ կրնամ նէ, խնդրել ուրիշ բան՝
Կանանչ տերեւով կ'ըլամ բաւական»:

Նայն գիշերն ի քուն եղաւ նորէն ինք,
Արթնցաւ երբ այդ ծագեցաւ երկինք.
Ահա ի՞նչ նայիս. խեղճ ծառն որ կ'ըսես
Կանանչ ճիւղերով կայ խնդուներն.
Սկսաւ խօսիլ նայելով չորս գին.
«Ա՛լ չեմ ամբշնար մէկալնոնց առջին»:

Բայց ի՞նչ կը նայիս կ'ըլլէ ան կողմն այց
Լեցուն ծիծերով անօթի մէկ այճ,
Ար նայի ասդին կը նայի անդին
Ուլերուն համար գանել նիւթ կաթին,
Ար տեսնէ աս ծառն չիխնդրեր երկայն,
Օպրէ մը ի ծայր կը ճարակէ զայն»:

Աւասիկ նորէն ծառն է մերկացած,
Արտէ ինք իրեն ձայնիւ մը խիստ ցած.
«Ա՛լ ինձի համար չէ աղւոր տերեւ,
Ոչ կանանչ, կարմիր, ոչ գեղին կամ սեւ».

Ուր են իմ արդեօք սիրական փուշեր,
Կը սիրեմ՝ զիրենք, ալ չեմ նախատեր, :

Տրամութեամբ ի քուն եղա նորէն ինք,
Արթնցաւ երբ այդ ծագեցաւ երկինք.
Նայեցաւ չորս դին արեւն է ծագեր,
Սիսաւ խնտալ որ տեսնուած չէր.
Ծաղոցին զինք հան որչափ ծառ որ կար
Ամենեին հոգ չըրաւ առ խեղճ ծառ :

Ինչո՞ւ էր արդեօք առ ծիծաղ ծառին.
Ինչո՞ւ ընկերներն զինք մէջ տեղ առին.
Որովհետեւ նոյն զիշերն որ ննջեր
Բուսան իր վրան նորէն խիստ փուշեր.
Գարձեալ որոնք որ զինք կը տեսնային
Աւանց դպչելու վախով կ'ըսէին.

“Ա՛լ չեղպչինք
Կը խայթէ ինք,”

ԳԱՆԻ ՄԸ ՇՈՒԿԵՆԱԻԲ

Ոստ կարգաւորութեան Սեպտեմբեր ամսոյ 1858.

Պուլտէն Արշահանութեան, Գաղղիական շոգենաւք կ'ելլէ երկու ուրբաթ մէյմը կէսօրէն ետքը. 16 օր ճամբայ կ'ընէ. Ա. կարգ. 294 ֆրանգ. Բ. 260. Գ. 150. Դ. 75. Իսկ մինչեւ Պէյրութ միայն 12 օր ճամբայ կ'ընէ. Ա. 250 ֆր. Բ. 175. Գ. 125. Դ. 75:

Պուլտէն Զ. Գ. 1-1/2 օր. Գաղղիական շոգ. երկու ուրբաթ մէյմը. Ա. 90 ֆրանգ. Բ. 54. Գ. 36. Դ. 22. — Աւստրիական շոգ. ամէն երկուշաբթի ու չորեքշաբթի կէսօրէն առաջ. Ա. 29 ֆր. Բ. 20. Գ. 9. — Անգղիական շոգ. ամէն ամսոյն 17ին. Ա. 30 ֆ. Բ. 20. Գ. 10.

Պուլտէն Թրիւր. Աւստրիական շոգ. Շիրայի ու Գորֆուի վրայէն, շաբաթ օր կէսօրէն առաջ կ'ելլայ, հինգշաբթի կը հասնի. Ա. 118 ֆրանգ. Բ. 87. Գ. 58.

Պուլտէն Մուրեչ, Գաղղ. շոգ. Բիրեոսի ու Մէսինայի վրայէն. երկուշաբթի կէսօրէն ետքը կ'ելլայ, երկրորդ երեքշաբթի կը հասնի. Իզմիրի Մայթայի վրայէն հինգշաբթի կ'ելլայ ու երկրորդ շաբաթ օրը կը հասնի. Ա. 420 ֆրանգ. Բ. 279. Գ. 186. Դ. 116. Մուրեչէն ալ Փուրէն շոգեկառքով 2 ժամու մէջ կ'երթըցուի. Ա. 96 ֆրանգ. Բ. 72. Գ. 53. Փուրէն ալ Լոնտոն 16 ժամու մէջ. Ա. 76 ֆրանգ. Բ. 55.

Պուլտէն Աւան. Գաղղ. շոգ. շաբաթ կ'ելլայ կէսօրէն ետքը ու կրակի առտու կը հասնի: Աւանայէն կ'ելլէ չորեքշաբթի կէսօրէն ետքը ու հինգշաբթի կէսօրէն յառաջ Պուլտէն կը հասնի: — Աւստրիական շոգ. չորեքշաբթի ու շաբաթ կէսօրէն ետեւ կ'ելլէ. Ա. 22 ֆրանգ. Բ. 17. Գ. 7 1/2:

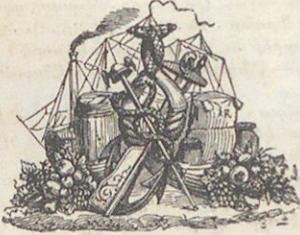
Պուլեւի վիճան՝ Թրքիոյ վրայէն 7 օրուան մէջ կրնայ հասնուիլ Թրքեստէն շոգեկառք հեծնելով, որն որ օրը 3 անգամ կ'ելլայ եւ շուտ գացողը 16 ժամու մէջ վիճնա կը հասնի. Ա. 34 Ֆիորին. Բ. 23½. կամաց քայողը 24 ժամու մէջ. Ա. 26 Ֆիոր. Բ. 19½. Գ. 13. Աս գիներուն վրայ Պոլսէն մինչեւ Թրքեստ եղած զինքը աւելցնելու է՝ ամբողջը գտնելու համար: Պուլեւի վիճնա Գաստրի կողմանէ գալով՝ շուտ քայողը կ'ելլայ շրեքշարթի ու 9 օրուան մէջ կը հասնի. Ա. 145 Ֆիոր. Բ. 104. Իսկ կամաց քայողը 14 օրուան մէջ. Ա. 94½. Բ. 68½. Գ. 40½. Վիճնայէ ալ Փոլսէն շոգեկառքով 56 ժամու մէջ կ'երթցուի. Ա. 83 Ֆիորին. Բ. 63.

Պուլեւի Տրուիշի, Աւստրիական շոգ. երկուշարթի կէսօրը կ'ելլայ ու կը հասնի հինգշարթի աւտու: Տրուիշիէն կ'ելլայ կիրակի կէսօր. Ա. 51 Ֆիորին. Բ. 35. Գ. 15.

Իւստին Ալէսանդրիս, Գաղղ. շոգ. երկու երեքշարթի մէջ մը կէսօրէն ետեւ. Ա. 250 Ֆրանկ. Բ. 187. Գ. 132. Գ. 72. — Աւստրիական շոգ. ամեն շարթի օր. Ա. 68 Ֆիորին. Բ. 46. Գ. 20.

Իւստին Թրքիոյ Շիրայի ու Գորթուի վրայէն, Աւստ. շոգ. ուրբաթ կէսօրէն ետեւ կ'ելլայ ու հինգշարթի կէսօրէն ետեւ կը հասնի. Ա. 100 Ֆիորին. Բ. 76. Գ. 52.

Իւստին Պուլեւ, Գաղղիական շոգ. երեքշարթի կէսօրէն ետեւ կ'ելլայ. Ա. 90 Ֆրանկ. Բ. 54. Գ. 36. Գ. 22. — Աւստրիական շոգ. կիրակի եւ ուրբաթ կէսօրէն յառաջ կ'ելլայ ու երեքշարթի եւ կիրակի աւտու կը հասնի. Ա. 29 Ֆիորին. Բ. 20. Գ. 9.

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ Գ Ր Ո Յ

Յ Չ Ա Ք Բ Ե Լ Ո Յ

Ի Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն - Տ Պ Ա Ր Ա Ն Ի

Ի Թ Ր Ե Ս Յ Ե Ի Ի Վ Ի Ե Լ Ե Ս

1776—1859

- Աբրահամի գուրպանը, 1812. (սպառած):
- Ազնգ թարիկէր, 1800. (սպառած):
- Աթոռ Ս. Պետրոսի առաքելականի, ծանօթութիւններով թարգմանեց, Հ. Աղեքս. Վ. Պալճեան. 1853:
- Աշոթապարք մանկանց (աշխ.), Ի Հ. Պող. Վ. Յոֆմանեան. Բ. Տպագր. 1849:
- Աշոթապարք նոր (աշխ.), Ի Հ. Գաւ. Վ. Ուլուկեան. Բ. Տպագր. 1859:
- Ափս Մարեմայ (խոսյ.), 1840:
- Այրբենարան հայերէն. 1850:
- Այրբենարան գաղղ. 1853:
- Այրբենարան իտալ. 1851:
- Այրբենարան յունար. 1854:
- Անարատ Յղութիւն Ս. կուսին, իննօրեայներով ու աղօթքներով, Ի Հ. Աղեքս. Վ. Պալճեան. 1855:
- Աշխարհագրութիւն, ուսումնական, բնական, քաղաքական (աշխ.), Ի Հ. Պող. Վ. Յոֆմանեան. 1835. (սակաւար):
- Աշխարհագրութիւն ուսումնական, բնական եւ տեսութիւն երկրագնաց (աշխ.), Ի Հ. Աղեքս. Վ. Պալճեան. 1849:
- Աշխարհագրութիւն համառօտ, քաղաքական (աշխ.), Ի Հ. Մեքս. Վ. Ծաղիկեան. 1857. 1 տեղգրական տախտ:
- Աշխարհացոյց տախտակը առանձին:
- Ի սոցարտիա - Վ Էնեարիկ. 1848:
- Խրքմ, տճկ. հայ. (սակաւար). 1856:
- Հերուետիա. 1847:
- Պաղեստին. 1851:
- Սեւաստոփոլ, հայ. (սակաւար). 1856:
- 1784. (սպառած):
- Առակը Եզրոսի, Թարգմ. Սէրա Մարգարայ Շէհրիմանեանց, 1784. (սպառած):
- Ատլաս կամ Աշխարհացոյց տախտակը, Ի Հ. Աստուածատուր Վ. Աւագեան. 1857. 21 տախտակ:
- Արուեստախոսութիւն համառօտ, գործնական (աշխ.), Ի Հ. Եփր. Վ. Չաղրճեան. 1857:
- Արտատուր Մարեմայ, Խօթն ցառց աղօթքներով, Թարգ. Ի Հ. Գաւ. Վ. Ուլուկեան. 1857:

Ա. անկիմեսայ մնած ու թխնը, Թարգմ. Ի Հ. Սրբազ. Վ. Էմիլեան. 1848:
 Ա. Ետարան Տեառն մերջ, Հանդերձ ժամանակագրութեամբ վա-
 րուց Բրետտոնի, 1807. (սպասած):
 Ա. Ետարան Տեառն մերջ Յիսուսի Բրետտոնի, նոր Տպագր. 1858:
 Նոյն և վերայ արհել թղթից:
 Ա. Ետարանացոյց փարպիկը, 1845:
 Նոյն մեծագիրը, 1858:
 Նոյն և վերայ արհել թղթից:

Բառագիրք Գաղղ. Հայ. Տաճկ. Ի Հ. Սրբազ. Վ. Էմիլեան. 1853:
 Բառարան Իտալ. Գաղղ. Հայ. Տաճկ. 1846:
 Բառարան Տամուտ Հայ. Տաճկ. Ի Հ. Յակ. Վ. Պողաճեան. 1838. (սպասած):
 Բառարան Տամուտ Հայ. Տաճկ. Ի Հ. Լ. փր. Վ. Չազրճեան. 1850:
 Բառարան Յուն. Իտալ. Հայ. (աշխ.) Տաճկ. յերկուց եղբարց յԱրիստ. եւ Ի Ստեփ. Ազարեան. 1848:

Բառարան Տաճկ. Հայ. Ի Հ. Յակ. Վ. Պողաճեան. Բ. Տպագր. 1858:
 Բնագիտութիւն փորձառական կամ ֆիզիկա ֆիլոսոֆիայով (աշխ.) 520 տախտ. Ի Հ. Բարս. Վ. Նուրիճեան. 1856:
 Բնական գիտութիւն կամ ֆիզիկա (աշխ.), Ի Հ. Մամթ. Վ. Սաղաթիլեան. 1842. (սպասած):

Բնական պատմութիւն (աշխ.) Բ. Հատ. 19 տախտ. Բ. Տպագր. 1858:
 Բոսուետայ, Խօսք վասն տիեզ. պատմ. Թարգմ. 1841:
 Բոսովիդակութիւն բովանդակութեան Ս. Թովմ. Ա-Գ. Հատ. Թարգմ. Ի Գ. Եր. Ատտ. Վ. Բարիկեանց. 1810-1813:
 Բովանդակութիւն Ս. Թովմ. Թարգմ. Ա. եւ Գ. Հատ. 1788. (սակաւաւոր):

Գիտութիւն վաճառականութեան, Ի Հ. Ղուկ. Վ. Տերտեր. 1848:
 Գիտութիւն ակերութեանց, Ի Հ. Ղուկ. Վ. Յովնանեան, Հատ. Ա. 1847:
 Գործք առաքելոց. 1858:
 Նոյն և վերայ արհել թղթից:
 Գ. Գլխատակ (աշխ.), Ի Հ. Մաղ. Վ. Սամուէլեան. 1850:
 Պարտաւուն գրքարք. 1847:

Էջնի տուս քիթապը. 1839:
 Էղիսարեթ, Խաչակրաց ժամանակէն վէպ մը, Թարգմ. Ի Հ. Ե. Վ. Գաֆառեան. 1858:
 Էթերէքեան Խօսք, ՏՃԿ. (գրաւոր), Գաղղ. Գ. Երմ. Ի Հ. Սամ. Վ. Գաթրճեան. 1855:
 Էրկրագործութիւն Տամուտ (աշխ.), Ազատ թարգ. 1. տախտ. 1845:
 Էրկրագործող, 8 մասնաշափ երկակարով, կողմնացուցիւ. 1839:
 Էրկրագործող, նովին մեծութեամբ. 1839:
 Էրկրագործող, 2 ոտնաչափ երկակարով, կողմնացուցիւ. 1849:
 Էւրոպա, լրագիր շարաթական, քաղաքական եւ ուսումնական. 1847-1857 (սակաւաւոր):
 Էւրոպա, Օրագիր ընտանեկան. 1858-

Էջովի էվիլիս. 1846:
 Ընդ Հանուր Յարեկնի. 1826. (սպասած):

Ընդ Հանուր տեսութիւն երկրագնդոյ, Ի Հ. Աղ. Վ. Պալճեան. 6 տախտ. 1839. (սակաւաւոր):

Թեւ միութեանը Հիբեայէթի. 1812. (սպասած):
 Թեւ ֆիլեթիքիքը, 1845:
 Թովմաս Գեմրացի, տճկ. Բ. Տպագր. 1839:
 Նոյն յուն. (լատին գրով). 1839:
 Թուարանութիւն գործնական (աշխ.), Ի Հ. Մամթ. Վ. Սաղաթիլեան, Բ. Տպագր. 1851:

Դամազիրը, 1839:
 Ժամակարգութիւն աւագ շարաթուն եւ ութօրեկց զատկին, 1808. (սպասած):
 Ժամակարգութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, 1839:
 Ա. Հատ. Ի շարաթե Ղազարու Յարութեան մինչեւ Ի շարաթ զինի Ս. Չատկին:
 Բ. Հատ. Ի Նոր կիւրակէէ մինչեւ ցտոն ամենասուրը Էրրորդութեան:
 Գ. Հատ. Ի Ս. Հռիփսիմեանց մինչեւ ցյեցերորդ ուրբաթ քաւանսորդաց:

Ի Իմերա. (լատին գրով). 1846:
 Խաչ Եօլու Ի. Տպագր. 1825:
 Խորհրդատեար Ս. Պատարազի, մեծագիր 1803:
 Նոյն ութածակ, եւ Ի վերայ արհել թղթից 1858:
 Խրատ բարեք քաղաքավարութեան, 1786. (սպասած):

Պանոնը Ս. Բենեդիկտոսի, Թարգմ. 1842:
 Կերակուր տոնասիրաց կամ Ընթերցմունք կիրակի ու տօն օրե-
 րու Համար, պատարազին մէջ կարդալու ած ընթերցուածոց ու աւետարանաց վրայ. Ի Հ. Ղեար. Վ. Խոսկիւտարեան. 1852:
 Կեկերոնեայ, Խօսք վասն ծերութեան, Թարգմ. Ի Հ. Յովս. Վ. Գաթրճեան. 1843:
 Նորին վասն Բարեկամութեան, Թարգմ. Ի Հ. Լ. փր. Վ. Չազրճեան. 1852:

Ս. Կիրիանու, Գիրք վասն միութեան եկեղեցւոյ, Թարգմ. 1846:
 Ս. Կղմսին վարքը. 1816. (սակաւաւոր):
 Ս. Կղմսէ տօրուց կիւնիլք մասնական տուս. 1796. (սպասած):
 Տ. Կոմիտասը վարքը. Գ. Եր. Ստեփ. Վ. Ավդերեան. 1798:
 Սուլեյմ քնձայութեան, Ս. Կիրիլ Էրուսակցեացոյ, Հին թարգ. նախնեայ. 1832:

Ս. Վուրանց, վասն գործոց Աղէքսանդրի, Թարգմ. Ի Հ. Յովս. Վ. Գաթրճեան. 1843:
 Սթուութիւն գործնական, Ի Հ. Վրթ. Վ. Չալքեան. Բ. Տպագր. 1837:
 Սթուութիւն քրիստոնեական վարդապետութեան (աշխ.), Ի Հ. Միք. Վ. Վեցմատեան. 1839:
 Սթուութիւն գաղղ. լեզուի, Ի Հ. Ղուկ. Վ. Յովնանեան. 1855:
 Սթուութիւն գաղղ. յուն. լեզուի. 1856:
 Սթուութիւն Համբակաց, կամ տղոց առաջին անգամ սրբութիւն աւետելու պատարաւութիւն. Տրք. պատ. 1802:
 Սթուութիւն ինտրեայ Ի պատիւ սրբին Յիսուսի. (աշխ.) 1826:
 Նոյն սաճկ. 1826:

արերա, Համառօտ Աստուած արանութիւն, թարգմ. ի Հ. Բարս.
Վ. Լապրօնեան. 1791:
Համառօտացիք Պիոսի թ. 1854:
Հանդիսական հոգեւոր երգք եւ մաղթանք. 1777. (սպառած):
Հարթագոււնք. 1849:
Հեգերէն. 1849:
Հոգեւոր մտածութիւնք (աշխ.), թարգմ. ի Հ. Ռափ. Վ. Ու-
զունեան. 1825:
Հոգեբերիկոս, Հրահանգք կատարման, թարգմ. 1844:
Հրահանգք աստեղագ. ի վերայ դիտաւոր աստեղաց (աշխ.), ի Հ.
Պօղ. Վ. Յովնանեան. 1841. 4. տախտ:
Հրահանգք աստեղագ. ի վերայ երկնադնոյց, ի Հ. Աղ. Վ. Պալ-
ճեան, 1845. 2 տախտ:
Հրահանգք վարդապետութեան կրօնի (աշխ.), ի Հ. Վրթ. Վ.
Եագութճեան. 1853:
Չեռնարդութեանց դիրք. 1787. (սպառած):
Չանապարհ հաչի յուն. (յատիկ գրով) Բ. Տպագր. 1855:
Ճառ յուղարկաւորութեան Յ. Չեղեպուց Տիւղ. (աշխ.) ի Հ.
Թաղ. Վ. Մուրատեան. 1847:
Ճառ Ս. Յովհ. Ռսկեր. նոր թարգմ. 1854:
Ճարտարակոսութիւն, ի Հ. Մատաթ. Վ. Գարադաշեան. 1844:
Ճեհէնեւմ աշխրմը. 1783:
Ճեհէնեւմ իւզէրնեւ իւչ քարոզար. 1784. (սպառած):
Մահի Մերեւմ. Բ. Տպագր. 1857:
Մանուկ Յիսուս (տճկ.), 1789. (սպառած):
Մարդկային լեզուի, եւ աւանձինն ազգային լեզուաց վրայ քննու-
թիւնք, ի Հ. Պօղ. Վ. Յովնանեան. 1857:
Մարտիան Լուսերին վարքն ու նորոգութիւնք, ի Հ. Ղեւ. Վ.
Յովնանեան. 1550:
Մերթեւոյ չճուգլարը. 1847:
Ջայայանդիմանութիւն երկուց ճշմարտութեանց. ի Գեր. Ատ-
Վ. Բարիկեանց. 1817. (սպառած):
Յիշատակարան քահանայական վարուց, թարգմ. ի Հ. Սրապ.
Վ. Իմինեան. 1852:
Յիշատակք եւ դիտողութիւնք ի վերայ կայրք. Չինաց. թարգմ.
Սէրա Մար. Շեհրիմանեանց. 1783. (սպառած):
Յովսէփ գեղեցիկ (տճկ.) 1809. (սպառած):
Յորդորակ առ պաշտօնասիրութիւն Ս. Աստուածածնի. 1776:
Նախապատրաստութիւն Ս. Պատարագի եւ աղօթք գոհու-
թեան. 1797:
Ս. Ներսիսի, վարք զորավարաց, թարգմ. ի Հ. Ղեւ. Վ. Յով-
նանեան. 1842:
Նկարագր ուսմանց, ի Հ. Մատաթ. Վ. Գարադաշեան. 1845:
Նմանութիւն Ս. կուսի (աշխ.), թարգմ. ի Հ. Սամ. Վ. Գա-
թրճեան. 1854:
Նոր կտակարան. 1857:
Նոյն ի վերայ անիւն թղթոյ:

Շրիպէրիկ նաւակոճեախերը. 1854:
Ոսկի գրքոյկ, կամ Գործնական խնարհութիւն (աշխ.), 1853:
Ուսնաւորք վեշտասանկուեան, 1854:
Որ օրհնես զայնտիկ, ի 25 լեզու. 1837. (սակաւաւոր):
Ուտողութիւն խնարհազոյն կամ Մաթեմատիկա, ի Հ. Ղուկ.
Վ. Տէրաբեան:
Ս. Նշանագրովք համարողութիւն. 1843:
Բ. Երկրաչափութիւն. 1846. 4 տախտ:
Գ. Երեքանիւնաչափութիւն. 1846. 2 տախտ:
Պատմութիւն Ս. Գրոց (աշխ.), ի Հ. Զար. Վ. Եագութճեան. 1851:
Պատմութիւն Հայոց (աշխ.), ի Հ. Եփր. Վ. Չաղրճեան. 1851:
Պատմութիւն կոստանդիանոսի (աշխ.), ի Հ. Գեորգ. Վ. Ռսկեան. 1826:
Պատմութիւն սիեղեբական ժողովոց արեւելացց, ի Հ. Պօղ.
Վ. Յովնանեան. 1847:
Պատմութիւն Ճեհեղիկանի, թարգմ. յԱղա Մար. Շեհրիմա-
նեանց. 1788. (սակաւաւոր):
Պատմութիւն քաղաքականութեան Եւրոպ. տէրութեանց (աշխ.),
ի Հ. Ղեւ. Վ. Յովնանեան. Գ Հատ. 1856—1859:
Պատմութիւն Յիսուսի Քրիստոսի, կամ Համաձայնութիւն չորից
աւետարանաց. 1857:
Պետրոս մեծ եւ իր նորոգութիւնները, ի Հ. Մերոպ. Վ. Օա-
ղիկեան. 1856:
Պարտէզ հոգեւոր, Բ. Տպագր. 1818. (սպառած):
Պետուլիա շեհրիկն իւլիա օքմաը, 1812. (սպառած):
Ռակիկեայ, Երգք վան կրօնից, թարգմ. ի Հ. Մատաթ. Գա-
րադաշեան. 1842:
Ռոպերդորնի, վիպասնութիւն Ամերիկոյ, թարգմ. ի Հ. Մին.
Վ. Գասպարեան. 1784—1786 (սակաւաւոր):
Սաղմոս Դաւթի. 1852:
Սկիզբն ընթերցանութեան, Գ. Տպագր. 1845:
Սողոմոնի իմաստնոյ Երէք զիրք. 1802. (սակաւաւոր):
Ստասարոսութիւն (այնաւոր) պատարագի. 1785. (սպառած):
Ստորագրութիւն Վիեննայի (աշխ.), ի Հ. Մէր. Վ. Վեցմասեան.
1829. 7 պատկ:
Վայելեթ ուլլահճն միւճիգէթլերի, թարգմ. ի Հ. Ստեփ. Վ.
Մարաց. 1815:
Մ. Վանիերի, ճանապարհորդութիւն ի Հայաստան (աշխ.), քա-
ղելով թարգմ. Հ. Փիլիպ. Վ. Ճամճեան. 1851. 4 պատկ:
Վայելագրութիւն Գ. Հատուած, ի Հ. Աղ. Վ. Պալճեան. 1837:
Վայելագրութիւն տաճկերէն. 1845:
Վարդայ Մամիկոնեանց արկածք. Գրեց Հ. Սահակ. Վ. Թոռնեան.
1854. փաւաւոր տպագր.:
Վարդուհի Եղեւնարեբղեան. 1852:
Վարժութիւն մանկանց (աշխ.), ի Հ. Պօղ. Վ. Յովնանեան. Բ.
Տպագր. 1851:
Վարք Ս. կուսին. թարգմ. 1812:
Նոյն համառօտ տճկ. 1810:

- Վարդ Լուսինայ կուսին, 1799: (սակաւաւոր):
- Վարդ Ս. Փիլիմոնայ, 1836:
- Վեցեղուեան խօսք, Գաղղ. Անդղ. Հայ. Տաճկ. Գեղմ. Խոսալ., ի Հ. Փիլիպ. Վ. Ճամճեան, 1848:
- Ս. Վիչեղեցիոս (տաճկ.) 1835. (սպառած):

Տիեզերական պատմութիւն ի սկզբանէ աշխարհի մինչև ցմբ ժամանակ, ի Հ. Յովս. Վ. Գաթրճեան.
 Ա. Հատ. Հին պատմութիւն. 1849:
 Բ. Հատ. Միջին պատմութիւն. Ա. Տում. 1852:
 Տնօրէնութիւն մարդկային կենաց, կամ նոր Առակք Սողոմոնեան. 1784. (սպառած):

Տոմար բնտանեկան 1858 տարւոյն:
 Տոմար բնտանեկան 1859 տարւոյն:
 Բուհանի թալիմաթ, Բ. Տղապը. 1844:

Փլորեանու, Վիպասանութիւն Տոլբիթայ, Թարգմ. ի Հ. Փիլիպ. Վ. Ճամճեան. 1849:

Քաղաւածոյք ի թարգմանութեանց նախնեաց հանդերձ յոյն բնագրաւ. 1849:

Քանի մը խօսք Մասիս լրագր. 114 թուոյն մէկ հատուածին դէմ. 1854:
 Քերականութիւն Գաղղ. լեզուի. 1816. (սպառած):
 Քերականութիւն (նոր) Գաղղ. լեզուի (աշխ.), ի Հ. Ղեւ. Վ. Յովնանեան. Բ. Տղապը. Գ. Հատ. 1855:
 Քերականութիւն Գեղմ. լեզուի (աշխ.), ի Հ. Քերովբէ Վ. Սպեւնեան. 1844:

Քերականութիւն Խոսալ. լեզուի (աշխ.), ի Հ. Յակ. Վ. Պոլաւճեան. 1836:
 Քերականութիւն Խոսալ. լեզուի Խոսալ. վարդապետութեամբ. 1820:
 Քերականութիւն Հայ. լեզուի, ի Հ. Վրթ. Վ. Չալըխեան. Զ. Տղապը. 1856:

Նդին գրարար վարդապետութեամբ. 1837:
 Քերականութիւն Յուն. լեզուի համառօտ, յունարէն վարդապետութեամբ. Ա-Ե. Հատ. 1856:
 Քերականութիւն Գաղղ. լեզուի համառօտ, Գաղղ. վարդապետութեամբ. Գ. եւ Գ. Գասու. 1853:
 Քենտիմանեայ, կերտի խրատք, Թարգմ. ի Հ. Յովս. Վ. Գաթրճեան. 1843:

Քրիստոնէական վարդապետութիւն հայերէն Գ. Տղապը. 1838:
 Քրիստ. վարդապ. տաճիկերէն Ը. Տղապը. 1858:
 Նոյն համառօտ. 1852:
 Քրիստ. վարդապ. յունարէն 1834:
 Քրիստ. վարդապ. իտալերէն 1852:
 Քրիստիան Գլաւուղու. Բ. Հատ. 1838:

Օրացոյց 1856—1859 տարւոյն:
 Ս. Օգոստինոսուն Էմիլիանին ըկիպէթի. 1816. (սպառած):
 Ս. Օգոստինոսուն իւչ քիթապլէրի. 1814. (սպառած):
 Օն իքի թաճ. 1806:
 Սիլիդոֆիա, յունարէն լատին դրոյլ. 1845:

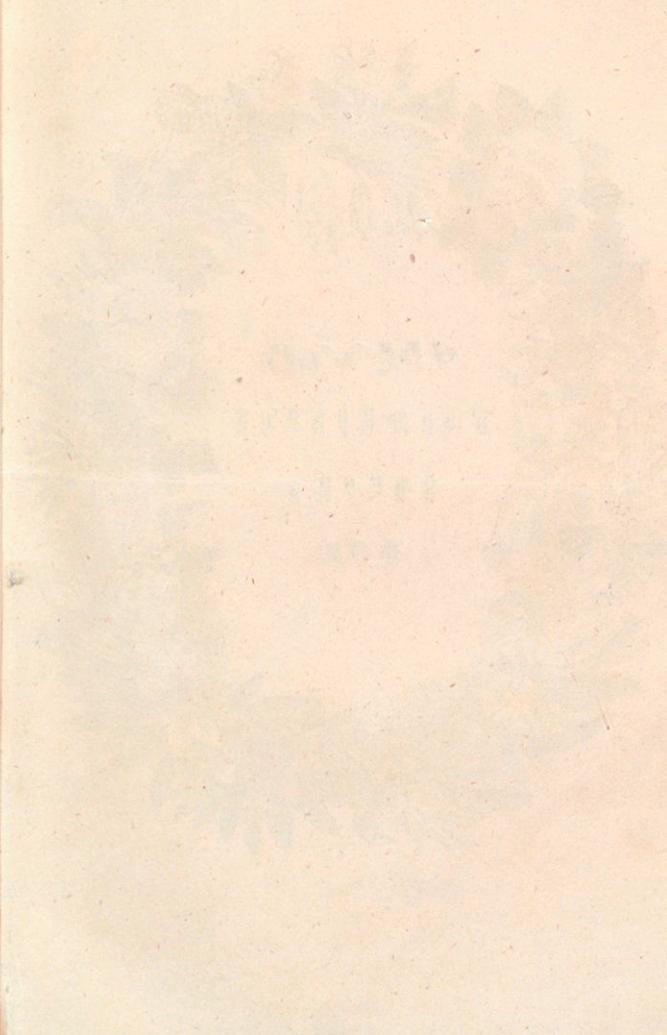
ՄԱՅԵՆԱԿԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԶԹՕՍԱԼԻ ՏՅՏՐԱԿԱՆ

- Ա. Խօսք Վասն հայրենասիրութեան. 1849:
- Բ. Գ. եւ Զ. Քրիստոսոփոր Կորնիլոս, կամ Ամերիկայի գրաւորէլը, Գաղղերէնէն սպաս թարգմանուած. 1850:
- Գ. Ճաւ Պիտի թ. եւ Հոլուական Աւստրիական եպիսկոպոսայ. 1850:
- Ե. Օղբերութամբնութիւն համառօտ, ի Հ. Ղուկ. Վ. Տէրեանեան. 1850:
- Է. Ժ. Գ. Ժ. Ի. Ե. Լ. Գ. Լ. Թ. Բարդախան Վէպեր. 1850—1858:
- Ը. Յովնանայ Տ'արղ, կամ Օղբանի օրիորդին պատմութիւնը, քաղելով գրեց Հ. Ղուկ. Վ. Տէրաբեան. 1850:
- Թ. Առողջութիւնը պահպանելու վրայ օգտակար կանոններ. 1850:
- Ժ. Ի. Բարդախան թատրոնը, Հատ. Ա. 1850. Հատ. Բ. 1852:
- ԺԱ. Տրդատայ առանձնապալ, վերջին օրերն ու մեռնիլը, (բանաստեղծական վէպ), ի Հ. կղեմ. Վ. Սիպիլեան. 1851:
- ԺԲ. Արեւելեան յիշատակագիրներ, նամակներէ քաղուած, ազգաւ թարգմ. ի զաղկականէ. Ա. Հատ. 1851:
- ԺԳ. ԺԶ. եւ ԺԸ. Փեռնանդ Գորդէլ, կամ Մէքսիկայի առնուիլը. ի Հ. կղեմ. Վ. Սիպիլեան. 1851:
- ԺԵ. Գաստիարակ մանկանց, կամ Բարդախան խորհրածութիւնը տղոց համար, ի Հ. Ղեւ. Վ. Յովնանեան. 1851:
- ԺԹ. Ներքէս մեծ եւ Հայաստանի վրայ ունեցած պղծեցութիւնը, ի Հ. Ղեւ. Վ. Յովնանեան. 1851:
- Ի. Պատմութիւն մասնապետութեան Հայոց, ի Հ. Յովս. Վ. Գաթրճեան. Ա. Հատ. 1851:
- ԻԱ. ԻԳ. ԻԶ. եւ ԻԸ. Տարւոյն 4 կղանակները, կամ Նկարագիր արանցիկեաց բնութեան, ի Հ. Սամ. Վ. Գաթրճեան 1852:
- ԻԳ. Արտաշեսեան Արտաւազայ բարբն ու վայնճանը, (բանաստեղծական վէպ), ի Հ. Սահակ Վ. Թոռնեան. 1852:
- ԻԴ. Մերզայեան Մանուկ Պէլին Վարդայ պատմութիւնը. ի Հ. Ղեւ. Վ. Յովնանեան. 1852: Մանուկ Պէլին կենդանաբարդը:
- ԻԹ. եւ ԼԱ. Վարդայ Մամիկոնեանց արկածք (բանաստեղծական վէպ), ի Հ. Սահ. Վ. Թոռնեան. 1854:
- Լ. Զուարճալիք բնապատմութեան. ի Հ. Աստ. Վ. Ա. աղեան. Հատ. Ա. Հուն. 1854:
- ԼԲ. Գիւտերուն պատմութիւնը. 1854:
- ԼԳ. Ուսանիկթըն, հիւսիսային Ամերիկայի միացեալ տէրութեանց զահրէրց. ի Հ. Յ. Վ. Եաղութճեան. 1855: Ուսանիկթընին կենդանաբարդը:
- ԼԵ. Նանդուզեկցի Արթուր կորսուն Բիլին պատահարները, ի Հ. Ե. Կիր. Վ. Չաղբճեան. 1857:
- ԼԶ. Գուգ նաւապետին վարույն եւ իր աշխարհքիս բարոյսիքն ըրած երբք ճամբարդութեանց պատմութիւնը, ի Հ. Գրիգ. Վ. Տոնիկեան. 1857:
- ԼԷ. Փրանկիակոս Սոււէլին բարդախան պատմութիւններէն քաղուածք. 1857:
- ԼԸ. Ճաւայի դատապարտալք, ի Հ. Կիր. Վ. Չաղբճեան. 1858:

AMOUNT OF ANNUAL RENTALS

1. The amount of annual rentals for the year 1901 was \$100.00.
2. The amount of annual rentals for the year 1902 was \$100.00.
3. The amount of annual rentals for the year 1903 was \$100.00.
4. The amount of annual rentals for the year 1904 was \$100.00.
5. The amount of annual rentals for the year 1905 was \$100.00.
6. The amount of annual rentals for the year 1906 was \$100.00.
7. The amount of annual rentals for the year 1907 was \$100.00.
8. The amount of annual rentals for the year 1908 was \$100.00.
9. The amount of annual rentals for the year 1909 was \$100.00.
10. The amount of annual rentals for the year 1910 was \$100.00.
11. The amount of annual rentals for the year 1911 was \$100.00.
12. The amount of annual rentals for the year 1912 was \$100.00.
13. The amount of annual rentals for the year 1913 was \$100.00.
14. The amount of annual rentals for the year 1914 was \$100.00.
15. The amount of annual rentals for the year 1915 was \$100.00.
16. The amount of annual rentals for the year 1916 was \$100.00.
17. The amount of annual rentals for the year 1917 was \$100.00.
18. The amount of annual rentals for the year 1918 was \$100.00.
19. The amount of annual rentals for the year 1919 was \$100.00.
20. The amount of annual rentals for the year 1920 was \$100.00.

Հատ. 21 հատ

ՎԻԷՆՆԱ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
ՏԳԱՐԱՆ
ԴՅԸ

6817, 6818, 6819

2013

« Ազգային գրադարան

NL0032261

11 66
« Ազգային գրադարան

NL0032260

« Ազգային գրադարան

NL0032259

